

BÖLGESEL BARIŞA DOĞRU

Çatışmalara Karşı Sivil Yaklaşımlar

Bölgesel Barışa Doğru Çatışmalara Karşı Sivil Yaklaşımlar

Yayına Hazırlayan : Esra Güçlüer
Grafik Tasarım : Yaşar Kanbur
Baskı : Mart Matbaa Sistemleri

HELSINKİ
YURTTAŞLAR
DERNEĞİ

Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd) - Helsinki Citizens' Assembly (hCa)

Refik Saydam Cad. No: 39 /10

Şişhane - Beyoğlu - İstanbul

Tel: 212 292 68 42 - 43

Faks: 212 292 68 44

info@hyd.org.tr

www.hyd.org.tr

Bu kitapçık, Finlandiya merkezli Kriz Yönetimi İnisiyatifi'nin (Crisis Management Initiative – CMI) desteğiyle hYd tarafından yürütülen "Bölgesel Barış Ağı Çalışması" kapsamında yayınlanmıştır. Bu yayında ifade edilen görüşler CMI ve hYd'nin görüşlerini yansıtmayabilir.

© 2013

Bu yayın kar amacı gütmeyen bir derlemedir. Satışı yapılamaz. Yayından kaynak göstermek kaydıyla özetleme ve alıntı yapılabilir.

Bölgesel Barışa Doğru – Kitapçıklar dizisi

“Hiç kimse derisinin rengi, kültürel yapısı ya da inançları yüzünden başkasından nefret ederek doğmaz. İnsanların nefreti öğrenmeleri gerekir. Nefret etmeyi öğrenebiliyorlarsa, sevgiyi de öğrenebilirler. Çünkü sevgi, insan kalbine diğer hislerden çok daha doğal gelir” diyor Nelson Mandela...

Tüm fertlerinin barış içinde yaşadığı bir toplum tasavvuru ancak ütopyalarda mı olur? Barıştan söz açtığımız her seferinde kendimizi çatışmaları, savaşları konuşur halde buluyoruz. Anlaşılan o ki, affetme, bağışlama, yüzleşme olmadan barış üzerine konuşmak hayalperest bir çabadan öteye gidemiyor. Bu karmaşık dünya düzeninde hevesimizi ve çabamızı canlı tutan ise barışı tesis etmek ve sürekli kılmak üzere uğraşan pek çok insanın olduğunu bilmek... Bu çabayı gösterenlerin birbirlerine tutunması, desteklemesi ve seslerini duyurabilmeleri uğruna yapılan her çalışma değerli...

Helsinki Yurttaşlar Derneği olarak üç yıl boyunca Karadeniz Bölgesel Barış Ağı projesi çerçevesinde etno-politik çatışmaların dönüştürülmesi amacıyla akademisyenlerin, aktivistlerin, öğrencilerin, yerel yönetim temsilcilerinin katıldığı toplantılar düzenledik. Her senenin sonunda, toplantı notlarını ve tartışılan konularla ilgili makaleleri içeren “Bölgesel Barışa Doğru” üst başlıklı kitapçıklar hazırladık.

2011 yılı çalışmaları sonunda, “Toplumsal Çatışma ve Kentsel Dönüşüm”, “Türkiye’nin Özerklik Meselesi” ve “Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri” başlıklı kitapçıklar yayınladık. 2012 yılında “Türkiye’de Yurttaşlık: Kimlikler, Haklar ve Çatışmalar” kitapçığında Türkiye’nin iki ana sorunlu alanını; Kürt meselesini ve Türk-Ermeni barışını tartıştığımız toplantıların notlarını ve ilgili makaleleri paylaştık. 2013 yılında yaptığımız toplantıları ise sivil toplum inisayitiflerinin barışma-çatışma süreçlerinde söz sahibi olabilmelerinin yollarını araştıran tartışmalara ayırdık. Bu yayında Emine Uçak, Nil Mutluer, Cafer Solgun, Yetvart Danzikyan, Kuban Kural ve Yiğit Aksakoğlu’nun bu tema çerçevesindeki sorunlara ilişkin tespitlerini ve önerilerini özetledikleri makaleler yer alıyor. Önceki yıllara ilişkin kitapçıklara ulaşmak için web sitemizi ziyaret edebilirsiniz: <http://www.hyd.org.tr/>

Türkiye’nin demokratikleşme sürecine katkıda bulunmasını ümit ettiğimiz toplantılarımızda iki hedefimiz vardı; çatışmalı mevzulardaki farklı fikirlere bir diyalog kanalı açmak ve birlikte yaşama kültürü argümanlarına katkıda bulunabilmek... Crisis Management Initiatives / CMI’nin 2010 yılından bu yana desteklediği uluslararası nitelikteki bu proje, 2013 yılı itibariyle sona eriyor. Biliyoruz ki, toplantılar vesilesiyle yaşanan her karşılaşma, tanışıklık çok değerli... Kurulan işbirliklerinin, önümüzdeki yıllarda da sürmesini, bilgi ve tecrübelerimizi paylaşma imkanlarını yaratabilmeyi arzu ediyoruz.

Memleket gündemi zaman zaman umutsuzluk yaşatsa da çatışmaları barışçı yöntemlerle çözmeye çalışmaktan başka alternatifimiz yok. Çalışmalarımızın toplumsal barışa katkıda bulunmasını umuyor, fikir, öneri ve eleştirileri ile destek veren herkese çok teşekkür ediyoruz.

“Çözüme Evet”

Toplantı Notları Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd) ofisinde yapılan toplantının açılış konuşmasında Emel Kurma dernek bünyesinde Kürt meselesine ilişkin yapılan çalışmalara değinerek, hYd'nin 2013 yılı faaliyetlerini, 29 Mart 2013, Helsinki Yurttaşlar Derneği İstanbul geçen yıl boyunca konuyla ilgili yaptığı toplantılar neticesinde şekillendirdiğini belirtti ve barış sürecine sivil toplum örgütlerinin verebileceği desteğin çok önemli olduğunu vurguladı. Ardından Helsinki Yurttaşlar Derneği'nden Ferhat Kentel, Kürt hareketi ile hükümet arasında süren görüşmelerin çok önemli olduğunu, barış için ciddi adımlar atıldığını, gelişmelerin hangi yöne evrileceği bilinemese de seyirci kalmak yerine, sürece aktif bir şekilde dâhil olmak gerektiğini belirtti. Hem barış sürecini engellemek isteyenlere karşı hem de tarafları cesaretlendirmek üzere bir barış kampanyasının çok çarpıcı bir etkiye sahip olacağını ekledi.

Açılış konuşmalarının ardından katılımcılar söz aldılar. Soruna ilişkin tespitlerin yanı sıra ağırlıklı olarak Türk-Sünni çoğunluğun beklentilerini, endişelerini kayda alan bir sivil girişimin; bir “barış kampanyası”nın zemini, olanakları, çerçevesi ve unsurları tartışıldı:

- Kürtler her fırsatta barış istediklerini vurguluyorlar. Cenazelerinde bile... Savaşın diğer tarafı olan devletten bir ses çıktı mı diye bakacak olursak, hükümetin attığı adımları, başlattığı “çözüm süreci”ni görebiliriz. Ama Türk tarafından kitlesel bir barış istiyoruz sesi çıkmadı. Ve kesinlikle bu sese ihtiyaç var. Pek çok kişide süreç bozulabilir kaygısı var. Bu kaygılar ancak kitlesel olarak verilecek bir “barış istiyoruz” mesajı ile giderilebilir. Anladığımız kadarıyla Başbakan politik dengeleri ölçüyor. Bunun yanı sıra kamuoyunun da kuşkuları var. STK'lar olarak bizlerin bu süreci yürütenlere yardımcı olması gerekiyor. Hükümete “Barış istiyoruz, arkadayız şüphe etme” dememiz lazım. Elbette 10 bin kişi etkili olmaz. Hatırlarsanız Hrant Dink'in cenazesinde kimsenin tahmin etmediği bir kalabalık olmuştu. Bu kalabalık sanki bir dönüm noktasıydı.

Hükümete vermek istediğimiz mesaj için de böyle kitlesel bir hareketten/kampanyadan bahsediyorum. Bunu nasıl yapabiliriz? Şehit aileleri dernekleri ile temas kurulabilir. Barış için mesajlar veren ünlüleri işin içine katabiliriz, onlardan gelen mesajlar toplum nezdinde kabul görüyor, etkili oluyor. Bunun sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması için çaba harçayabiliriz. Mesela TV ekranlarında sanatçılar kısacık cümlelerle barış vurgusu yapabilirler. Gazetecileri, öğretim üyelerini sanatçıları örgütlememiz lazım.

- Barış sürecine destek vermek için büyük bir yürüyüş düzenlenebilir. Mesela Katalan bölgesinde, Bask bölgesinde yapılan yürüyüşler gibi... Bir milyon kişinin yürümesi için ne yapılabilir? Toplumda İmralı'ya karşı büyük bir tepki yok, bana kalırsa toplumsal kabul söz konusu...

- Hatırlarsanız 90'ların başında en tehlikeli durum, toplumun kendi etnik kimliklerine çekilmesi, duygusal kopmaların başlamasıydı. Yaşanan bu kopmayı tamir edecek bir şeyler yapılması lazım. Toplumun birlikte yaşama arzusunu canlandırmak gerekir. Mesela birbirlerini tanımayan ailelerin ziyaretlerinin organize edilmesi gibi... Bunun kitlesel gösterilerden daha etkili olabileceğini düşünüyorum. Konuyla ilgili çalışan aktivistlerden ziyade hiç aktif olmayan sivil insanları, aynı meslek grubundan olanları bir araya getirmek, bu ziyaretlerde yaşanan tecrübeleri medya yoluyla duyurmak farklı bir etkinlik olabilir. Bilindik propagandalardan ziyade sıradan vatandaşların katılabileceği sorumluluk duygusunu artıracak verimli bir etkinlik olabilir bu.

- Bu dediğinizi 2006'dan beri Anadolu'dan 35 kuruluş ile birlikte Sivil Dayanışma Platformu yapıyor. Projemizin sloganı “gönüllüler el ele” idi. Mesela Adana'ya, Kayseri'ye başka

şehirlerden katılımcılarla gittik ve ramazan çadırları açıldı. Okumak isteyen öğrencilere burs projemiz vardı. Böyle şehirlerarası etkinlikler çok maliyetli ve masraflı. Biz o çalışmalar esnasında “Doğu Batı Kardeşlik Platformu” kurmuştuk. Geçen yıl Anadolu'dan 30 temsilci 7-8 ili gezdiler sırayla... Bizim bir de araç konvoyu oluşturma projemiz vardı. Bunu tekrar düşünebiliriz.

- Sıradan vatandaşın temas etmesine olanak sağlamak elbette anlamlı, ancak benim önerim çözümün taraflarına yönelik bir etkinlik düzenlemek...

- Hatırlarsanız ABD Irak'a saldırdığında bir-iki büyük gösteri oldu. İstanbul'daki ve Ankara'daki gösterilerden sonra Anadolu'da insanlar bir şeyler yapmaya başladı. Antalya'da gençler denizin ortasında “savaşa hayır” pankartı açtılar. Böyle sonuçları/yansımaları olduğu için İstanbul'da bir büyük yürüyüş düzenleme fikri anlamlı geliyor.

- Yüz binlerin katılacağı bir protestonun/ yürüyüşün yapılması için çalışalım. Bu bir güç gösterisidir ve çok önemlidir ama benim dediğim toplumsal uzlaşının ince damarlarını besleyecek etkinliklerin de anlamlı olduğu...

- Büyük bir yürüyüş/kampanya hükümetin de barış sürecinde geri adım atmasını daha zor bir hale getirebilir. Böyle kitlesel bir destek taraflara da bir moral üstünlük sağlayacaktır.

- Bir şeyin kuvvetli olabilmesi için doğal olması lazım, ben toplumda böyle bir istek göremiyorum. Kimisi süreçten memnun kimisi bu sürece şüpheyle bakıyor. Toplumda barış psikolojisinin oluşması şart... Ancak AK parti desteklerse böyle bir kalabalık toplanabilir.

- Ashında bizim şu anda yapabileceğimiz şey, toplumsal bir meseleyi çözmek yerine sadece

“hemen barış istiyoruz” demek. Türkler Kürtleri, Kürtler de Türkleri sevmek zorunda değil. Ama tanımak zorundalar. Temel mesele eşit vatandaşlar olarak yaşamak. Barış için uzun vadeli adımlar atıldığında pek çok mesele çözülecek. Öncelikle “biz barış istiyoruz silahlar sussun” denmeli.

- 2002’de Barış Girişimi “Irak’ta Savaşa Hayır” dedi ve işe yaradı. Şimdi de “Barış İstiyorum” diye kampanya yapabiliriz. Sembol kullanılabilir. Küçük de olsa birçok şehirde eylem yapalım, politik olarak da içini doldurmaya ihtiyacımız yok sadece “barış istiyorum” demek bile yeterlidir.

Bilgi notu

2002’de “Barış Girişimi, Irak’a askerî müdahalenin çılgınlık olacağını, bölgede büyük yıkıma yol açacağını, hele de ABD’nin baskıları ve ‘bir koyup on alma’ mantığıyla Türkiye’nin bu savaşa sürüklenmesinin mutlaka engellenmesi gerektiğini yüksek sesle dile getirdi. Tek başına değildi, ‘Irak’ta savaşa hayır’ diyen bütün güçlerin, örgütlerin, siyasetlerin birliği sağlandı. Mitinglerle, gösterilerle, imza kampanyalarıyla, yazılarla, afişlerle, vinyetlerle, TBMM’ye ziyaretlerle, tek tek milletvekillerine gidilerek, semt toplantıları düzenlenerek bu savaşın haksızlığı ve vahim sonuçları anlatılmaya çalışıldı. Kamuoyu yoklamalarına göre de halkın yüzde 97’sinin karşı olduğu bu savaşa Türkiye olarak fiilen katılmamız, 1 Mart 2003’te sınır ötesi tezkeresinin Meclis’te kabul edilmemesiyle engellendi. Bu, her kesimden barışçıların, özellikle de ama’sız barışçıların zaferiydi. Oya Baydar/ T24- 10.10.2012/ “

- Dünyada iletişim, semboller üzerinden yürüyor artık. Mesela bir kampanyada “anahtar” sembolü kullanılmıştı, “bu anahtar birbirimizin evinin kapısını,

kalbimizin kapısını açsın” denmişti. Biz de kampanyamızın etkili olması için bunu bir reklam kampanyası gibi ele almalı ve tüm siyasi partilerden uzak, sivil bir birliktelik olmasına özen göstermeliyiz.

- Bence her zamankinden daha riskli bir ortamdayız; herkesin eli yüreğinde bu süreçte... Taraflar var; tarafların birbirlerine ne dediği konuşuluyor ama insanların talepleri, duyguları, düşünceleri kesinlikle dillendirilmiyor. Her kesimi içine alan bir yapı oluşturulmalı. Mesela Doğu Kardeşlik Platformu var, çözümle ilgili düşüncelerini söylediler ama pratik karşılığı yok. Örgütlü bir yapıya dönüşemiyor. STK’lar baskı unsuru olarak görülüyor. İnsanlar barış için umutla beklerken hükümetin ya da diğer kurumların hata yapması durumunda, buna engel olacak, hatanın yapılmasını engelleyecek bir inisiyatifin olmadığını düşünüyorum.

- Belli ki barış sürecini ana aktörler planlı bir şekilde yürütüyor. Ama merkez medyadan takip edildiğinde sanki frene basılmış gibi hissediliyor. O yüzden süreçten geri dönüşü engelleyecek adımları -özellikle sivil tabandan gelecek adımları- çok değerli buluyorum.

- Bence hem kitlesel bir kampanyayı hem de küçük etkinlikleri bir arada yapabiliriz. Aslına bakarsanız konuştuğumuz büyüklükte bir kampanya da bugünden yarına organize edilemez. Mesela “savaşa hayır” kampanyası çalışmaları iki yıla yayılmış bir süreçti. O süre zarfında meydana gelen gelişmeler de mesela Filistin-İsrail görüşmeleri gibi, kampanya çalışmalarını etkilemişti, yön vermişti. Türkiye’de içinde bulunduğumuz “çözüm süreci” de pek çok olaydan etkilenecek devam ediyor. Anketlerde şu andaki barış sürecine bakış açısı ile Habur olayları olduğu sıradaki bakış arasında fark olduğu göze çarpıyor. PKK üyesi üç kadının Diyarbakır’daki cenaze töreni

“Çözüme Evet”

öncesi herkes çok tedirgindi. Ancak orada verilen tüm mesajlar barış vurgusu taşıyordu.

- Yapılabilecek pek çok etkinlik var, mesela biz İHH olarak savaşın durdurulması için milletvekillerinin cep telefonlarına “Çocuklarınıza eliniz kana bulanmadan son kez dokunacaksınız” diye mesaj göndermiştik.

- TBMM İnsan Hakları Komisyonu savaşın etkilerinin özetlendiği raporunda bu savaşta 35 binden fazla insanın öldüğünü açıkladı. Bu çok acı bir tablo... Sembolik olarak -35 bin kişi olamasa da- kalabalık bir grup mesela beyazlar giyerek bir stadyumda toplanabilir. Şimdiye dek hayatlarını kaybedenleri sembolize etmeye... İnsanlar görsünler, ne kaybettik?
- Böyle etkinlikleri sadece Türkler, Kürtler, solcular organize ederse istenen sonuca varılamaz. Batıda yaşayan insanların da seslerinin eklenmesi gerekir. Dolayısıyla Anadolu’da, batıdaki şehirlerde toplantılar düzenlemek iyi olabilir.

- Diyarbakır’da üç Kürt kadının cenaze töreni çok önemli bir barış çağrısıydı. Cenazedeki Kürtlerin yaklaşımı, sembol olarak kullanılan beyaz atkı, sakinlik ve kitlelilik çok dikkat çekiciydi. Şimdi de batıda, Türkler tarafından “çağrınız algılanmıştır, çağrınızı gördük, destekliyoruz” diyen kitlesele bir eylemle karşılanmalı. Bu cenaze bize gösterdi ki Kürt tarafı “kararlıyız ve provoke olmuyoruz” mesajı veriyor.

- Asıl odaklanacağımız konu ateşkes ile barış arasındaki süreç; bizim müdahalemiz “müzakereye devam edin, silahları bırakın” demek olmalı. Hatta “çocuklarımızın hatırına barışın” gibi -siyasi söylemden uzak, duygusal, romantik bir vurguyla yapmalıyız.

- Hükümetin geri dönüşü olmayan bir adım attığını düşünüyorum; Habur’dan farklı

bir dönem bu... Bir anlamda hükümet, PKK’yı temsilci olarak tanıdığını söyledi. Bundan sonra barış süreci başarısızlığa uğrarsa artık bu Erdoğan’ın başarısızlığı olacaktır. Bu noktadan sonra atılacak her geri adım, büyük şehirleri de riske sokar. Aslında bu barış görüşmeleri korkulduğu kadar da tepki almadı, mesela MHP’nin tepkisi bile beklenenden az oldu. Bu sürecin uluslararası etkileri de var, Ortadoğu’nun yeniden şekillenmesi söz konusu... Buradaki durumun değişmesi Ortadoğu’daki durumun da değişmesine neden olacaktır. Temel vurgu Türkiye’nin şiddetten arınması olmalı.

- Anadolu’da toplantılar yapalım dendi, Toplum Gönüllüleri Vakfı yedi yıldır Anadolu’da çeşitli şehirlerde toplantılar düzenliyor, deneyimleri ve birikimleri var... Ayrıca Anadolu’da yapılacak toplantılara din adamlarının konuşmacı olarak davet edilmeleri çok etkili olur.

- Bu sürecin yürütülmesi hükümet ve taraflar için teknik bir mesele gibiyse bizlerin vurgusu, anlaşmayı başka bir zeminde yürütüyoruz demek olmalı; sivil bir zeminde... Bunun için de mesela TV dizisi oyuncularını gibi tanınmış insanlara ihtiyacımız var. Etkin iletişim kurmak için semboller kullanmak iyidir. Çok yeni, çok kapsayıcı ve çok basit bir sloganla yola çıkılabilir.

- İnsanları harekete geçiren şey akli değil, duygularıdır. İnsan, vicdanına, kalbine bir şey dokunursa tepki gösterir. Bu nedenle vicdanlara ulaşmamız lazım mesela bir renk, bir sembol ile... Sadece merkez medyayı kullanmak yerine internet, afişler, radyolar kanalıyla da iletişime geçmeliyiz.

- “Barış” kelimesinin Türkiye’de karşılığı yok, sadece sol camiada karşılığı var. Bu nedenle sembollerini kelimeleri seçerken etraflıca

düşünmeli... Benim önerim, yaza girmeden önce bir barış forumu yapalım. Yaz sonunda da barış gününün olduğu ay büyük bir gösteri yapılabilir.

- Diyelim ki barış süreci anlaşmayla sonuçlandı, peki nefret ne olacak? Her türlü kampanya, yürüyüş nefreti iyileştirmek için vesile olabilir.

- Tarafların ortaya koyduğu bir yol haritası var ve onun ne olduğu biliniyor fakat bu harita sonuca gitmiyor. Esas olarak silah bırakmaya kadar gidiyor, mesela Kürt halkının tanınmasına kadar gitmiyor, yani yol haritası burada bitiyor. Sürecin belli aşamalarında yeniden bir tarif yapılması lazım ama sonrasını biz tarif edemeyiz. Yapmamız gereken, herhangi bir kimliği öne çıkarmadan, biz Türkiye’de yaşayanların barış istediğini söylemektir. Kürt halkı “onurlu bir barış” derken bunu söylüyor; taleplerinin Türkiye’ye herhangi bir zarar vermeyeceğini belirtiyorlar.

Görünen o ki aşamalar arası pek de uzun olmayacak, böyle giderse Nisan-Mayıs’ta silahlarını bırakacaklar. Türkiye’de yaşayan ve “büyük çoğunluk” adı altında sayılanlar olarak “yeter, çözün bu sorunu” mesajını siyasi iktidara iletmek önemli; bu da insanların sokağa çıkmasıyla mümkün olabilir. Kongre, forum, toplantı değil, bunlar sürekli yapılan şeyler zaten... Öyle bir şey yapalım ki devlet güç ve cesaret alsın.

- Hükümet çok önemli tavır koymuştur. AKP’nin tabanında herkes çözüm istiyor ama hem Türk milliyetçiliği hem Kürt milliyetçiliğinin arttığı bir dönemdeyiz, başarısız olunması durumunda bedelinin ağır olabileceğini düşünüyorum.

- Farklı görüşlerden, farklı yapılardan oluşan karma bir grup oluşturmamız lazım. Çünkü iletişim dilini kurmak çok önemli olacak.

“Kürt Meselesi: Barış Sürecine Adım Adım...”

Toplantı Notları Toplantı, Esra Güçlüer’in yaptığı sunumla açıldı:

6 Nisan 2013 Helsinki Yurttaşlar Derneği Helsinki Yurttaşlar Derneği İstanbul Helsinki Yurttaşlar Derneği bünyesinde 2010 yılından bu yana yürüttüğümüz Karadeniz Barış Ağı projesi kapsamında, etno-politik çatışmaların dönüştürülmesi ve çözümlenmesi yönünde emek verecek sivil bir zemin oluşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla çeşitli toplantılar düzenliyoruz. 2013 yılı çalışmalarımızı Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde kilit öneme sahip iki ana konuya ayırıyoruz: Kalıcı bir barış ihtimaliyle gündemin ilk sırasına oturan Kürt meselesi ve 100 yıldır bekleyen Türk - Ermeni barışı... Toplantılarımızın ana hedeflerinden biri, çatışmalı mevzulardaki farklı fikirlere bir diyalog kanalı açmak ve birlikte yaşama kültürü argümanlarına katkıda bulunabilmek...

Kürt meselesi, konuyla ilgili çalışmalar yapan çeşitli STK’ların yayınlarında ve raporlarında, “kimlik sorunu”, “Türkiye’nin demokratikleşmesi ve insan hakları sorunu”, “ulus-devlet inşa süreci ve etnik milliyetçilik”, “uluslararası siyasi ilişkiler” gibi başlıklar altında ele alınıyor.

TESEV raporunda, “Kürt Sorunu’nun ana nedeninin, devletin homojen bir toplum oluşturma projesi doğrultusunda yıllardır izlediği inkâr, imha ve asimilasyon politikaları olduğu görüşü, sadece Kürt katılımcılar tarafından değil, kendilerini demokrat, liberal, sosyalist ya da İslamcı olarak tanımlayan ve Kürt olmayan pek çok katılımcı tarafından da dile getirilmiştir. Dahası, bu analizler, sorunu dış güçlerin bir oyunu olarak gören daha milliyetçi eğilimli katılımcıların çok ciddi itirazlarıyla da karşılaşmamıştır.”¹ saptaması yapılıyor.

[1] Yılmaz Ensaroğlu, Dilek Kurban, Kürtler Ne Kadar Haklı?: Türkiye’nin Batısı Kürt Sorunu’na Bakıyor, ISBN: 978-605-5832-67-4 TESEV YAYINLARI

“Kürt Sorunu’nun çözümü girişiminin başlangıcı olarak ilan edilen ‘Açılım’, ‘Açılım’ın Koordinatörü’ sıfatı verilen dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay’ın da katılımıyla, 29 Temmuz 2009 tarihinde Ankara’da Polis Akademisi’nde düzenlenen ve 15 aydın, gazeteci ve akademisyenin katıldığı bir toplantıyla başlatılmıştır. Önce ‘Kürt Açılımı’ olarak adlandırılan girişimin ismi kısa sürede değiştirilmiş ve ‘Demokratik Açılım’ olarak anılmaya başlamıştır. Sonrasında Başbakan Tayyip Erdoğan, ‘Demokratik Açılım’ yerine ‘Mili Birlik ve Beraberlik Projesi’ adını kullanmayı tercih etmiştir. Kamuoyunda kısaca ‘Açılım’ olarak anılan çözüm girişiminin zirve noktası, 19 Ekim 2009 tarihinde 26’sı Kuzey Irak’taki mülteci yerleşkesi Mahmur Kampı’ndan, sekizi Kandil’den, aralarında dört çocuk ve ayrıca kadınların da bulunduğu 34 kişilik grubun Habur sınır kapısından giriş yapması olmuştur. Sekizi silahlı PKK mensubu 34 kişinin Habur’dan girişi ve sınırdaki çok kısa bir soruşturmanın ardından serbest olarak Türkiye’ye dönüşleri, silahların bırakılması konusunda ‘Açılım’ın hedefine ulaşacağına ilişkin büyük umutlar doğurmuştur. Ancak, grubun Habur’dan Diyarbakır’a kadar üzeri açık bir otobüsle ve on binlerce kişinin sevgi ve sevinç gösterileriyle getirilmesi, Türkiye siyasi hayatında çalkantılara ve Türkiye kamuoyunun bir bölümünün sert tepkiler vermesine neden olmuş ve ‘Açılım’, tam da zirveye ulaştığı düşünülen bir noktada tıkanmıştır.”²

Başlayan süreci etkileyen bir diğer önemli gelişme 2011 yılında yaşandı. Dicle Haber Ajansı’nın internet sitesinde yaylandıktan birkaç saat sonra kaldırılan kayıttaki, Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) temsilcileriyle Türkiye devleti görevlileri

arasında Oslo’da yapılan görüşmeler yer alıyordu. MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ın, hem PKK Lideri Öcalan’la hem de PKK temsilcileriyle, Başbakanın talimatıyla ve “özel temsilci” sıfatıyla görüştüğü ileri sürüldü. Bu haberin duyulmasının ardından görüşmeye katılanlar KCK soruşturması kapsamında ifadeye çağrıldı. Savcının, sorguda KCK yapılanmasında MİT’in rolü ile Oslo görüşmelerini soracağı iddia edildi. MİT Kanunu 15 Şubat’ta Meclis’te bir gecede değiştirildi, Fidan’ın ve diğer MİT mensuplarının görevleri kapsamındaki konularla ilgili ifade vermesi Başbakanlık iznine bağlandı. MİT mensupları ifade vermeye gitmedi.³

2013 yılına gelindiğinde barış sürecine katkıda bulunması amacıyla oluşturulan akıl insanlar heyeti tüm Türkiye genelinde, halkla, sivil toplum kuruluşları ile görüşmeler yaptılar. Güneydoğu Anadolu grubu raporunun, Oslo görüşmelerinin anlatıldığı bölümünde, Oslo sürecinin, devletin PKK ile görüşmesini normalleştirmenin yanında, tarafların birbirlerini tanımalarını ve taleplerini öğrenmelerini de sağladığı belirtildi. Raporda, "Aslında bugünlerde yaşanan son çözüm/barış süreci de, yeni başlayan bir süreç olmaktan çok, Oslo’nun sağladığı deneyim ve birikimin üzerine bina edilen bir süreçtir. Bir başka ifadeyle, bugün eğer çözüm süreci başarılı bir biçimde yürüyorsa, bunda Oslo süreci tecrübesinin büyük bir pay ve etki sahibi olduğunu ifade etmek gerekir. Oslo sürecinin kesintiye uğramasından bir süre sonra, yapılan görüşmelerden birinin ses kayıtları internete düştü ve böylece, devletin PKK ve Öcalan’la doğrudan muhatap olması ilk kez aleniyet kazandı. Toplum bu görüşmelerden haberdar olduğunda büyük tepki vermedi, ancak devlet

[2] Cengiz Çandar, Dağdan İniş - PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu’nun Şiddetten Arındırılması- TESEV

[3] <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/140937-oslo-gorusmeleri-nedir-raporu-2011>

içinde bu girişimlerden rahatsızlık duyanlar oldu. Bu bağlamda, 7 Şubat 2012 günü Oslo görüşmelerini yapan MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve MİT'in eski yöneticileri gözaltına alınmak istendi" denildi.

Süreç devam ederken yaşanan çok önemli bir olay da Ocak 2013'de Paris'te üç PKK üyesi kadının öldürülmesiydi. Cenaze törenleri çözüm sürecinin dönüm noktalarından biri niteliğindedi. Sakine Cansız, Leyla Söylemez ve Fidan Güngör için Diyarbakır'da cenaze töreni düzenledi. Binlerce kişinin katıldığı törende barış ve sağduyu mesajları verildi. Ahmet Türk yaptığı konuşmada: "Barış karşılıklı saygıyla oluşur. Barış halkların birbirini tanımasıyla oluşur. Barışta adalet ve eşitlik olmalıdır" dedi. ⁴

Kürtler açısından kalıcı bir çözüm için, siyasi ve hukuki sistemin, özgürlük ve eşitlik temelinde yeniden düzenlenmesi şart... Bunun da ciddi bir toplumsal uzlaşmayı gerektirdiği açık. Bu temelde, toplumun genel çoğunluğunun sürecin gerekliliğine ikna olması ciddi bir ihtiyaç...

Sunumun ardından Helsinki Yurttaşlar Derneği üyesi Ali Bayramoğlu, içinde yer aldığı Marmara Bölgesi Akil İnsanlar Heyeti çalışmalarından bahsetti, katılımcıların sorularını yanıtladı.

- Öncelikle, bana Akil İnsanlar Heyetine (AKH) katılmam teklif edildiğinde pek sıcak bakmadım. Ancak sorumluluk hissi ağır bastığı için -birçok tereddüde sahip olmama rağmen- kabul ettim. Muhtemelen hükümetin bizden beklediği barış anlaşması idi. Akil insanlar heyeti görüşmeleri neticesinde ortaya çıkan şey mevcut barış politikası ile ilgili tepkiler ve düşüncelerdir. Görüşmelerimiz süresince en

"Kürt Meselesi: Barış Sürecine Adım Adım..."

çok "Kimsiniz, ABD'nin adamı mısınız?" tarzı sorularla karşılaştık. Görüşmelerde ağırlıklı olarak barış ve siyaset konuşuldu. Kürt meselesinin, güvensizlikleri ve sorunlarıyla herkesin gündeminde bulunduğunu göz ardı edemeyiz. Akil insanlar heyeti görüşmeleri hem halk için hem de grubun üyeleri için önemli bir deneyim oldu. Mesela Marmara bölgesi grubu içinde yer alan Hülya Koçyiğit'in dün Bursa'da verdiği demeç oldukça ilginç: "Çok küçük yaştan beri halkla iç içeyim ama haksızlıkların ve eşitsizliğin olduğunu şimdi görüyorum. Eskiden hep gül atılıyordu şimdi çamur" diyerek yaşadığı değişimi ve aldığı tepkileri ifade etti. Akil İnsanlar Heyeti Marmara-Trakya grubu olarak şu ana kadar Kocaeli, Bursa, Sakarya ve Bandırma'ya gittik, Edirne ve Kırklareli'ye de gideceğiz. Çatışmadan, hızlı bir şekilde barışa geçiş söz konusudur ki bu, siyasal olduğu kadar toplumsal bir güven arayışı da içerir. Bizler daha çok kimliklere bakıyoruz, mağduriyet merkezlerine bakıyoruz. "Tayyip Erdoğan'a güvenilir mi?" ve "Bu işin sonucu kötü biter mi?" şeklinde sorularla sık sık karşılaşılıyor. Bu durumun şeffaf görünmediği ortada... Rol ve görev verme üzerine bir politikası var AKP'nin... Oluşturduğumuz raporların, AK Parti'den çok bize faydası olacağını düşünüyorum. Çalıştığımız bölgenin dinamikleri biraz farklı... Öne çıkan konular, güven ihtiyacı ve toplumsal meşruiyet. Öte yandan, siyasetin açılma sürecini yaşıyoruz ve insanlar tatmin olmuyorlar. Hem Türk tarafı hem de Kürt tarafı iktidar haline geldi, ikili bir iktidar yaşanıyor ve bir taraf meşruiyet arıyor, diğer tarafta ise siyasi alanı genişletme amacı var. Anayasanın nasıl oluşacağına dair bilgi eksikliği var. Öcalan'la başkanlık sisteminde anlaşılabilir referandum söz konusu olacak.

[4] <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=binlerce-kisinin-katildigi-cenaze-torende-baris-mesajlari-yukseldi&haberid=4043>

Bunca yıldır PKK'ya yönelik söylemleri ve tavrı da değiştirmek zor... Soyut bir barış talebi her yerde var. Çalıştığım bölge olan Trakya'da bu somut soruna yönelik bir çözüm arzusu yüzde 70'den fazla çıkacaktır. Her seferinde çok pozitif duygularla sahadan dönüyorum. Diğer yandan, sağ kesim ve muhafazakâr kesimin desteğinin sahteliği söz konusu... Sürecin tümüne muhalif değiller ama her bölümünde totaliter bir bakış açıları var. Trakya'da ise daha çok sahip olma ve aitlik hissi söz konusu... Bu milliyetçilik tarzı, vurucu kırıcı kesimden çok farklı; Türklüğünü korumak isteyen ama MHP'den çok farklı düşünen milliyetçi bir tabaka bu... Bu süreç doğru düzgün yürütülürse çok olumlu bir sonuca varır, elbette ki engeller ve aksi yönde ses çıkaranlar olacaktır ama barışla ilgili son derece pozitif durumu da göz ardı edemeyiz. Türkiye'de ilk önce barışın, daha sonra da milliyetçi katmanların dönüştürülmesi gerekiyor. Keşke bunun için çalışabilecek bir sol parti olabilse ve bu süreci hızlandırsa...

- Başbakan Dolmabahçe'de Akil İnsanlar Heyeti ile konuşurken, süreci halka nasıl anlatacağınız ve hangi konulara değineceğiniz konusunda sizin sorularınız oldu mu? Gruplar arası bir analiz yapıyor musunuz? Katılımcılardan size gelen olumlu ya da olumsuz öneriler var mı?

- Öcalan meselesi biraz hassas, simgeler çok kuvvetli, dil, algı ve tortular halinde duruyor. Somut öneri yok. Bütün detayları yazmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz. Farklı grupların ve kimliklerin görüşlerini de göz önünde bulunduruyoruz. Açıkçası Tayyip Erdoğan'ın bu raporlardan çok etkileneceğini sanmıyorum. Bu aşamada, 8-9 kişilik bir grup olarak Başbakana uzun bir çalışma projesi istediğimizi belirteceğiz, belki bir rapor yazıp internet sitelerinde yayınlanmasını sağlayabiliriz. Dolmabahçe görüşmelerinde “

Böyle bir topluluğun içinde görevimiz nedir?” sorusunu soranlar oldu ve Tayyip Erdoğan hiçbir şekilde cevap vermedi. Yalnızca, “Barış süreci gelsin ve sizin elinizde mayalansın” diye bir yorum yaptı. Ama şöyle bir sorunumuz var; bir parti var başındaki kişi Recep Tayyip Erdoğan... İyi olan şeyler var, iyi olmayan şeyler var, öyle bir yoğuruyor ki hamuru bazen tutmuyor, böyle olmasın dediğimizde de tamamen muhalif gözüküyoruz. Bu davranış biçimini ne kadar etkileyebilirsek o kadar iyidir.

- Her şeyden önce yıllarca yasak edilmiş bir kavramın tartışmaya teşvik edilmesi çok manidar. Bugüne kadar yaşananların ardından bu süreç büyük anlamlar kazanıyor. Desteklenmesi gereken bir süreç... Türkiye'de demokrasi konusunda çok büyük eksiklikler var. Son yıllara bakacak olursak Kürt meselesi konusunda konuşulmayan hiçbir şey yok diyebiliriz. Bu sorunun konuşulabilmesi başka meselelerin de konuşulabilmesi için alan açıyor.

-Bu yıl 23 Nisan(Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı) , son 10 yılda en az bayrak asılan resmi bayram olarak yaşandı İzmir'de. Barış görüşmelerinin etkisi olabilir diye düşünüyorum.

Toplantının ikinci bölümünde gazeteci Balçıçek İlter, “Çözüme Evet Koalisyonu”nun kaleme aldığı bildiriye paylaştı:

Çözüme Evet

Kürt sorununda tarihi günlerden geçiyoruz. Tarihi adımlar atılıyor. İlk kez çözüm kapısının net bir şekilde aralandığına tanık oluyoruz.

Bizler, çözüm sürecini önemsiyoruz. Biliyoruz ki çözüm yönünde atılan her adım, ölümün bu topraklarda yarattığı kasvetli havanın

bir kader olmadığını herkese, hepimize gösterecek.

Çatışmaların sona ermesi ve diyalog sürecinin gelişmesi politik açıdan kimin işine yarar diye bir soru sormuyoruz.

Çatışmaların sona ermesi, öncelikle, gençlerin yaşamaya devam etmesi anlamına gelir. Ölümlerin durması anlamına gelir.

Ölümlerin son bulması... En önemlisi bu.

Sorunun muhataplarının konuşmaya başlaması... En önemlisi bu.

Bu yüzden, çözüm için atılan adımları desteklemek ve çözüme engel olmak isteyenlere, "Hayır, bizler bu topraklarda yaşayan milyonlarca insan, çözümden yanayız" diyebilmek için yola koyuluyoruz.

Çözümü savunan milyonların sesi olmak için hep beraber harekete geçiyoruz.

*Herkesin ve tüm kimliklerin ortak geleceğinin eşitlik içinde inşası açısından bu can alıcı meselenin çözümüne katkı sağlamanın insanlık borcu olduğuna inanıyoruz. **ÇÖZÜME EVET DİYORUZ!***

Duyurunun okunmasının ardından söz alan katılımcılar Çözüme Evet Koalisyonu

"Kürt Meselesi: Barış Sürecine Adım Adım..."

çatısı altında farklı kesimlerden STK'ların, aktivistlerin bir araya geldiğini, barış sesini yükseltmeyi ve çözüm sürecine olan desteğin sokakta yansımaları sağlamak istediklerini belirttiler.

İHH'dan Avukat Gülden Sönmez, barışın yeryüzünde yaşayan tüm insanlar için en hayırlısı olduğuna inandıklarını söyleyerek, "Çözüme ilk kez bu kadar yaklaştık" dedi. Gülden Sönmez, 26 Mayıs'ta İstanbul'da büyük bir yürüyüş planlandığını ve 5 Mayıs'ta da yine İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde yapılması planlanan gösteriyi duyurdu.

Not: Haziran ayında hem İstanbul hem de Türkiye'nin başka kentlerinde yaşanan Gezi Parkı direnişi, gündemin ilk sırasına oturarak, "çözüme evet" toplantılarında şekillenen kampanya faaliyetlerini de etkiledi. Eylemler süresince yaşanan polis şiddeti dikkat çekiciydi. Protestolar öncelikle İstanbul'da başladı, ancak kısa süre içinde Ankara, İzmir ve Türkiye'nin diğer pek çok şehrine de yansıdı. İnsan hakları örgütleri, bu süreçte yurttaşların barışçıl toplanma ve ifade özgürlüğü haklarını korumaya odaklandı ve çalışmalarını bu doğrultuda yürütmeye özen gösterdi.

Toplumsal Barışın Sağlanmasında Sivil Toplumun Rolü ve Yargı

Toplantı Notları

18 Mayıs 2013
Burgazada-İstanbul

2010 yılından bu yana Helsinki Yurttaşlar Derneği bünyesinde “Çatışmalara Karşı Sivil Çözümler” başlığı altında gündemdeki konular üzerine konuşmak, güncel sorunların nedenlerini ayrıntılarıyla ele almak, çözüm önerilerini derlemek amacıyla yuvarlak masa toplantıları düzenliyoruz.

2012 yılında olduğu gibi bu sene de üzerinde çalıştığımız konulardan biri “Ermeni Meselesi”... Bu bağlamda 100. yıldönümü yaklaşan soykırımın sağduyulu ve objektif biçimde konuşulabilmesi için zemin yaratmaya, toplumlar arası diyalogun ve işbirliklerinin güçlenmesine katkı sağlamaya odaklanıyoruz.

Bu toplantının ilk bölümünü sivil toplum alanında geliştirilebilecek işbirlikleri konusunda fikir ve bilgi paylaşımına ayırdık. İkinci bölümde Türkiye kamuoyunu derinden etkileyen iki olay; Hrant Dink

cinayeti davası ve Zirve yayınevi cinayetleri davası üzerine tartışıldı. Kamuoyunu yakından ilgilendiren olayların hukuki süreçlerinin adil biçimde ilerlemesi, toplumsal barışın sağlanmasında önemli bir yere sahip.

Hrant Dink davası avukatlarından Fethiye Çetin bir röportajında şöyle diyor: "Hrant Dink'i kaybetmekle biz, geçmişle yüzleşme barışmış bir ülkede yaşama hayallerimizi, arınma ve iyileşme fırsatımızı kaybettik. Ancak bu davayı aydınlatığımızda da, geçmişten devraldığımız utançtan ve yüklerden arınacağız, acılarımızın yasını hep birlikte tutacak ve içimiz rahat olarak gülebileceğimiz bir geleceğin kapısını aralayacağız."

Biliyoruz ki, toplumsal ve toplumlararası barışın inşası hem emek hem de zaman istiyor. Toplantı, açılış konuşmasının ardından, katılımcıların söz almaları ile devam etti.

- Türkiye ve Ermenistan'da çalışmalar yürüten bir grup STK, Avrupa Birliği'nin, AB ile komşu devletler ve toplumlar arasındaki işbirliğini güçlendirme, bölgede istikrar, refah ve güvenliği artırma amacı güden "Avrupa Komşuluk Politikası" kapsamında finanse edilecek bir çalışma hazırlığı içinde... Helsinki Yurttaşlar Derneği olarak biz de bu çalışmanın içinde yer alıyoruz. Türkiye'deki ve Ermenistan'daki öğretmenlerin sorunlarını ve sorun çözme becerilerini paylaşabilmelerine olanak sağlamasını umduğumuz iki yaz okulu düzenlemeyi planlıyoruz. Yaz okullarının biri Ermenistan'da diğeri Türkiye'de gerçekleşecek. Toplumlararası ilişkinin geliştirilmesi için somut bir çalışma yapalım istiyoruz.

- Çeşitli meslek grupları ve özellikle öğretmenlerle ilgili yapılacak çalışmalar elbette değerlidir. Ama "Ermeni meselesi"

dediğimiz olayın boyutu ile uyumlu değil, bu tip çalışmaların kaybolup gitme tehlikesi var. Amacımız, Türkiye toplumunu oluşturan çoğunluğa seslenmek, onlara ulaşmak olmalı. Benim aklıma pek çok kişiye ulaşacak çalışmalar yapmak geliyor. Mesela parça parça Youtube'a yüklenecek belgesel filmler çekilebilir, üstelik bunun için büyük bütçelere de gerek yok. Çevremizde senaristler ve yazarlar var, onlardan yardım alabiliriz.

- Son zamanlarda Türkiye hükümetinin "çözüm süreci" başlığı altında Kürt meselesine ilişkin yürüttüğü yumuşak bir politika söz konusu... Aynı şekilde Türkiye -Ermenistan ilişkilerini de normalleştirecek bir politika yürütülebilir ve bizler de sivil toplum olarak bu süreci başlatmak, destek vermek üzere hazırız. Biliyorsunuz, Kürt meselesinin çözüm sürecinde akıl insanlar grubu oluşturulmuştu. Bu kişilerle temasa geçilebilir ve Ermeni meselesini gündemlerine alarak Türkiye'nin çeşitli illerinde toplantılar yapmaları teklif edilebilir.

- Dikkat ettiyseniz, Nisan ayında yapılan soykırım anmaları sırasında karşıt görüşte olanlar her sene farklı bir tarihi olayı ön plana çıkarıyor. Örneğin bu sene Hocalı katliamı gündeme getirildi. Ermeni meselesinde çözüm odaklı çalışan STK'ların daha cesur davranmaları gerektiğini düşünüyorum.

- Bana kalırsa Taksim'de soykırım anması düzenleyerek normalleşme sürecine destek vermek mümkün olmaz.

- Devletin en büyük korkusu ABD'nin bu soykırımı tanınması ve sonrasında olacaklardır... İkinci tarafı da, bu meselenin hukuki boyutudur ve bu da STK'ların yapacağı çalışmaları aşar. Halkı bu mesele hakkında konuşulanlara dâhil etmek istiyorsak işe çocuklardan başlanabilir. Halide Edip Adıvar gibi o dönemde yaşamış ve o dönemlerde

yazmış yazarları hiç ön plana çıkarmıyoruz mesela... Halide Edip gibi insanları ön plana çıkararak tarihte yaşanan olaylara farklı bakış açıları olabileceğini de gösterebiliriz.

Toplantının ikinci bölümünde, Zirve Yayınevi davasında gelinen durum ve Hrant Dink cinayeti davası ile ilişkisi, davanın avukatlarından Murat Dinçer ve Erdal Doğan tarafından aktarıldı:

- Bildiğiniz üzere Zirve Yayınevi davası beş yıldır sürüyor, davanın başından itibaren bu cinayetlerin sadece beş kişi tarafından işlenmediğine ve arkasında başka kişiler olduğuna inanıyoruz. Bu isimlerin açıklanması gerekiyor. Süreç içinde İlker Çınar adlı bir kişi "gizli tanık" olarak ihbarda bulundu ve Malatya'da vurulan jandarma komutanı ile ilgili faaliyetlerde bulduklarını itiraf etti. Bu gizli tanık Genelkurmay içinde illegal bir şekilde, Hıristiyanlık konusunda ciddi bir eğitim almış ve daha sonra Tarsus'ta papaz olmuş, kendisine verilen eğitim ile Hıristiyanlar aleyhinde propaganda yapmıştır. İlker Çınar kendisinin kullanıldığını, vatana hizmet ile hareket ettiğini ama aslında devlet için değil de çete için çalıştığını sonradan anladığını söylüyor. TUSHAD'la (Türkiye Ulusal Stratejiler ve Harekât Dairesi) ilişkisini anlatıyor ve bunun üzerine ek bir dava açılıyor. İlker Çınar, cinayetin TUSHAD'a bağlı bir birim tarafından işlendiğini iddia ediyor. Cinayetten sonra manipülasyon yapmak üzere sahte belgeler hazırladıklarını da ekliyor. Başlangıçta zayıf görünen bu iddiaların yargılama aşamasında somutlaştığını gördük (ses kayıtları, hardisk, pc kayıtları vs ile). Davanın her aşaması giderek somut bir hâl alıyor, sanıklar bazı şeyleri kabul etmek zorunda kaldı. Savunmaları ciddi anlamda çürüdü. Gelinen aşamada; İlker Çınar'ın sorgulanması ve ifadesi yer alacak, bu kişi hem

sanık hem de gizli tanıktır. Önümüzdeki hafta bu sorgulamanın bitirilmesi düşünülüyor. Şu ana kadar çok önemli bir yere gelmiş olan bu dava, Ergenekon ve Hrant Dink davası için de aydınlatıcı olacak. Büyük fotoğrafı görmemiz söz konusu olabilir. Ayrıca bu dava, Malatya'da 500 tane jandarma istihbaratçısı olduğunu ortaya çıkardı. Davanın Hrant Dink davasına göre daha iyi gittiği söylenebilir.

- Esas olarak sanıkların en ağır şekilde cezalandırılması değil, olayın aydınlanması gerekiyor.

- Avukat arkadaşlarımız takip etmese, bu dava üç sene önce kapanmış olabilirdi. TUSHAD'la ilgili Genelkurmay Başkanlığı üç farklı açıklamada bulundu; -1999 yılından beri var olmadığı, -hiç kurulmadığı, üçüncü olarak da böyle bir yapılanmanın söz konusu dâhi olmadığı şeklinde... Ergenekon davasından tutuklu emekli orgeneral Hurşit Tolon çok yükleniyor davaya... Hurşit Tolon ile ilgili bilgilerin TUSHAD ve Malatya'daki jandarma kuruluşu ile alakasının ortaya çıkarılması ve Cumhuriyet Savcısı Mustafa Bilgili'nin de dava açması bekleniyor. Bu davayı takip ederken, çok ilginç bir bilgi ile karşılaştık; 22 ayrı üniversitede Ermenilerin yaşantılarına ve kültürüne yönelik araştırma kurumu kurulmuş.

- Yine farklı bir gizli tanık olan Fatih Hilmioğlu, cinayetin önce ona teklif edildiğini ama kabul etmediğini söylüyor.

- Bu davada TUSHAD'la ilgili bilgiler aydınlanırsa, Hrant Dink davasını doğrudan etkileyecektir. Öbür taraftan, heyetin değişmesi de söz konusu olabilir. Dink davasında bu delillerle birlikte savcı dava açabilir. Açamazsa, Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin verdiği karar geçerli olabilir.

Biliyorsunuz, Terörle Mücadele Kanunu var, bu yapının da “terörle mücadele” başlığı altında yargılanması gerekiyor.

- Hrant Dink davasında tek şans, davanın savcısı Muammer Aktaş'ın görevini yapması; Zirve Yayinevi ve TUSHAD ile ilgili bilgilerin gönderilmesidir. Bu davaların birleşmesi gerekir.

- Malatya'da aklıma takılan bütün noktalar, TSK'yı işaret ediyor, buna rağmen hükümet neden üzerine gitmiyor? Malatya davasında Ergenekon ile bu kadar bağlantı kuruluyor da Hrant Dink davasında neden tıkanıyor? Mahkemeden mi kaynaklanıyor?

- Hrant'ın davasında bu yapı kenetlendi ve davayı yürütenler, psikolojik manipülasyonu çok iyi biliyordu. Duruşma başlarken ihbar mektupları geldi ve hiç tükenmedi... Hrant'ın kimliği ile de kenetlendi bu yapı, birçok neden var aslında...

- Hrant olayı da Zirve olayı da aynı örgütün

işiyse, şöyle bir tespitte bulunabiliriz; Hrant davasında polis ön planda, jandarma ise arka planda geliyor, Zirve davasında ise jandarma önde, polis arka planda dahi gelmiyor.

- Hrant Dink cinayetinde polis ve jandarmayı eşit duruma getirdiler ama bence hatalıydı. Polisin çok büyük ihmalleri vardı. Hrant Dink davasında orgeneral Hurşit Tolon'un ve bunlara yol veren bazı polislerin olduğunu düşünüyoruz.

Davalara ilişkin medyada çıkan haberler için aşağıdaki linklere tıklayabilirsiniz:
http://www.radikal.com.tr/turkiye/dink_davasi_zirve_yolunda-1105338
<http://www.bianet.org/bianet/azinliklar/106121-avukatlar-dink-ve-malatya-davalarindaki-guclukleri-gazetecilere-anlatti>
<http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/144025-mahkeme-mit-ten-dink-cinayeti-belgelerini-istedi>
<http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/119541-zirve-katliami-avukatleri-ergenekon-savcilarinda-ilgi-istedi>

Resmi İnsan Hakları Kurumlarının Toplumsal Çatışmalarda Dönüştürücü Etkisi

Toplantı Notları

1 Ekim 2013
Helsinki Yurttaşlar Derneği
İstanbul

Toplantının ilk bölümünde Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) üyesi Fatma Benli kurum hakkında bilgi verdi. Ardından katılımcılar, kurum çalışmalarını üzerine fikir ve önerilerini dile getirdiler.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) 2012 yılında Meclis'ten geçen 6332 sayılı yasaya dayanarak kuruldu. TİHK, Anayasa Mahkemesi Raportörü

Dr. Hikmet Tülen başkanlığında, yedi üyesi Bakanlar Kurulu, iki üyesi Cumhurbaşkanı, bir üyesi YÖK ve bir üyesi de baro başkanlarınınca seçilen 11 üyeli yapısıyla idari ve mali bağımsızlığa sahip bir kurum olarak görev yapıyor. Üyeleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Abdurrahman Eren, serbest avukat Fatma Benli, Anayasa Mahkemesi Raportörü Dr.

Hikmet Tülen, Öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Levent Korkut, işadami Ömer Cihad Vardan, emekli Onursal Yargıtay Üyesi Selamet İlday, İstanbul Şehir Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Serap Yazıcı, SETA Hukuk ve İnsan Hakları Direktörü Yılmaz Ensaroğlu, Trabzon KTÜ Rektör Yardımcısı, Trabzon İl İnsan Hakları Kurulu Üyesi Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez, İstanbul Şehir Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nihat Bulut, Artvin Baro Başkanı İzzet Varan... Bildiğiniz üzere maalesef Başbakanlık İnsan Hakları Yüksek Kurulu etkin olarak çalışmıyordu; TİHK farklı bir kurul olsun dendi. Bütçesini başbakanlık karşılıyor, özerk bir kuruluş... Çalışmalar henüz başladı, yapılanma ile uğraşıyoruz, yönetmelikleri çıkarıyoruz. Bu esnada il insan hakları kurulları valiliklere bağlı olarak faaliyetlerine devam ediyor fakat biz TİHK sayesinde valiliklere bağlı olmadan insan hakları alanındaki çalışmalarını daha işleyen bir sisteme dönüştürmek istiyoruz. Uzman yardımcılarını yetiştireceğiz. Yasamız uyarınca büro kurma hakkımız var. Bölgelerde bürolar kurarak il insan hakları kurulu çalışmalarını daha etkin hale getirmeyi planlıyoruz. Büyük bir ihtimalle cezaevleri ile ilgili konular da bize gelecek. Mesela, hatırlarsanız İzmir ve Antalya cezaevlerinde ihlal iddiaları oldu. İzmir'dekine İzmir İl İnsan Hakları Kurulu üyeleri gitti. Antalya cezaevine de biz gittik. Antalya'daki olaydan yola çıkarak daha genel önerilerde bulunduğumuz bir rapor hazırladık; genç koşullarının ayrılması, cezaevi savcısının konumunun değişmesi gibi... Raporlarımızda önce somut durumu anlatıyoruz ve sonra genele ilişkin önerilerde bulunuyoruz.

Gezi olayları ile ilgili bir rapor hazırlığı içindeyiz. Gezi olayları hepimizin ders almasını gerektiren önemli bir süreç; üç-dört ay önce Gezi ile ilgili tüm taraflarla görüşmeye başladık. Pek çok STK'yı ziyaret ettik. Onların başvurularını ve raporlarını aldık. Bir taraftan

da İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı'na yazılar yazdık, savcılık aşamalarını sorduk, bilgi istedik, henüz hepsinden yanıt alamadık. Bizim amacımız toplumsal olaylar karşısında ani reflekslerle hareket etmek yerine bütün taraflarla konuşup etraflı bir rapor hazırlamak... Biliyoruz ki STK'ların söyledikleri, hazırladıkları raporlar bazen dikkate alınmıyor ama devletin içindeki bir kurumdan gidecek rapor daha etkili olabilir. Hazırlayacağımız raporun bir köprü vazifesi görmesini umut ediyoruz. Rapor böyle toplu gösterilerde polis müdahalesine -özellikle biber gazı kullanımına- ilişkin standartlar oluşturulmasına vesile olabilir. Gösteriler sırasında yaşanan gözaltılara ilişkin bir çalışma yapmak niyetindeyiz. Baro, İHD, Tabipler Odası, TİHV ve Mazlumder ile görüştük. TURSAB, TOHAV ve TMMOB ile görüşeceğiz. Gezi olayları ile ilgili olarak farklı kurumlarla, kişilerle görüştük ve birbirine benzer tespitlerle karşılaştık. Önce sorunu ortaya koymak lazım ki çözüm önerileri getirebilelim. Sorunu refleksçi bir bakış açısı ile ortaya koymak doğru değil.

- Hak alanında yapılacak çalışmalar sadece avukatlarla olacak bir çalışma değil. Psikologlar, sosyologlar, araştırmacı gazeteciler de olmalı. İnsan hakları alanı hukuk dışında enterdisipliner bir çalışma alanı; bir nevi "yeni bir din"... Dolayısıyla konunun teologlarından pratiğe yönelik bir hareket beklenmez. Toplumunu anlamaya yönelik çalışan insan da lazım. Gerçek çalışma yapan, gerçek bilgi üreten insana ihtiyaç var. Sadece hukukçuların eline kalınca -bu doğrudur bu yanlıştır manzumesi- çıkıyor ortaya. THİK gibi bir kuruma iyi söylem analizi yapabilecek kişiler lazım. Yerel gazetelerde nefret söylemi ile ilgili haber çıkıyorsa bunu değerlendirecek söylem analisti lazım. Sosyal psikolog, psikolog vb.

- Mesela gayri müslim cemaatler -veya bireyler-devletle hukuki bir sorun yaşadıklarında THİK devreye girebilir mi?

- Elbette, birden fazla müracaat olursa ve biz o konuda özel bir rapor yazarsak sorunu çözmek için daha etkili olabiliriz. Hak ihlalinde hangi kurum muhatapsa o kurumla yazışmak sureti ile çözebiliriz.

Toplantının ilerleyen bölümlerinde katılımcılar Gezi direnişi sırasında yaşananları, tank oldukları polis şiddetine dair bilgileri paylaştılar.

- Gezi olaylarına bakacak olursak süreci alt başlıklar ile değerlendirmek mümkün. Bu alt başlıkların her biri bir mesele. Mesela gaz kullanımı; AİHM'in bu konuda verdiği üç tane karar var, üçü de önemli ve yol gösterici... İçişleri Bakanlığı'nda gaz kullanımı ile ilgili genelgeler var aslında. Hukuken gaz kullanmayın diyemiyoruz, uluslararası hukukta da yeri var. Af Örgütü, genel kurulunda gündeme getirdi bu gaz kullanımı meselesini ama henüz olgunlaşmış bir uluslararası dayanak yok. Gaz kapsülünün tüfikle atıldığı durumlarda kurşun gibi etkisi oluyor. Genelgedeki kural 45 derecelik açı ile atılması, bu şekilde atılırsa kimsenin kafasına öldürücü biçimde gelme olasılığı yok. Ama hedef gözetilerek atılması yasak. Barodaki görüşmede İstiklal Caddesi Balo Sokak'ta bir büfenin buzdolabına isabet etmiş bir gaz fişegi fotoğrafı gösterdiler, etkisi feci.

- Atış mesafesi yakınlaşırsa öldürücü olabilir. İşte Berkin Elvan gaz fişegi ile kafasından vuruldu, çocuk uyanamadı, hâlâ hastanede. Bir kalabalığı dağıtacak gaz kullanımı vardır bir de o kalabalıktan hınç çıkarıncasına gaz atmak vardır. Biz İstanbul'da işaret ettiğim ikinci duruma şahit olduk. Olaylar sırasında dağılmış ya da dağılmakta

olan az sayıda insana bile 100-150 tane gaz atıldı. Beğenelim beğenmeyelim bir kolluk gücü var, İstanbul'da yaşanan olaylarda polisin yaklaşımı grubu kontrol etmek, taşkınlık yapmanı uzaklaştırmak değildi. Karşısındaki grubu tuzla buz etmek üzere davrandı polis. Gezi olaylarında polisin gaz kullanması ve örgütlenmesi "cephe" şeklinde oldu.

- Gezi vesilesi ile gündemde olan polis şiddetini konuşmak için aslında biraz önceye gitmemiz gerekiyor. Mesela Gezi olaylarından önceki 1 Mayıs çok önemli. Hatta ODTÜ'de yaşanan olaylar da var. 1 Mayıs'ta Şişli semtinde yani Taksim'e 4-5 km mesafede toplanmaya çalışan 50-60 kişilik bir gruba 100 tane gaz fişegi atıldı. Grup hiç bir şekilde taşkınlık yapmamıştı, ne evlere, arabalara ne dükkânlara zarar vermişlerdi. 1 Mayıs'ta valilikten şu açıklama yapıldı: "Ancak 10 kişi bir araya gelebilirsiniz ve basın açıklaması yapabilirsiniz ama toplu gösteri için Taksim meydanı kapalı" dediler. Bu uygulama 1 Mayıs ertesinde de devam etti. İstanbul'da neredeyse her gün basın açıklaması talebi olur ve her gün bu insanlara gazla müdahale ediliyor. Dolayısıyla Gezi olayları öncesinde de bir gerginlik vardı. hYd'nin de içinde olduğu "Çözüm Evet Koalisyonu" tarafından büyük bir çözüme destek yürüyüşü planlanıyordu, ancak gergin gündem yüzünden gerçekleşemedi.

- Beşiktaş'ı, yani şehrin göbeğinde bir mekânı fiilen -başbakanın ofisi o semtte diyerek- yüksek güvenli bir izolasyon alanı haline getirmek bir anlamda kenti parçalamaktır.

- Geçen hafta, Beşiktaş'taki Kadıköy iskelesinin özelleştirilmesine tepki olarak "termosunu, çayını al gel" eyleminde de aynı olağanüstü hal durumu vardı. İş çıkışı vs. olduğu için çok gaz kullanamadılar ama gözdağı vermek için çok fazla polis, TOMA

vardı. Beşiktaş'ta şehircilik anlamında tam bir kepezelik yaşanıyor. Denizcilik Müzesi'nin yeri değişti ama oraya gidecek ulaşım yollarından biri, üstelik kamuya ait bir iskele kapatıldı ve otele satıldı. Başbakanlık ofisi de hemen yanlarında. Bu nedenle sürekli orada çok sayıda polis var.

- Beşiktaş'ın taraftar grubu her maçtan önce Beşiktaş'ta toplanır ve oradan İnönü Stadı'na yürür. 1 Mayıs ile Gezi arasındaki günlerde büyük bir olay da maç nedeni ile çıktı. Biliyorsunuz İnönü Stadı'nın yıkılmasından önce oynanacak son maçta kalabalık bir grup stada yürümek istediğinde başbakanlık konutunun güvenliği nedeniyle polis müdahalesi yaşandı. Meğer Başbakan o saatte oradaymış; polis "dağılın" uyarısı yaptı ve akabinde çok sert müdahale etti.

- Bu olaylar sırasında dikkat çeken nokta, polisin yatışanları da tekrar kıskırtacak şekilde davranması... Polisin davranış biçimine baktığımızda kapatarak içeri sıkıştırma taktiğini uyguladığını görüyoruz; Taksim'de de aynısını yaptılar. Kitleyi sıkıştırıp içlerine gaz atıyorlar. Başka ülkelerde de kullanılıyor. Fakat orada mesela korunacak bir alan, mekân, bina varsa onu korumak maksadıyla bu yöntem uygulanıyor. Ama burada, dağılan insanlara bile gaz sıkmanın tek maksadı olabilir, olayın sürmesini istemek.

- Gezi parkında gayet heterojen ama dayanışmacı bir grup vardı. Bir organik bütün olarak üç gün birlikte direnmiş insanların, tecrübeyi beraber yaşamış ve Gezi parkını beraber korumuş grubun polis şiddeti karşısında dağılması, toplumsal ahlaka aykırı bir şey. Siyasi fikrinden hiç hazzetmediği bir insanı bile polisle karşı karşıya bırakmak istemiyor hiçkimse... Devletin, şiddet uygulayarak bu grubu dağıtabileceğini düşünmesi de toplumsal ahlaki hiç

anlamadığını gösteriyor.

- Aslında Gezi'den sonra Kadıköy'de olan olaylara da bakılması gerektiğini düşünüyorum. Biraz önce söylendiği gibi polisin kıskırtmak üzere davranmasına örnek verilebilecek olaylar oldu Kadıköy'de. Gezi'yle eşzamanlı Kadıköy'de de oluyordu eylemler ama gaz atılmıyordu, ne zaman Gezi parkı kapatıldı polis Kadıköy'e gitti, şiddet başladı. Sığındığımız evlerden dışarıdaki polislerin konuşmalarına şahit olduk, bu konuşmaların bazıları kaydedildi, sosyal medyada paylaşıldı. Kimsenin saldırdığı filan yoktu ama polis karşısında bir ordu varmış gibi hınçla hareket ediyordu.

- Polisin çalışma yöntemlerine örnek olabilecek vakalar akıl insanlar toplantılarında da yaşandı. Biliyorsunuz bazı illerde akıl insanlar heyeti üyelerine saldırılar oldu. Orada da polis doğru düzgün bir şey yapamıyordu. Salon içine -başka kimseye yer kalmayacak kalabalık bir grup olarak- MHP ve TGB üyeleri giriyor polis o vakte kadar bir şey demiyor ama dışarıda gördüğü zaman dövüyor. Ama nasıl alıyor emir biliyor musunuz? Mesela amirleri, elinde bayrak tutanları dövün diyor. Emir böyle veriliyor. O andan itibaren elinde bayrak tutan herkes -şiddet gösterebilir- suçlu muamelesi görüyor. Birçok yerde akıl İnsanlar heyeti üyeleri devreye girdi, bırakın bağırsınlar, slogan atınlar diye... Mesela Pendik'te yaşananı anlatayım: BBP'liler önceden gelip salonu doldurmuşlar ve gelenleri de taciz ediyorlar. Kaymakam, emniyet müdürü ve akıl insanlar heyeti olarak bir odadayız. Kaymakam emniyet müdürüne duruma nasıl müdahale edeceğini sorduğunda, emniyet müdürü, bu koşullarda toplantının yapılamayacağını söylüyor. Kaymakam en sonunda emniyet müdürüne "Senin görevin nedir? görevin insanların anayasal haklarını korumaksa işini yapsana"

dedi. Böyle diyaloglara şahit olduk. Devlet ile devletin konuşması bu...

- hYd'nin İnsan Hakları Mücadelesinde Yeni Taktikler isimli çalışmasında, Rusya'da polis eğitimi konusunda çalışan bir aktivist, bu konuda nasıl çalışmaya karar verdiğini anlatmıştı, çok zihin açıcıydı. Gorbaçov sonrası başka ülkelere gider gelir olduklarını, böylelikle bazı gözlemler yapabilir hale geldiklerini belirttikten sonra gittiği ülkelerde sokaklarda, meydanlarda karşılaştığı polislere "işinizi nasıl tanımlarsınız?" diye sorduğunu söyledi. Gelen cevaplar arasında -İspanya'da mesela- "anayasal düzeni korumak" demişler ya da "polis kanununun uygulanmasına yardımcı kuvvettir" gibi cevaplar vermişler. Rusya'da aynı soruyu sorduğu zaman "suçlularla mücadele" demişler. Bu soru-cevaplara ilişkin matrisler hazırlamışlardı.

- Polis, asıl işinin vatandaşın canını malını korumak olduğunu bilmiyor. Yaptıkları iş insanları sopayla dövmek üzerine kurulmuş bir mekanizma gibi duruyor uzaktan bakınca. Zaten hep şaşırduğım bir şeydir askerlere, polisler neden zarar görmüş insanların transferi, ilkyardım gibi dersler doğru düzgün verilemez. Hatırlarsanız Fenerbahçe ile Trabzonspor maçında bir avuç Fenerbahçe taraftarını koruyamadılar. O maçta olanlar esnasında fark ettim ki Türkiye'de polis can kurtarmayı bilmiyor.

- Dün TV'de gördüm. Unkapanı köprüsünde polis kimlik kontrolü yaparken silahlı birine denk gelmiş. Adam silahı polisler doğrultuyor, polislerin adamın etrafındaki acemi halleri inanılmazdı. Silahlı adam polisin kafasına silahın kabzası ile vuruyor, arabasına biniyor, polis de arkasından arabaya tekme atıyor. Bu kadar acemice bir hareket olabilir mi? Olay esnasında trafik akmaya devam ediyor, etrafta insanlar var. Polisin işi

gerçek tehlikeliyi ayırt etmek, teşhis etmek, izole etmek olmalı. Bir de bu kadar yatırım yapılıyor bu güvenlik sektörüne... Mesela İngiltere yeni bir karar alma aşamasında; polis yetiştirmeye çok para harcıyor en iyisi bu işi özelleştirelim diyorlar.

- Gezi olayları esnasında yaşanan gözaltında tacizlerle ilgili olarak baroyla görüştünüz mü?

- TMMOB'dan Mücella Yapıcı'nın gözaltında uğradığı taciz kabul edilemez. O olayda "gözaltında çıplak arama yapılabilir" kisvesi altında yapıldı o taciz. Ama başka vakalar var, mesela otobüsün içinde genç bir kızın uğradığı taciz var, fotoğraflar da var üstelik. Yani polis karakol içindeki şiddete yönelik tepkiler olduğu için şiddeti karakol dışına çıkarıyor. Yolda otobüs içinde şiddet uyguluyor. Buralar gri alan, kayıt alınmıyor, olay yeri değil vs. Gezi esnasında çok sayıda otobüs getirip orayı cezaevi gibi kullandılar. 12 saat bekletip, otobüs içindekileri saatlerce dolaştırdılar, bunlar kabul edilemez şeyler ve muhakkak raporda yer alması gereken olaylar...

- Sultanbeyli semtinde polis bir minibüs şoförünü eylemci zannedip dövdü. Şoför gözünü kaybetti ve adamı ateşin ortasına attılar. Bu çok bariz bir insanlık suçu...

- Türkiye geçmişten gelen devlet refleksleri ile hareket ediyor. En ufak bir hak arayışında şiddet kullanarak bastırmak gibi bir gelenek var maalesef. Geçmişte de böyleydi, bugün de böyle. Elleriindeki araçlar farklı ama refleks aynı... Eskiden cop, zincir, sopa vs. vardı. Şimdi de biber gazı var. Polise vur dedin mi öldürüyor. Polis olmanın kriterleri nedir, mesela birtakım psikolojik testlerden geçiyor mu bu insanlar?

- 2006-2007 yıllarında hYd bünyesinde bir proje kapsamında stratejik haritalama

yaparken öğrendiğimiz şey şu; aslında polislerin psikolojik danışmanlık kapsamında, “kendimi iyi hissetmiyorum” dediklerinde destek alabilecekleri imkânlar mevcut ama konuştuğumuz amirler, memurlar dediler ki: “Hangi hanım evladı gider ki?” Beceriksiz, zayıf bir insan gibi algılanmak istemiyor hiçbiri. O zaman biz de bunun rutin bir uygulama haline getirilmesini önermiştik. Mesela Brezilya’da polisler için yapılan grup terapisi metodunu kullanmaları önerisini getirmiştik. Kimsenin zayıflık gibi değerlendirmeyeceği hale gelmesi için bir uygulama yöntemi geliştirin, demiştik.

- Henüz görüşemedik ama bir de polis sendikası var; Emniyet Sen. Bir açıklamaları oldu; Gezi olayları esnasında birkaç polisin intihar ettiğini söylediler. Emniyet yalanladı bu bilgiyi ama tam olarak ne olduğunu bilmiyoruz. Ancak Türkiye’deki intihar olayları istatistiklerinde en büyük grubu oluşturan kesim, polisler ve askerler...

- Polisin Gezi olaylarındaki davranışı suçlu, zanlı olarak gördüğü insanlara yönelik değildi, civardaki yaşlı, çoluk-çocuk, turist dinlemeden tüm sivilere yönelik bir eylemdi. Herkesi hedef alan saldırma yöntemleri ve araçları kullanıyorlar. Ayırt edici bir kriter yok. Uzmanların oturup bu toplumsal olaylarda ayırt edici kriteri belirlemesi lazım. Bütün bir şehri gaz altında bırakarak mücadele edilmez.

- Gazeteci Ahmet Şık yaralandı, Sırrı Süreyya Önder omzundan yaralandı, Sezgin Tanrıkulu yoğun bakıma alındı, vatandaşın gözünden bakınca vekiline saldırılmış, destek olmaya gitmeliyim diye düşündü insanlar.

- Olayları hükümetin tavrı büyüttü. Nasıl bir stratejileri vardı bilmiyorum ama olayları bu hale getirdiler.

- Bir istihbarat geldiğini ve bu yüzden bu kadar şiddet uyguladıklarını söylüyorlar ama bunun bir mantığı yok, herkesi, evleri, hastaneleri gaza boğmanın bir mantığı yok.

- Gezi eylemlerinde sivil vatandaşlar vardı. Sadece slogan atıyorlardı, molotof kullanılmadı. Hiçbirimiz böyle bir şey görmedik. Sürekli molotof kullanıldı, bu eylemler şiddet eylemleri diye yalan yayın yapıldı ama bizler oradaydık, hiç böyle bir şey olmadı. İlginç bir tespit de şu; Diyarbakır’dan gelen destek polis ekibi vardı. Diyarbakır’da görev yapmış, çatışmış, kendi canının da yanabileceğini bilen polisin tavrı İstanbul’da amirinin kışkırttığı tecrübesiz polisin tavrından çok farklıydı. İstanbul ekibi çok daha sertti.

- Hükümet Gezi eylemlerine katılanlar için “Bunlar darbecidir” dedi ve bunun üzerine polis kadınları taciz edebilir, bir gruba şiddet uygulanabilir mantığıyla hareket etti. Polisin gözünde insanların siyasi haklarını kullanmalarını engelleyebilirim tavrı meşruiyet kazandı.

- Polis istese, istihbaratı doğru kullansa, araya sızan, molotof atmak isteyenleri engelleyebilirdi.

- İstanbul’da 15 gün süren yepyeni bir hareketlilik yaşadık ve molotof sadece üç-dört kere görüldü. Bu topyekûn tüm hareketi bağlayacak bir oran değildir. Gezi hareketi sivillerin şiddetten uzak bir kalkışmasıydı. Bunun adını doğru koymak gerekiyor. - Ancak Gezi olayları sırasında yakılan araçlar da oldu...

- Yaşanan öfke patlaması düşünüldüğünde şiddet oranı bir hayli düşüktü. Gezi olaylarında eylemcilerin şiddet kullandığı söylenemez.

- Büyük bir şehrin gösteri yapılan meydanını o halkın elinden almak ve direnişi şiddetle bastırmak şiddet sayılmıyor, kamuya ait bir parkı, herkesin ancak müşteri sıfatı ile ziyaret edebileceği bir mekâna dönüştürmek için polis gücünü kullanmak vandalizm ve şiddet sayılmıyor ama binlerce kişinin katıldığı sivil bir eylem üç-beş araç yandı diye şiddet eylemi olarak gösteriliyor. Kural kaide koyarak bir kamu malını gasp etmek, bir otobüs yakılmasından daha çok şiddet içerir takdir edersek... Üstelik gasp edilen kamusal alanın geri dönüşü yok. Vandalizm dediğin, ormanı keserek yapılan köprüdür. Yıkılan, doldurulan sahildir. Bitirilen ormandır. Vandalizm budur. Bir otobüs yanmış, bir dükkânın camı kırılmış gibi olaylarla, bu geri dönüşü olmayan şiddet kıyas kabul etmez.

- Bundan beş-altı yıl önce Fransa'da göçmen mahallelerinde ayaklanan gençleri hatırlayalım. Hatırlarsanız günlerce sokaklar yangın yeriymiş, yine de o çocukları engellemeye çalışırken bütün bir şehri gaza boğmadı polis... Dünyanın her yerinde gösteriler sırasında olaylar çıkabilir, polisin görevi gücünü orantılı biçimde kullanmaktır.

- Gezi olaylarının altında kentsel dönüşümü de aramalıyız. Gezi'dekiler sadece solcu gruplar değildi, içlerinde yerinden edilmiş kent sakinleri de vardı. İstanbul'un varoş semtlerinden gelmiş insanlar vardı ve büyük kısmı örgütlü filan değillerdi. Ayrıca yaratılan illegal örgüt algısı da yanlış; bir grup var ve bir dergi çıkarıyor -beğen, beğenme- ama bunun nesi illegal? Sonuçta Gezi'de bireysel bir başkaldırı vardı. Aslında örgütlü grupların organize edemeyeceği çapta bir direnişten bahsediyoruz. Elbette Gezi eylemine katılan pek çok örgütlü grup da vardı, heterojen bir kalabalıktı yani. Gezi'de, şu masanın etrafında oturan insanlara benzer 100 kişi vardı diyelim, ama onlar görünmüyor çünkü ellerinde bayrak yok, flama yok, ama mesela tüm hareket ellerinde bayrak olan iki-üç kişiye malediliyor. Görünürlükleri çok ama etkileri azdı.

- Gezi Parkı ile ilgili mahkeme kararının da açıklığa kavuşması lazım. *

- Mahkeme o kararı vermişse neden 20-25 gün sonra bu olaylar oldu?

[*] Mahkeme kararı ile ilgili Radikal Gazetesi haberi: http://www.radikal.com.tr/turkiye/gezi_parkindaki_kanli_bilan-coya_mahkemenin_sessizligi_neden_olmus-1140387

Koruma amaçlı plan yapımında ve değişikliğinde ilgili kanunlara göre, sit alanlarında "koruma amaçlı imar planı yapmak, yaptırmak, onaylamak, değiştirme" konusunda asli görevler Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ile Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'ndadır. Gezi Parkı'nda dikilen ağaçlar ve diğer peyzaj özellikleri itibarıyla Tabiat Varlıkları Koruma Komisyonu'na herhangi bir başvuru yapıp görüş ve onay alınmamıştır.

Plan değişikliği sırasında Beyoğlu Belediye Başkanlığı'ndan görüş ya da onay alınmamıştır. Bölgedeki yaya ve taşıt trafiği, "İstanbul Metropolitan Kent Bütünlüğü" içerisinde önemli trafik akslarının mevzii planlama yaklaşımlarla değil, makro ölçekte "Ulaşım Mastır Planı"yla çözümlenmesi gerekir.

Uzun yıllardır park kullanımına ayrılmış ve 21 Mayıs 2009 onanlı 1/ 5000 ve 21.12.2010 onanlı 1/1000 ölçekli Beyoğlu Sit Alanı Koruma Amaçlı Planları'nda Gezi Parkı olarak ayrı kullanıma bırakılmış olan alanın kısa bir süre sonra bu fonksiyonunun değiştirilmesine ancak zorunluluk hallerinde ve yakın bölgede eşdeğer bir alan ayrılması suretiyle yapılabilir. Yasal mevzuat gereği olduğu halde bu değişikliğin zorunluluk sebeplerinin hukuken ortaya konulmadığı gibi çevrede eşdeğer bir alanın da ayrılmadığı anlaşılıyor.

Yine plan onama sınırı içinde bir alanın "planlamasının" sonradan düzenlenmek üzere ayrılmasının plan kapsamında önemli bir eksiklik olması nedeniyle plan bütünlüğüne olumsuz etkilerinin olabileceği, ayrıca plan notlarında Taksim Kışlası'yla ilgili hüküm olduğu halde dava konusu planlarda bununla ilgili bir belirlemenin yapılmadığından dava konusu Ko-

- Bu soru Taksim Dayanışması'na değil, hükümete sorulacak bir soru...

- Taksim Dayanışması'nın avukatı "Elimize gerekçeli karar gelmediği için açıklama yapmadık," dedi.

- En nihayetinde bu olaylar bu kadar büyümeden kontrol altına alınabilirdi. Asıl sorumlu olan İstanbul valisi midir? İl emniyet müdürü müdür? Birisinin yaptığı çok açık bir hata var. Parka ilk dozerler girdiğinde belediye başkanı orada ne yapılmak istendiğini açıklayabilirdi. Ancak üç gün sonra orada bir yol -kaldırım çalışması olduğunu açıkladı.

- Gezi olayları esnasında ombudsman, valilikle ilgili bir eleştiride bulundu. "İstanbul'da olağanüstü hal uygulaması yapılmıştır" dedi. Kimse umursamadı bu eleştiriyi, hâlbuki iyi bir eleştiriydi. Belki de ombudsman seçimi toplumsal bir kabule dayanmadığı için üstünde durulmadı bu eleştirinin...

- Taksim Dayanışması, bu kadar heterojen bir grup içinde öne çıkan ve örgütlenme konusunda biraz daha tecrübeli ama o kalabalık içinde asla söz sahibi olamamış, olmamış, olmaya da niyetlenmeyen bir oluşum... Bir de Taksim platformu var. Taksim projesi konusunda iki yıldır gayet bilinçli bir politika yürüten bir yapı, üstelik veryansın etmeyip planlı projeli bir çalışma yürütüyorlar. Bu platformun içinden bir grup, Taksim

Dayanışması olarak ortaya çıkmış oldu. Ancak oradaki gençlerin davranış biçimleri çok yeni ve alışılmadık... Taksim Dayanışması içindeki koca koca kanaat önderleri "Hadi çocuklar dağılıyoruz" diyemezdi, deseydi de sözünü dinletemezdi. Taksim Dayanışması -karar alınamayan- birçok toplantı yaptı o süreçte, orada vurgulanan şeydu: Dağılım kararı verildi ancak bunun olgunlaşması için 1-2 güne ihtiyaç var. Sembolik bir çadır bırakalım ve çikalım fikrinin kabul görmesi ve hazmedilmesi lazımdı. Polis buna da müsaade etmedi. Parkı boşaltma kararının verildiği günün akşamı yine gaz bombaları atıldı. Hükümet temsilcileri ile görüşmelerde bunu anlatmaya çalıştık, bir iki gün müdahale etmeyin, bu iş çözülecek dedik, ama dinletemedik.

- Kadıköy Yoğurtçu parkında aynı şekilde çadırlar kuruldu, hala forumlar düzenleniyor. Polis girmediği sürece bir olay çıkmıyor.

- Gezi olayları sürerken gece 22.00'den sonra içki satışını yasaklayan kanun çıkarıldı. Yani, "yaşam şeklimize müdahale var" diyerek sokaklara çıkmış bir kalabalık söz konusu ve bu kalabalığı daha da öfkeliendirecek şeyler yapan bir hükümet var. Aynı günlerde İstanbul'a yapılacak 3. köprüye Yavuz Selim adının verilmesi de Alevi vatandaşlar açısından çok rahatsız edici bir gelişme... Başbakan yaptığı konuşmalarla tansiyonu artırdı. Hükümetin Gezi olaylarında sürekli bir muhatap araması, tek bir adresten kendisine

ruma Amaçlı İmar Planı değişikliklerinin şehircilik ilkeleriyle planlama tekniklerine uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Dava konusu Koruma Amaçlı İmar Planı tadilatlarına karşı dava açıldıktan sonra İBB'ce hazırlanan 31.07.2012 tarihli Taksim Meydanı Düzenleme İnşaat Uygulama Projesi kurula iletilmiştir. Bunun üzerine 2 Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 10.10.2012 gün ve 758 sayılı kararıyla, Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi ile ulaşım akışını düzenlemeyi hedefleyen İsmet İnönü (Gümüşsuyu) Caddesi, Sıraselviler Caddesi- Mete Caddesi'ndeki dalış tünelleri iptal edildi. Trafik akışının zemin düzleminde sağlayan öneri doğrultusunda dava konusu planların revize edilmesine, aynı projede önerilen Tarlaabaşı Caddesi ile Cumhuriyet Caddesi'ndeki yoğun trafik akışını zemin altına alan ulaşım projesinin bu kısmının 2863 sayılı yasa açısından sakıncasının olmadığı belirtilmesi karşısında dava konusu planların İsmet İnönü Caddesi-Mete Caddesi-Sıraselviler Caddesindeki dalış tünellerine ilişkin kısmının bu yönüyle de koruma ilke ve kararlarına uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

taleplerin iletilmesini istemesi başlı başına bir yanlışlıktı. Karşısındaki bir kitle örgütlü, olayları önceden planlamış bir grup değildi ki... Hükümetin bu ısrarı, eski yöntemlerle “klasik devlet mantığı” ile siyaset yaptığının göstergesi oldu. Sokaktaki yeni duruma karşı yeni bir tavır geliştiremediğini gördük ve tabii sokağı doğru okuyamadığını...

- Evet, yeni bir durum yaşanıyor ve eski sistemler buna karşı teçhizatlı değil. Ama tüm dünyada yaşanıyor bu yeni durumlar. Bosna’da insanlar yolsuzluk nedeniyle sokaklarda, Fransa’da havaalanı inşaatı için sokaklara çıkıyorlar, Yunanistan kriz nedeniyle sokakta... Arap hareketi, Londra, İran her yerde yeni bir durum var. Seattle’dan beri bu böyle; bu toplumsal gösteriler ne ilk ne sonuncu... Bu yüzden yeni durumla ilgili bir kavrayış geliştirmek gerekiyor. Bu durumun Türkiye’ye has olduğunu söylemek, hükümete yönelik bir komplo gibi sunmak sığ bir analiz olur. İç politika ve seçimler bağlamında bu argümanları kullanmak belli ki hükümetin işine geliyor.

- Ayrıca şöyle bir durum da var. Bu süreçte uluslararası fonları kullanan pek çok STK “vatan haini” , darbe hazırlığı yapan “dış mihrakların” maşası ilan edildi. Mesela bir siyasi parti iletişim tekniklerini kullanıyor, bir şirketten, reklam ajansından hizmet alıyor, bu meşru oluyor. Ama bir sivil toplum örgütünün uzun vadeli zihinsel toplumsal dönüşüm için bir iletişim stratejisi kurması, fon bulması ve bu fonu kullanması gayri meşru ilan ediliyor. Bir siyasi partinin kullandığı araçları sivil toplum örgütleri kullanınca bu darbe planlamak oluyor. Sivil toplum örgütlerinin sınıraşırı birbirinden fikir, yöntem, taktik devşirmesinin ne zararı var? Silah vs. alıp satılmıyor ya, fikir alışverişi yapılıyor. Bu gayet meşru bir şeydir.

- Gezi olayları esnasında KESK’in yarım günlük iş bırakması ve sokağa çıkması da belirleyici ve hükümet açısından tedirgin edici bir durumdu. Genel greve gidilseydi, işler iyice büyürdü.

- Ama bu olay hükümetin gözünde “bana karşı örgütleniyorlar” fikrini de pekiştirdi. Başbakan bu nedenle 27 Mayıs darbesi benzetmesi yaptı. Elbette böyle büyük toplumsal olaylardan nemalanmak isteyecek pek çok grup olabilir ama bunu yapamadılar ve de bunu engelleyen şey, polisin şiddetli bastırma yöntemi değildi. Gezi olayları esnasında darbe hayali yaşayanlar vardysa bile gerçekten çok çok küçük bir gruptur. Kabul etmek gerekiyor ki darbe isteyen bir kalabalık yoktu.

- Kendini gerçekleştiren kehanet diye bir kavram var. Belli ki sürekli istihbarattan bilgi alınıyor ama o bilgilerin hepsi gerçekmiş gibi davranmak çok sağlıklı değil. Komplo teorilerini besleyen bilgilerle siyaset yapılmamalı.

- Üstelik AKP’nin kadrosunda pek çok değerli bakan da var. Genel kanı, üç-dört sene öncesine kadar bu kadronun bir ehemmiyeti olduğu, ama artık etkilerinin olmadığını yönünde... AKP içinde Gezi olaylarını iyi analiz edenler muhakkak vardır. Mesela şöyle gayet mantıklı bir analiz yapıldığını duydum: Şiddet kullanmaktan çekinmeyeceği bilinen-3-5 grup var ve zaten bu gruplar devlet tarafından izlenir. Başbakan Gezi olaylarında işi belediyeye bırakacaktı. Çözerse belediye çözecekti ve bu başbakanın ve AKP’nin hanesine yazılacaktı. Beceremezse kendisi devreye girip çözecekti ve yine kendi hanesine yazılacaktı. Yapılan hata, başbakanın direkt devreye girmesi ve olayı şahsileştirmesi...

- Naif bir sosyolojik analiz olabilir belki ama Gezi olayları toplumun olgunlaşmasına yol açabilir. Vatandaşlık denen şeyin devletin hikmeti ile tanımlanan bir şey değil aşağıda

kurulan bir şey olduğunu görür belki insanlar.
İlk kez kendi hayatına sahip çıkabileceğini
tecrübe edenler vardı Gezi direnişinde.
Bir nevi, seküler tarafların olgunlaşma
mücadelesi... Çok hızlı olmasa da toplumun
süper güç, tek adam saplantısının iyileşmesine
yardımcı olabilir.

- Türkiye'nin demokratikleşme hızında yüzde
elli denen kesimin dönüşümü belirleyici
olacak.

Kürt Sorununun Çözüm Sürecinde Sivil Toplum Katkısı

Toplantı Notları *Toplantı Diyalog ve Uzlaşma Merkezi Derneği'nden (DUDE) Yiğit Aksakoğlu'nun açılış konuşması ile başladı:*

16 Kasım 2013,
Diyalog ve Uzlaşma Merkezi
Derneği
Helsinki Yurttaşlar Derneği

Bu toplantıda Kürt meselesi bağlamında içinde bulunduğumuz "çözüm süreci"ne ilişkin sivil toplumun katkısı ne olabilir, nasıl olmalı üzerine konuşalım istiyoruz. DUDE olarak 2014 Şubat ayında, benzer çözüm süreçleri yaşamış/yaşayan ülke örneklerine bakacağımız uluslararası bir konferans hazırlığı içindeyiz. Toplumsal barışa katkıda bulunabilmek için Türkiye dışından örneklerin incelenmesinin iyi

olacağı kanaatindeyiz. Maalesef Türkiye'deki çözüm sürecine şu aşamada sivil toplum örgütleri katılmıyor. Müzakere gündeminden kimse haberdar değil ve ne konuşulduğuna dâhil olunamıyor. Çatışma nasıl herkesi etkiliyorsa çözüm de aynı şekilde herkesi etkileyecek ama STK'ların bu görüşmelere katılımları söz konusu değil. Sürece katılımın bir hak olduğu iddia edilebilir. DUDE tam da bu amaçla, katılımı artırma ve kolaylaştırma amacıyla kuruldu.

Dünyadaki örneklere baktığımızda çözüm sürecine sivil toplum katılımı üzerine dört ana rol tanımlanıyor:

1. Müzakere masasında yer almak, farklı alanları temsil etmek: Liberya örneği...
2. Paralel bir müzakere alanı oluşturmak: Guatemala örneği... Resmi planda tartışılan konuların kamuda da konuşulabilmesi için saydamlık anahtar nokta... Guatemala'da örneğin, referandumda alınan kararlar reddedilmiş, neden olarak sivil toplumun geniş

bir halk kitlesine ulaşamadığı gösterilmiş. Kongo'da da benzer bir durum olmuş; 360 katılımcının 66'sı sivil toplum örgütlerinden. İmza aşamasında beş STK temsilcisi de yer almış. Süreç, Ulusal Sivil Toplum Diyalogu başlığı altında yürütülmüş. Afganistan'da da benzer bir örnek var; ancak diğer örneklerden farklı olarak orada Birleşmiş Milletler de sürece dâhil...

3. İletişim kanalları aracılığıyla süreci etkilemek. Kongo'da sırf süreci desteklemek ve doğru bilgi üretmek amaçlı bir radyo kurulmuş. İnternet üzerinden beş farklı dilde yayın yapıyor. (Radyo Okapi, radiookapi.net)
4. Resmi süreç durakladığında faaliyete geçip sürecin devam ettirilmesini sağlamak... Çok fazla örnek yok; ancak Filistin-İsrail görüşmeleri bu başlık altında anılıyor. Acil durumlar için akılda bulundurulmalı...

Toplantı, katılımcıların fikir ve önerilerini paylaşmaları ile devam etti:

- Türkiye'de yaşadığımız duruma bakacak olursak, zaman ilerlemesine rağmen süreç tıkanmış görünüyor. İki tarafın da oturup bu tıkanıklığın nedenleri üzerine konuşması lazım; ancak özellikle hükümetin yaklaşımında eksiklikler gözlemliyorum. STK'ların hükümete yeterli baskı kuramamaları da ayrı bir sorun. Mihellemi Derneği, Kandil'de Arapça bir radyo programı yapıyor. Her programda süreçten bahsediliyor. En büyük eksiklik, sivil bir inisiyatifin kurumsallaşamaması... Süreç içinde sivil toplumla görüşmeler yapan akıl insanlar heyeti de tam etkili olamadı, mesela Arap, Süryani, Alevi gruplarla görüşmediler. Oysa farklı etnik ve dini unsurlarla da konuşulması gerekiyor. STK'ların yaptıkları bu gibi toplantılara medya da davet edilmeli. Medyada barış sürecinin nasıl işlendiği ortada; ancak Başbakan söz ettikçe yer alıyor. Barzani bu konuda konuşunca insanların aklına barış

süreci geliyor. Başbakan'dan bağımsız olarak bu süreç ön plana çıkarılmalıdır.

- Barış Meclisi olarak, iletişim kanallarını yaratmaktan ziyade onları kullanarak çözüme dair fikir ve önerileri paylaşıyor ve bu sayede toplumu değil, toplumu etkileyenleri etkilemeye çaba gösteriyoruz. Toplumsal bir güç inşasını yalnız panel ve basın açıklaması yaparak değil; diyalog zeminleri oluşturarak gerçekleştirme yolunu kullanıyoruz. Örnek olarak, Türkiye'de sekiz ayrı yerde kapalı toplantılar düzenledik. Amacımız siyasi iktidara baskı yaparken sivil toplum kuruluşları ile halk arasındaki diyalogu artırmaktı. Herkes durduğu yerden bir barış süreci tarif ediyor, iki ileri bir geri olsa da sürecin ilerlediği kanısındayız. Hükümetin elinde belirli bir plan olmadığı için bu problemle karşılaşıyoruz. Karar vericiler başarılı olacaklarına emin olmadıkları adımları atmıyorlar. Ancak bir başarısızlık senaryosunda bile en baştaki yere -çatışma haline- dönülmeyeceği algısı da var. Mesela, Oslo süreci bu endişeyi anlatan örneklerden biri... Dünyada yaşanan diğer örneklerde görmediğimiz bir şey var bu noktada; diyalog kuruluyor ancak müzakere yok. İmralı'ya milletvekilleri gidiyor ancak avukatlar gönderilmiyor. Bir müzakere zemini hazırlanmış değil. Farklı ülkelerde yaşanan benzer süreçlerde öncelikle yasal düzenleme yapılmış ve görüşmeler ancak bundan sonra devam etmiş. Ayrıca çoğunluğun onayını almak, rızasını almak da önemli... Bu sorun, coğrafi olarak tüm Türkiye'yi kapsayan bir sorun. Irak Kürt bölgesinin sorunu olarak algılamak yanlış olur. Farklı bölgelerde yaşayan Kürtleri de etkiliyor; sorunun toprağa bağlı olmayan bir yapısı var.

- Çözüm sürecine gidilmesinin salt AKP içi dinamikler sayesinde değil bölgesel

gelişmelerle ilintili olduğunun farkına varmalıyız. Barış müzakerelerini muhafazakâr yapıda bir iktidarın çatısı altında yapıyoruz. Doğal olarak süreç de bu yapının getirdiği sınırlar çerçevesinde işleyebilir. Dolayısıyla stratejileri bunları göz önünde bulundurarak belirlemede fayda var. Eş zamanlı forumlar uygulanabilir mi? Buna gönüllü gruplar var mı? Müzakere daha katılımcı, mümkün olduğu kadar şeffaf olmalı, ancak sorunun çok bilinmeyenli bir doğası var. Ama elbette iletişim kanallarını güçlendirerek bu ortamın sağlanabilme ihtimali de var. Hükümet kendi sınırlarını çok iyi biliyor. Çok sık kamuoyu yoklaması yapıyor. Eğilimlere göre ilerlemeye devam ediyor. Mesela medyadaki adıyla “beyaz Türkler” İmralı’ya yeni heyetlerin gitmesine nasıl yaklaşıyor? Barış için kamuoyunu cesaretlendirmek çok önemli. Mesela akıl insanlar toplantılarıyla ilgili, hükümet çok eleştirilen bir pozisyonda kaldı.

Hükümet, toplumun desteğini kazanmak için akıl adamlar aracılığıyla bir algı oluşturmaya çalıştı; ancak istediği hedefe ulaşamadı. Kamuoyunda istediği desteği sağlayamadı. Bugünkü Diyarbakır buluşması (Başbakanın Barzani, Perver ve Tathses’i davet ettiği Diyarbakır mitingi) bütün siyasal eleştirilere rağmen bu sürecin önemli bir parçası... En basitinden Kandil’e gitmek normalleşti; artık suç değil. Bana kalırsa iki taraftaki siyasal güçlerin masaya oturması kısa sürede gerçekleşmeyecek. Sivil toplum bu süreçte üçüncü göz olarak yer alabilir ve toplumun doğrudan bilgi alma kanallarının güçlendirilmesi sayesinde toplumu etkileyecek kuvvetleri harekete geçirebilir, böyle bir sorumluluğu üstlenebilir. Çözüm süreci boyunca medyanın kullandığı dilin normalleştirilmesi gerekiyor. Benzer bir toplantıda Norveçli bir uzman “her süreç birbirinden farklı ama çözüme giderken ortak

noktalara bakmak kolaylaştırıcı bir etmen olacak” demişti.

- Kendine has bir sürecimiz var dolayısıyla kendine has bir çözüme ihtiyaç var. Kanunen bir alt yapı oluşturulmadan sürecin ilerletilmesi buraya has bir durum... Bugün sosyal medyada Van’daki depremzedelerin içinde buldukları kötü koşulların fotoğraflarını paylaşan insanlar birkaç sene öncesine kadar Barzani’nin ismini duymaya bile tahammül edemiyorlardı. Sorunu algılamakta yaşanan çifte standart durumu var. Mesela Kosova’nın bağımsızlığı kutlanıyor, Türkiye kamuoyunda tepkiler çok olumlu ama hâlâ Kürdistan yerine Kuzey Irak deniyor. Kürdistan’ın bağımsızlığı Kosova’nınki gibi algılanmıyor. STK’lar sürece bir yerde dâhil olamazsa barışın kalıcılığına katkıda bulunmalı. Herkes kendi alanında raporlama yapıyor ve elbette destek veriyor ama bunlar yetmiyor. Neler yaşandığıyla yüzleşmek çok önemli. Bunlara destek vermesi gerekiyor sivil toplumun. Bunun için bir üst birim oluşturulabilir. Sivil toplumun katılımıyla barışın kalıcılığı sağlanabilir; ancak teknik olarak, bu barışın kemikleştirilmesi bir sonraki adım... Daha, nasıl dâhil olacağız sorusuna cevap bulunamadı. İki farklı aksta yürüyecek süreç, müzakere ve barışın toplumsal inşası; STK’ların bu iki adımda da faal olması lazım. Şimdiye kadar böyle bir ateşkes yaşamadık. Hızlı bir şiddet zamanı vardı ve insanlar her iki tarafta da başka önceliklerle hareket ettiler. Ateşkesin devam etmesi için herkesin sürece katılımını sağlamak çok önemli. İlk süreçte normalleşme, iletişim ve algı değişimine katkı ve gündem belirleme yolu bulunmalı.

- Barış için Kadın Girişimi, son süreçte yoğun bir çalışma içindeydi. Pek çok toplantı düzenlendi, gözlemler yapıldı ve raporlar

yayınlandı. Toplantılarda dünyadan farklı örnekler üzerine konuşuluyor. Mayıs'ta Türkiye genelinden gelen kadınların katıldığı bir toplantı yapıldı. 1990-2012 yılları arasında 102 tane barış süreci yaşanmış ve 585 anlaşma yapılmış. Bu da demek oluyor ki anlaşmaların çoğu bozulmuş ama başlaması için tekrar karar alınmış. Peki, toplum nezdinde barışı nasıl tanımlıyoruz? Hükümetin anladığı, İmralı'da oturup Öcalan'la konuşmak... Burada önemli bir sorun var; sivil alanda da müzakere platformları oluşturmak ve iletişim kanallarını etkin kullanmak daha gerçekçi hedefler olur. Barış tanımını netleştirmek ve sonrasında bunun bir parçası olmak, önemli. Sivil alandan gruplar olarak, barış meselesinden biz ne anlıyoruz? Bunu konuşmadan toplumsal bir destek vermemiz zorlaşıyor. Üstelik toplumsal barışın inşa sürecinde bu tanımlamaya ihtiyaç var. Kıbrıs'ta da çok benzer -topluma kapalı- bir barış süreci oldu. 30 yıl sonra kamuoyu araştırmaları yapıldı. Kadınların ve gençlerin barışa karşı çıkışlarının arkasında yatan endişeler böylece fark edilebildi.

Türkiye'de denenen akıl insanlar toplantıları nabız yoklamak içindi. Kanaat önderleri üzerinden bir bilgi alma ve çatışmasızlık sürecini uzatma ihtiyacı var. Aslında toplumu dâhil etme amacı taşıyan çabalar da var; mesela (Diyarbakır ve Adana'dan) 10 farklı aile, Adana'da bir araya getirildi, tanışmaları sağlandı. İlk etapta, bilgi üretme, aracı olma, farklı kanaat önderlerini toplumla bir araya getirme yolları geliştirilmeli. Bu çabaların "çözüm süreci" içinde de devam etmesi gerekiyor. Son olarak, BM'nin 1325 No'lu maddesine dikkat çekmek istiyorum. Bu madde, kadınların çözüm süreçlerine katılımını şart koşuyor. Burada bahsedilen "çözüm süreci", çatışma yaşayan farklı iki ülkenin dâhil olduğu süreçler... Ülke içi

durumlar ile ilgili bir madde değil; ancak yine de kadınların sürece katılmasını şart koştuk için önemli bir dayanak olarak görülebilir bu madde.

- "Müzakere" diyemiyoruz, "çatışmasızlık süreci" diyoruz. En önemli sorunumuz dünyadaki diğer örneklerden farklı olarak sürecin kapalı ilerlemesi... Müzakere ortamında akıl insanların sonuç raporlarının bile açıklanmadığı bir süreçten söz ediyoruz. Ancak -bu haliyle bile- bu sürecin devam etmesi çok yararlı. Sivil toplumun hareket edebileceği iki aks var. İlki toplumsal olarak yaşanan kutuplaşmanın azaltılması için çaba sarf etmek. Ülkenin batısı doğusu kadar politize değil. Çünkü 30 yıl süren çatışma doğuyu daha çok etkiledi, batıya bu kadar yansımada. Burayı politize etmek o nedenle zor. Kanaat önderlerinin ziyaretler düzenlemesi, doğuya gidenlerin konuşulanları batıdakilerle paylaşması çok değerli. İkincisi de siyasetçilerle görüşmeler yapılması ve sürecin ilerlemesi için baskı uygulanması... Kitlesele sivil örgütler sürece dâhil edilmeli. Sendikaların da dâhil olmasını sağlamak çok yararlı olur; ancak maalesef Türkiye'deki sendikaların durumu da malum...

Dünyada yaşanan bir sürü örnek var ve bu örneklerden Türkiye ile benzerlik taşıyanları incelememiz ve buraya adapte etmemiz lazımdı; ancak bu ne yazık ki yapılmadı.

- Sürecin başlamasından önceki tarihlerde Başbakan "alıştıra alıştıra" gibi bir söz kullanıyordu. Süreç de aynen böyle devam ediyor. Kürt meselesinin en can alıcı noktasında da barış konuşuldu, bugün de barış konuşuluyor. Barış başka bir şey aslında, çatışan alanlar arasındaki sorun değil; tüm toplumun sorunu. Egemenlik odağı oy çoğunluğu olan bir iktidardan söz

ediyoruz. Hem uluslararası konjonktürde hem de ülke içinden aldığı toplumsal destek, iktidarın kendini güçlü hissetmesinin ana nedeni... Kamuoyunun nabzını yoklayarak yollarına devam ediyorlar. “Çözüm süreci” konuşulurken elbette Kürt sosyolojisini oluşturan çevreden bahsetmek gerekir; bu çevre meselenin pek çok detayına vakıf... Ama pek çok kişi ancak akıl insanların toplantıları sayesinde bu konuyu konuşur hale geldi. Kürt meselesinin çözüm süreci başka toplumsal sorunların da çözülmesi için zemin sağlıyor. Mesela Andımızın kaldırılması konusu Kürt meselesi üzerinden şekillendi. Pek çok kişi ortaokul ve lise zamanlarında -siyasi kimliğini kazandığından beri- andımıza karşıydı. Ama bu toplumsal bazda dile getirilebilir durumda değildi. Ancak beş-altı yıl önce Mazlumder Diyarbakır şubesinde böyle bir kampanya başlatıldı. Nihayetinde Andımızın kaldırılması hükümetin kendi başına gerçekleştirdiği bir değişim değil; STK’lar bu sorunu çözmeyen zihinsel durumu aşındırmaya başlamışlardı; sivil toplum böyle bir şey... Buna benzer pek çok sorunumuz var; mesela erken Cumhuriyet döneminde ikinci meclisin inşası ve beraberinde yeni bir ulusun inşa edilme süreci; üzerine konuşulması gereken konular. Aşılacak pek çok dağ var önümüzde. Toplumsal barışa giden yol buradan geçiyor. Mesela Tevhid-i Tedrisat konusu ile Kürt sorunu ilişkilendirilmiyor; hâlbuki birincil işimiz bu olmalı. Çünkü anadilde eğitim tartışmalarında ilk ve ana engelin Tevhid-i Tedrisat olduğundan bahsetmek gerekiyor. Türkiye geneline baktığımızda depolitize gibi duran, güvenli bir alanda yaşamak dışında bir derdi olmayan geniş bir kesim mevcut. Dolayısıyla çözüm sürecini Karadeniz, Trakya gibi yerlerde konuşmak önemli; ancak bu buluşmaları kimlerin yapacağına da dikkat etmek lazım. BDP’lilerin Karadeniz’e gidişi çok samimi ve iyi niyetli de olsa stratejik

bir hataydı; çünkü toplumsal çatışmayı derinleştirir nitelikteydi. Ama doğu-batı kardeşliği çalışması adı altında ziyaretler yapıldı. Bunun ciddi katkısı gördük. Herkesin yoğurt yemesi farklı, buna göre davranmak gerekir. Bazı kanaat önderleri bu konuyu ilgilenmeyen kesimler üzerinden konuşmaya devam ediyor. Hükümetin yapmadıkları üzerine kurulan suçlayıcı dil çoğunluğu oluşturduğunu söylediğimiz -iktidar partisinin de tabanını oluşturan- kesimi çok zorluyor. Evet, hükümetin yaptığı olumlu şeyler üzerinden konuşunca da hemen yandaşlık yaftası vuruluyor ama süreç içinde kazanımlar olması için yapılanlara sahip çıkılması gerekir. Kandil’e gidebiliyorsak, and kalkıyorsa bunlar ancak toplumsal mutabakat olunca elde edilebilen kazanımlar... Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan bir omurga var. Ancak toplumsal duyarlılık artarsa andın kaldırılması ile barış sürecinin yakın ilgisi görülebilir. Son olarak, sivil toplum örgütü çalışmalarının toplum nezdinde “elit kalma” gibi bir algılanışı var. Sivil toplum kuruluşlarının halka inmesi gerekiyor.

-Yapılan çalışmaların “elit” kalmaması için ortak bir dil oluşturulmalı. Yüzleşme en önemli sorunlardan biri gerçekten. Son 10 aydır cenaze kalkmıyor şehirlerden. Bu çok sevindirici, ancak geçmişte yaşananlar hâlâ tüm açıklığıyla gün yüzüne çıkmadı. İnsanların acısı karşılıklı konuşularak dindirilebilir. Mesela yerelde, iki anne bir araya gelip konuşuyorlar. Oradaki halk, bu sorunu konuşarak aşmaya çalışıyor. “16. Kadın Buluşması” etkinliğinde birçok farklı kesimden kadın vardı; çok dindar olanlar, Ermeniler, Kürtler, Türkler ya da bu kalıpların hiçbirini kabul etmeyenler. Bir helva yaptık biz bu buluşmada ve helvanın etrafındayken ortaklaşılan duygulara odaklandık. Çok insani bir deneyimdi. Bu anlamda, yüzleşme ve

ortak dilin oluşabileceği ortamların varlığı çok elzem...

- Biz Mardin Kültür Gençlik Derneği olarak, çözüm süreciyle ilgili hiçbir şey yapmıyoruz. Gençler, "Büyükler konuşuyor zaten," diyorlar. Gençlerin katılımıyla ilgili bir bahis yok. Bu süreç onlara göre "hikâye"... Ancak bu hikâyenin içinde savaşanlar, hep gençler... Bu işle ilgili gençler ne diyecek peki? Cumhuriyet tarihinden beri en bilindik şey savaş olduğu için gençlerin en ehil olduğu şey de savaş oldu. Barış deneyimleri eksik. En son örnek olarak Gezi hareketinde yine gençlerin savaşıyorlar. Bu süreçte bir şeyler çıkardı ortaya. Demek ki bir şeyleri değiştirmek için büyük bir hareketlenme olması ve sert tepki verilmesi gerekiyor. Gençlerin temsiliyet hakkı sivil toplumun ve üniversitelerin gündeminde değil. Savaşı çok iyi bilmemize rağmen barışı bilmiyoruz. Barışı gençlere anlatmak gerekiyor. Barışmak kolay değil. Eğer olacaksa, çok uzun sürecek. Gençlerin enerjisini barışa odaklamak, sürecin ilerlemesinde büyük katalizör olacaktır.

- Sivil toplum olarak, müdahale alanımız çok kısıtlı ve dar; ama bu kısıtlı çerçevenin içinde iki önemli odak noktası olmalı: Bilginin toplumsallaştırılması ve yasal düzenlemelerin bir an önce hayata geçirilmesi, anayasanın tekrar gözden geçirilmesi... Bilginin toplumsallaştırılması meselesine bakacak olursak, sorundan bizzat etkilenen ve üreten tarafların böylesi bir çatışmanın sanki dünyada bir tek burada yaşandığı gibi bir algı var. Bunu değiştirmek lazım... Dünyada 90'lı yıllarda pek çok yerde, çok daha şiddetli örnekler de vardı; ama artık çatışmalar daha çok diyalog ve müzakere üzerinden yürüyor. Evet, Türkiye'deki çözüm süreci dünyadaki örneklerden farklı bir yapıya sahip ama ortak yönleri de var. Bu ortaklıklara bakılması

gerekiyor. Bunlar uzun zamandır konuyla ilgilenen STK'ların kanıksadığı bilgiler ama toplumun yeni yeni karşılaştığı şeyler. Bunu topluma yayabilmek önemli... İfade özgürlüğü ve ayrımcılıkla alakalı yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğu çok açık... Bunlar olmadan barışın ne kadar etkili olacağı muamma. Nefret suçlarına, Gezi'deki polis vahşetine bakmak gerekiyor. -Kürt meselesinin de özünü oluşturduğu gibi- farklı kesimlerin varlığını görmezden gelen ve bu kesimleri marjinalleştiren bir toplumsal düzenle barış sağlanamaz.

- Çözüm sürecine ilişkin yapılacak işlerde AKP yandaşı gibi görünme kaygısı olmadan dâhil olma meselesi çok önemli. Taraf olmadan dâhil olmak çok zor oluyor. Ama sivil toplum örgütleri olarak süreci sahiplenmek gerekiyor. Mesela süren davalar var, sahipsiz bırakmayıp oraya gitmek ve takip etmek gerekiyor. Geçiş dönemlerinde adalet konusunda neler yapılabilir? Arjantin ve eski Balkan ülkelerinde ceza yargılamaları üzerine pek çok örnek var. Türkiye'deki sivil toplum örgütleri, çalışmalara kaynaklık edecek verileri bulmakta zorlanıyorlar.

- STK'lar olarak makro düzeyde kıramayacağımız bir etken var o da alanımızın çok sınırlı olması. Bunlar zor süreçler ve belli ki zarif, basit hamlelerle çözüme gidilemeyecek. Ortak alanlar oluşturmaktansa yeni alanlar açmaya çabalayabiliriz. 30 yıllık bir savaş deneyiminden sonra, bu kadar ölü bedeninin üzerine, altı ayda konuşarak barış olmaz. Zigzaglı bir yol göreceğimiz kesin. Bence ideal bir barışma anı da olmayacak. Dünyada yaşanan diğer örneklerle bakacak olursak, barış sadece devletin kapasitesiyle olmamış; demokrasi güçlerinin ve sivil toplumun da katılımı ile gerçekleşmiş. Devletin tutumundan memnun değiliz

ama biz ne yapıyoruz sivil toplum olarak? Devletin sürekli eleştirilmesinin arkasına sığınmamak lazım... Çözüm gerçekleşecekse, geçmişle hesaplaşmak gerekiyor. Olup bitenleri paylaşmak, öğrenmek ve bunu toplumsallaştırmak önemli... Açılmış önemli davalar var; ancak bunlar sadece avukatların çabalarıyla ilerliyor. Bunları takip etmekte ve bu takip için gözlemlene kurulları oluşturmakta fayda var. Geçmişle hesaplaşma konusunun en can alıcı yeri "cezasızlık"... Ceza almamış katillerle, tecavüzcülerle beraber yaşıyoruz. Bu insanlar ceza almadıkları gibi sistem tarafından korunuyorlar, terfi ettiriliyorlar. Çözüm sürecine sivil toplum katkısının ne olacağı sorusuna verilecek iyi bir cevap: Davaları takip etmek. Mahkemeler iyi gitmiyor. Toplumsal baskı olması lazım, ama yok. Uluslararası örneklere bakılmalı. Bu konuda deneyim sahibi olanlar gelsinler anlatsınlar ve biz bunu nasıl kullanabiliriz, tartışalım. Örneğin Temizöz davası ile başlanabilir, bu yönde açılan ilk dava olması nedeni ile...

- Somut işler yapabilmek önemli... Farklı grupların ortak dertleri ve kaygıları üzerinden bir ağ oluşturulabilir. Sendikaların da bu ağa dâhil olması iyi olur. Sendikalar dışında da emek üzerine çalışan gruplar var. Onları unutuyor gibiyiz. Yoksulluk, emek meselesi işlenmeye değer bir konu...

- Siyasi sürece katılmak ve toplumsal etkiyi (derin bir barış algısını) sağlamak için iki farklı aks olduğundan bahsettik. Yasal düzenleme talepleri ve bunu takip etmek, hali hazırda yapılmakta olan çalışmalarını ortaklaştırmak, 1352 No'lu madde gibi varolan düzenlemelerin farkına varıp onları kullanabilmek çok önemli. Diğer aks ise pozitif barışın inşa edilmesi... Barışın inşası için çalışan derneklerin kuracağı bir web

sitesi fikri iyi olabilir. Toplumsallaşmaya ve yaygınlaştırmaya katkısı olacaktır. Biz barışçıl yaşama becerileriyle eğitilmedik ve bu nedenle süreçte de zorluk çekiyoruz. Bu beceriler neler ve bunları nasıl kazandıracamız üzerine çalışmalar eksik, bu konu üzerine çalışanlara destek vermek gerekiyor.

- Barış becerilerini kazandırmak çok önemli. 2010 senesinde Diyarbakır'da çocukların barış algıları üzerine yapılan çalışmada çocuklarda kendine güvensizliğin ve aşağılık duygusunun çok yüksek olduğu ortaya çıktı. Böyle bir gerçeklik göz önünde bulundurulduğunda bu işin çok ağır ilerleyeceğini görüyoruz. Yine de, çocukların söylemlerinde çok açık bir barış anlayışı var. "Düşüncelerimizi ifade edebilirsek polise niye taş atalım ki?" diyebiliyorlar. Kız çocuklarının katılımı ise çok eksik. Hayal güçleri ve analiz duyguları çok yüksek; ancak hem çocuk hem de kız olarak böyle çalışmalara katılabilme şansları çok düşük. Sivil toplum alanında yapılan çalışmalarda koordinasyon eksikliğinin olduğu çok doğru. Şu andan itibaren bu noktaya nasıl geldiğimizi çok fazla önemsemek yerine geldiğimiz noktaya odaklanmak daha iyi olabilir. Aksi takdirde tekrar tekrar aynı hatalara düşüyoruz. Sahada çalışan insanlar bu öğrenilmişliği yaymada katkı sağlayamaz; bu yüzden koordinasyon merkezlerinin olması çok önemli ve anlamlı. Doğru soruları sorup bu soruları daha geniş alanlara yayacak bir merkez olması lazım.

- Mazlumder ve hakikat komisyonları pek çok toplantı yaptı. Görünen o ki Türkiye'de toplumun çok önemli bir bölümü, çatışmanın tarafı değil. Hukuk devleti zaruret; aynı zamanda hakkaniyetli bir toplum da zaruret... Sembol davaların takibi ve neticelenmesi, bu hakkaniyetli toplumu oluşturmada anahtar olabilir. Süreci durdurmak/tıkamak amaçlı provokatif eylemler oluyor. Toplumsal

barışı sağlayacak temel değerler nelerdir bunları görmemiz lazım. Adalet, kardeşlik algısını toplumun diline aktarabilenler barışı toplumsallaştırmış olacaklar; yoksa barışın uzağında kalacağız. Bu kavramların içi boşalmışsa toplumsal barış yakınımızda değildir. Kardeşliğin ihlal edildiği algısı varsa bunu düzelterek adımlar atılmalı, dil yeniden kurulmalı.

- Bizim sivil toplum kuruluşları olarak ne yapmak istediğimize karar vermemiz gerekiyor. Bilgi koordinasyonu ve paylaşımı için bir merkezin olması önemlidir ve iletişim kanallarının etkin kullanımı faydalıdır. Barış sürecinin parçası olalım, masada oturalım iddiası Barış Meclisi için gerçekçi bir iddia değildir. On aydır, sürecin kenarından giderek etki yapmaya çalışıyoruz. Kanallarımızı genişleterek bunu yapmaya çalışıyoruz. Masaya oturmanın bir yolunu aramaktansa, bunu daha etkin kılmanın yollarını aramalıyız. Dünya örneklerinden gördüğümüz şekildeki bir model izlenmiyor Türkiye’de. Zira hükümet de Öcalan da açık bir süreç istemiyorlar; çok kapalı yürütmeye devam ediyorlar. Sonuç olarak, bize en yakın olan katkı alanı bilgi paylaşımı için koordinasyon... Ne yaparsak yapalım bizim problemimiz, siyasi aktörler, meslek odaları, sendikalar dışındaki STK’ların, toplumun bütününe hassasiyetini gözeten bir tavır sergileyememeleri... Kendi hassasiyetlerimizi önceliklendiriyoruz. Bu bağlamda sivil toplum örgütlerini eleştiriyorum. Barış Meclisi’ne bakmak gerekirse, kendilerine kulak kabartanların sayısını artıramıyorlar. Yeni ve anlamlı bir şey yapmak açısından, koordinasyonu sağlamak iyi bir başlangıç olabilir.

- Bu toplantıya katılan herkesin barışa destek için burada olduğu aşikâr; ancak bana kalırsa bunu koordine edemiyoruz.

Dışarıdan bakınca belirli bir zümreye mensup insanlar gibi gözüküyoruz. Kendi aramızdaki koordinasyonu sağlamamız çok önemli. Buradakilerin bir araya gelip her ay üç saatini birbirine ayırması değerli olacaktır. Böylece sistematik bir yöntemle çalışmak, çözüme gidişi kolaylaştıracaktır. Herkes küçük ve kısa vadeli bir sürü iş yapmakta; ancak biz elimizdeki bozuk parayı “bütünletme” ihtiyacındayız. Sistematik, planlı ve kurumsal bir yol izlenmeli.

- STK’ların halka inme/inmeme gibi bir sorunu olduğunu düşünmüyorum. STK dediğimiz şey bizatihi sivil toplum zaten. STK’lar arasında iletişimsizlik olduğu fikrine de katılmıyorum. Mesela İstanbul’da insan hakları alanında çalışan örgütler ayda bir kere bir araya geliyorlar, yaklaşık üç yıldır devam ediyor bu... Ankara’da da İnsan Hakları Platformu (İHOP) adında farklı hak derneklerini bir araya getiren bir platform var. Keza pek çok kadın örgütü birbirleri ile iletişim halindedir.

- Bir tarafta STK’lar, diğer tarafta toplum var gibi bir tablo çizmek doğru değil. Biz toplumun kendisiyiz aslında, bu yüzden bir elitistlik veya halktan uzak olma meselesinden söz etmek ne kadar anlamlı? Toplumun içinden geliyoruz zaten. Mesela bu toplantıda herkese hitap edecek/ilgilendirecek çeşitlilikte kurum var. Sıklıkla bir araya gelmek, farklı alanlarda çalışmalar yapıyor olsak bile ortaklıklarımızı paylaşmak hepimiz için çok faydalı.

- Bu tip toplantılarda dil ayrışması, farklı yaklaşımlar olabiliyor. Ve bu farklı üsluplar arasından birini seçme gibi bir zorunluluğumuz yok. Ancak bizden farklı olan söylemleri de duymaya hevesli olmalıyız. Sorunlarla nasıl mücadele edileceği tartışmalarında yöntem ve üslup üzerine

ayrışmalar olabilir elbette, ama çalışmalarını koordineli hale getirmek çok faydalı olacaktır. Bunu Barış Meclisi yapabilir mi? İnsanlarda iyimserliği uyandıracak her türlü işi yapmak çok önemli, barışmayı öğrenmek çok önemli. Yaratıcı, üretken, hayal gücünü tetikleyecek nokta atışları yapmamız lazım, yeni bir ağ oluşturmak yerine var olan mekanizmaları kullanmak daha iyi olabilir.

- Ortak söz oluşturmak çok önemli ve böyle toplantılar bunun için iyi bir vesile... Sanırım çözüm sürecinin yasal bir çerçeveye oturtulması ortak gayemiz. Türk-Kürt meselesinde geçmişte yaşananları devletin haklılığı üzerinden gören bir siyasal müzakere yürütüyor hükümet. Geçmişe dair yeni bir dil yaratmak ve yapılan yanlışları itiraf edebilmek, toplumsal barışı inşa etmede çok temel bir rol oynayacak. Bugünü doğru kurabilmek için buna ihtiyacımız var. İnsan hayatına saygısızlık edildi, bilgi paylaşmamak, cezasızlık, sorumlu tutmama gibi yanlışlıklar yapıldı. Bu konularda baskı oluşturmak gerekiyor.

- Kürt meselesine baktığımızda çok katmanlı çatışma alanları ile karşılaşyoruz. Bir yüz yüze çatışma-savaşma oldu ve bir de toplumsal alanda yaşanan çatışma var. Komşu olmak istememek, işe almamak gibi davranışlardan bahsediyorum. Özellikle Kürtlerin yaşadığı ayrımcılığı görmek gerekiyor. Yalnızca beyaz Türkler barışmayacak, barışanların içinde Kürtler de var. Dünyadaki başarılı örneklerle bakacak olursak görüyoruz ki başarılı olanlar bu süreci sonraya ertelemeyen, beraber yapabilenler. Yani barışı ana akımlaştırabilmek gerekiyor. Konuştuğumuz şeyin pozitif barışla alakalı olduğunu düşünüyorum. Sırf Kürtlerle barışmıyoruz, barışacaksa hep beraber barışacağız.

- Çözüm süreci gündeme gelmişken “önümüze bakalım, geçmişi unutalım” yaklaşımı, fırsatı değerlendirmemek olur. Bu tartışma çok kıran kırana yaşanacak. Hesaplaşmak mı yoksa helalleşip elveda demek mi, bu önemli bir soru. Anlaşılan o ki, JİTEM, Ergenekon, cinsel taciz davaları gibi konular üzerinden geçmişle hesaplaşma konuşulacak. Çatışma dönemi ülkenin sadece belli bölgelerini değil her yerini etkiledi. Bir kayıp ailesi, asker ailesi geçmişle hesaplaşma konusunda daha kötümser olabilir, bu haklı bir kötümserlik; onların adına konuşamayız. Sivil toplum örgütleri açısından bakarsak geçmişle hesaplaşma konusunda iki yol izlenebilir; birincisi yeni bir Türkiye oluşuyor, tekrar tekrar yaraları kanatmayalım denebilir. Ancak buna karşı çıkılacaktır ve bu güçlü bir tepki olacağı için arkasında durmak pek kolay olmayacaktır. İkinci yol ise çatışmaların tekrarlamaması adına yasal çerçeve oluşturmak için baskı mekanizmalarını güçlendirmek olabilir.

- Sivil toplum alanında çalışanların algı farklılıkları olduğunu görmeliyiz. Seküler bir dil kullananlar, çalışmalarını bu dille temellendirenler ile bu dili kullanmayanların arasındaki algı farkından bahsediyorum. Biz bu masanın etrafında oturanlar olarak birbirimizle anlaşabiliriz, birimiz seküler diğerimiz İslami dilden konuşsak da... Ancak toplumun geneli İslami dille, kul hakkı üzerinden konuşuyor. Biz de “adalet”, “toplumsal barış” gibi kavramları ancak bu diskuru kullanarak anlatabiliriz.

- Çözüm süreci” boyunca Kürt-Türk çatışması kadar Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile hesaplaştığımızı da unutmamak gerekiyor.

- Geçmişle hesaplaşma olacaksa öncelikle yaşananlarla ilgili gerçek bilgilere ihtiyacımız var ve bunu duymak istiyoruz. Mesela failin

PKK olarak gösterildiği pek çok davada asıl failin devlet olduğu ortaya çıktı.

- Kürtler dışındaki bütün halklar Türkleştiği için, dilde de “%90’ı Türk ve Müslüman olan halk” söylemi hüküm sürüyor. Sadece Türkler ve Kürtler varmış gibi yaşıyor. Önce dilimizi düzeltmeliyiz ve yeni bir dil oluşturmalıyız. Farkında olmadan pek çok kişi hatta Kürtlerin konuşmalarında bile gözlemlenebilen bir dil alışkanlığı bu. Ermeniler, Aleviler, Süryaniler, Kafkaslar ve daha pek çok grup bundan çok rahatsız. Türkiye’nin kendine has bir yapısı var. Dolayısıyla bu yapıya uygun bir dil oluşturmalıyız.

Türk-Ermeni Barışında Sivil Adımlar [1993 - 2013]

Son 20 yılda Türk –Ermeni barışı yolunda atılan ve ağırlıklı olarak sivil yaklaşımlara yer veren bir derlemeyi aşağıda bulabilirsiniz . Elbette bu mütevazı çalışmada eksik kalan, gözden kaçan pek çok etkinlik, gelişme olabilir. Sürekli güncelleme gerektiren bu çalışmaya destek olmak isterseniz dernek e-posta adresimizden bize ulaşabilirsiniz. (info@hyd.org.tr)

1993-1998	<ul style="list-style-type: none">* Dağlık Karabağ çatışması sürerken, Türkiye Ermenistan ile olan sınırını kapattı. (1993)* 5 Nisan 1996: AGOS gazetesi yayın hayatına başladı.* Türkiye’den iş dünyasından ve gazetecilerden oluşan 25 kişilik bir grup Erivan’ı ziyaret etti ve gelecekte olası işbirlikleri üzerine fikir alışverişinde bulunuldu. (3 Şubat 1998)
1999	<ul style="list-style-type: none">* 10-11 Aralık 1999/ Helsinki Zirvesi: Türkiye Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak kabul edildi. İki ülke arasında tesis edilmeye çalışılan sivil işbirliklerinde bu tarihten itibaren ciddi bir artış yaşandı.
2000	<ul style="list-style-type: none">* Trabzon Ticaret Odası başkanı, Ermenistan-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesi için şartlar konulmasının yanlış olduğunu düşündüğünü açıkladı. (12 Ocak)
2001	<ul style="list-style-type: none">* Cenevre’de ‘Turkish Armenian Reconciliation Commission’ (Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu) kuruldu. Kuruluşun ana hedefleri Ermenistan ve Türkiye’deki devlet kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin etkileşimini sağlamak olarak tarif edildi. Kuruluş 6 Türkiyeli ve 4 Ermenistanlı üyeden oluşuyordu. (9 Temmuz 2001)* Tigran Xmalian, Ermenistan ve Türkiye’de halk müziği icra eden topluluklarla ilgili bir belgesel yapım projesi başlattı, ancak projeyi tamamlamadı.* TESEV ve ‘Armenian Sociological Foundation’ (HASA), ‘American University for Global Peace’ in desteğiyle, Ermenistan ve Türkiye vatandaşlarının birbirlerine dair algılarının neler olduğunu incelemeyi hedefleyen bir proje gerçekleştirdiler. (2001-2002)* American University for Global Peace’ in desteğiyle Ermeni ve Türk müzisyenlerin Ermenistan’da, Türkiye’de ve ABD’de ortak konserler vermesi sağlandı. (2001-2002)* ‘Turkish Armenian Business Development Council’ (TABDC) ile ‘International Center of Human Development’ in (ICHD) ortak uyguladığı “Sanal Tarım Toptancıları Pazarı” projesi gerçekleştirildi. Proje kapsamında, Ermenistanlı ve Türkiyeli tarımcıların ürünlerini internette kurulan bir pazar sayesinde pazarlamaları hedefleniyor. (2001-2002)* ‘Turkey and Armenia Non-governmental Organisations’ (TANGO) Network Project vasıtasıyla, Ermeni ve Türk gazetecilerin buluşması ve sınırın öbür tarafını ziyaret etmeleri sağlandı. (2001-2003)* Toplumsal Sorunları Araştırma Merkezi (TOSAM) ve ‘International Center for Human Development’ (ICHD) kültürel diyalog kurmayı amaçlayan bir proje yürüttüler. Projenin eğitim programı kapsamında katılımcılara kültürlerarası iletişim, arabuluculuk ve işbirliğiyle sorun çözme alanlarında eğitim verildi. Katılımcılardan 22’si New York’taki Milano Graduate School’a gitme fırsatı buldu. (2001-2003)

2002

- * “Türk-Ermeni Parlamenterler arası Diyalog” başlıklı bir proje gerçekleştirildi. Stockholm’deki ‘Parlemantarians for Global Action’ adlı kuruluş sayesinde gerçekleşen bu proje kapsamında Ermenistanlı ve Türkiyeli parlamenterlerin görüşmesi sağlandı.
- * ‘Trilateral Media Commission’ın üyeleri olan Azerbaycan’dan Azerbaycan Yeni Nesil Gazeteciler Birliği, Türkiye’den Diploması Muhabirleri Derneği ve de Ermenistan’da Yerevan Press Club, 2003-2004 yıllarında da görüşeceklerini belirten bir protokol imzaladılar.
- * ‘American University for Global Peace’in desteğiyle ‘Centre for Proposing Non-Traditional Conflict Resolution Methods’ın uyguladığı bir proje kapsamında Gürcistan, Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan’dan belediye başkanlarının görüşmeleri sağlandı. Görüşmede bölgesel gelişime katkı verebilecek ortak adımlar gündemdeydi.
- * Dünya Kadınlar Günü çerçevesinde, Türkiye’deki ‘Eurasia Cultural and Social Development Association’ ile Ermenistan’daki ‘Transcaucuses Women’s Dialogue’ ortak etkinlikler düzenledi. (Mart 2002)
- * Helsinki Yurttaşlar Derneği’nin Türkiye ve Ermenistan’dan gelen katılımcılarla İstanbul’da “Türkiye Ermenistan Diyalogunda Sivil Yaklaşımlar” başlıklı iki günlük toplantısına 80’in üzerinde kişi katıldı. (Haziran)
- * ‘Provincial Towns of the South Caucuses’ ve ‘Marketing Network of the Caucuses’ bölgede ticaret alanında yürütülmek üzere Yerel Ekonomi Çalışma Grubu projesine imza attı. Bu proje kapsamında yerel ekonominin nasıl geliştirilebileceği konusunda çalışmalar yapıldı. (2002-2003)

2003

- * Özel bir firma, Erivan-İstanbul arası uçuşlar başlattı. (Kasım 2003)
- * ‘International Center for Human Development’ ve Toplumsal Sorunları Araştırma Merkezi üç amaçlı bir proje gerçekleştirdi. Bu amaçlardan ilki, olası bir bölgesel ticaret odasında yer almaya istekli olabilecek Ermenistanlı ve Türkiyeli iş adamlarının bir araya getirmektir. İkinci olarak, proje MANEC’in (Marketing Network of the Caucasus) kullanılmasını teşvik etmeyi hedefliyordu. Üçüncü ve son olarak, proje Yerel Ekonomi Çalışma Grubunun faaliyetlerinin koordine edilmesini hedefliyordu. (2003-2004)
- * ‘American University Center for Global Peace’in de desteğiyle Armenian Turkish Women’s Magazine isimli dergi basılmaya başladı. (2003-2004)
- * Türkiyeli ve Ermenistanlı kadınlar, Ermenistan’ın başkenti Erivan’da bir araya gelerek ortak bir deklarasyon hazırladılar. Ekonomi, kültür, sağlık, politika ve basın başlıkları altında toplanan komisyonlardan çıkan kararların ulusal ve uluslararası platformlara taşınması amaçlandı. Çalışma sonunda alınan kararlar arasında okul kitaplarında yer alan suçlama ve düşmanca ifadelerin saptanıp çıkarılması, öğrenci değişim programları ve kitap çevirileri yapılması gibi maddeler var.

2004

- * Metis Yayınları Fethiye Çetin’in ”Anneannem” isimli kitabını yayınladı.
- * Ermenistan ve Türkiye’deki Rotary klüplerinin üyeleri arasında bir görüşme yapıldı. (18-20 Mart)

2005

- * Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin Ermenistan ve Türkiye'den gençlerin katılımıyla Antakya'da düzenlediği YavaşGamats yaz okulu yapıldı. (Temmuz)
- * Boğaziçi, Sabancı ve Bilgi Üniversiteleri'nin işbirliği ile Mayıs ayında Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılacak olan, ancak önce hükümet ve diğer siyasi partilerin baskısı, ardından da savcılığın yürütmeyi durdurma kararıyla iki kez engellenen "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" başlıklı konferans, nihayet 24-26 Eylül tarihlerinde İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenebildi.
- * "100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler :Orlando Carlo Calumeno Koleksiyonu'ndan Kartpostallar" isimli kitap basıldı. Editör Osman Köker Birzamanlar Yayınevi, 2005

2006

- * 'Eurasia Partnership Foundation', Türkiye-Ermenistan arasında diyalog geliştirilmesi için bir proje başlattı.
- * 'Armenian International Policy Research Group' ile TESEV Türkiye-Ermenistan ilişkilerini konu alan bir toplantı gerçekleştirdi. (Aralık)
- * 'Eurasia Partnership Foundation'un önderliğinde birçok kuruluşun katılımıyla "MerhaBarev" projesi gerçekleştirildi. Proje kapsamında Ermenistan ve Türkiye'yle ilgili fotoğraf sergileri yapıldı. (4-23 Aralık)

2007

- * Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink uğradığı silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetti. (19 Ocak 2007)
- * Ermenistan'dan ve Türkiye'den fotoğrafçıların sınırın ötesinde fotoğraflar çekebilmelerini sağlayabilecek bir proje gerçekleştirildi. (22-25 Mart)
- * Ahtamar Kilisesi açıldı. (29 Mayıs)
- * 'Eurasia Partnership Foundation', Ermenistan'ın Komitas Devlet Kuarteti'nin İstanbul'da, Boğaziçi Kuartet'inin de Erivan'da konser vermelerini sağladı. (2007-2008)
- * Ermeni ve Türkiyeli gençlere yönelik bir websitesi kuruldu ve iki ülkedeki gençlik örgütleri arasında bağlar kuruldu. (2007-2008)
- * Ermenistan ve Türkiye'den gelen bazı genç aktivistler ve uzmanlar, Avrupa'ya entegrasyon ve sınırlar arasında diyalog konulu bir toplantı düzenlediler. Ayrıca, Ermenistan ve Türkiye'de kamuoyunun görüşlerinin toplandığı saha çalışmaları gerçekleştirildi. (2007-2008)
- * 'Yerevan Press Club' ve ARI hareketi Ermeni ve Türk gazetecilerin buluşmasını ve birbirlerinin ülkelerini ziyaret etmesini sağlayan bir proje gerçekleştirdi. (2007-2008)
- * Liberal Demokrat Parti, ARI Hareketi ve 'European Stability Initiative'den temsilciler Erivan'daki bir toplantıya katıldılar. Toplantıda Ermenistan'da bulunan benzeri kuruluşlarla bağlar geliştirildi ve Ermenistan-Türkiye ilişkilerini özetleyen bir yayın hazırlandı. (2007-2008)

- * 'Analytical Centre on Globalisation and Regional Cooperation', Erivan'da, Türkiye'den katılımcılar ile birlikte dış ilişkileri konu alan bir toplantı düzenledi. (Mayıs)
- * Ermenistan'dan 'Golden Apricot Cinema Development' ile 'Anadolu Kültür' ortak bir Ermenistan-Türkiye film yapımcıları atölyesi gerçekleştirdi. Atölyeye Ermenistan'dan ve Türkiye'den çok sayıda film yapımcısı ve konuyla ilgili çalışma yapan kişi katıldı. (Temmuz-Aralık)
- * İsviçre'nin arabuluculuğu ile Ermenistan ve Türkiye hükümetleri arasında diyalog başladı, ancak her iki ülkedeki milliyetçi unsurların dikkatini çekmemek için diyalogların başladığı kamuoyunun gündemine getirilmedi. Ermenistan, bu bağlamda, soykırım tanınmadığı müddetçe sınır ve ticaret ilişkilerini normalleştirmeyeceğini ifade etti.
- * Abdullah Gül Ermenistan'da Türkiye-Ermenistan futbol maçını izlemeye gitti ve böylece Ermenistan'ı ziyaret eden ilk devlet başkanı oldu. (Eylül)
- * 'Turkish Armenian Business Development Council' "River Arax" projesini gerçekleştirdi. Proje kapsamında Ermenistan ve Türkiye taraflarından katılımcılar Aras Nehri ile ilgili yarım saatlik filmler çekti. (13 Aralık)
- * Bir grup Türkiyeli aydın "Ermenilerden özür diliyorum" kampanyasını başlattı. Kampanyaya 32.454 kişi imza verdi. (15 Aralık 2008-24 Aralık 2013)
- * TESEV ve Kafkaslar Medya Enstitüsü, Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin iyileştirilmesiyle ilgili bir konferans düzenledi. Konferansta Karabağ mevzuu gibi, her iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesini önleyen konular değerlendirildi. (2008-2009)
- * İnsan Hakları Derneği Nisan 2008'de Bilgi Üniversitesi'nde "1915'le Hesaplaşmadan Demokratik, Çoğulcu Bir Yaşam Zor" başlıklı bir panel düzenledi.

- * 'Civil Society Institute' ve Türkiye'deki 'Sivil Toplum Geliştirme Merkezi', Ermenistan'da Türkiye ve Ermenistan arasındaki sivil toplum bağlarının nasıl geliştirilebileceğine ilişkin bir toplantı düzenledi. (Mart)
- * 'Caucases Centre for Peace-Making Initiatives', Ermenistan'da, "23.5" isimli bir festival düzenledi. Festivalde Türkiye'den kısa filmler gösterildi. (Mart)
- * 'Eurasia Partnership Foundation'ın da desteğiyle, Türkiye'de bulunan Ermeni göçmenlerin durumu ile ilgili bir araştırma gerçekleştirildi. (Nisan-Ağustos)
- * Ermenistan ve Türkiye diplomatik bağlar kurmaya başladı. Ayrıca, Sarkisyan ve Türk hükümetinin görüşmesi için tarihler belirlendi. Görüşmelerin, İstanbul'da gerçekleşecek olan Ermenistan-Türkiye futbol maçının olduğu güne kadar sürmesi planlandı. (Ağustos)
- * Türkiye ve Ermenistan'ın dışişleri bakanları, Ahmet Davutoğlu ve Eduard Nalbandian'ın, 31 Ekim'de, Cenevre'de diplomatik bağların yeniden kurulmasını sağlayacak bir anlaşma imzalayacakları belirtildi. (Eylül)
- * 'Analytical Center on Globalisation and Regional Cooperation', Ermenistan ve Türkiye arasındaki protokollerin uygulanışını etkileyen diplomatik ve sosyal dinamiklerin tartışıldığı bir konferans düzenlendi. (Eylül)
- * 'Institute for Historical Justice and Reconciliation', Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin iyileştirilmesi amacıyla İstanbul'da bir toplantı düzenledi. (Ekim)
- * 'The Analytical Center on Globalisation and Regional Cooperation', Ermenistan'dan ve Türkiye'den önemli kültürel ve siyasi figürlerin görüşmesini sağlayan bir toplantı düzenledi. (2009-2010)
- * 6-7 Kasım 2009 tarihinde İstanbul Emirgan'daki Sakıp Sabancı Müzesi'nde, "Adana 1909: Yüz Yıllık Bir Perspektiften Tarih, Bellek ve Kimlik" başlığı altında atölye çalışmaları düzenlendi. Bu, 1909 Adana olaylarının 100. yıldönümü anmaları kapsamında düzenlenen beşinci konferanstı.
- * TESEV "Türkiye'de Ermeniler" başlıklı bir kitap yayınladı. TESEV'in sekiz yıl süren bir çalışmanın sonunda hazırladığı kitabın yazarları, Kentel, Karakaşlı, Üstel ve Özdoğan, iki halkın ortak tarihlerini hatırlamasını ve birbirlerini daha iyi tanımasını amaçladıklarını söyledi.
- * Kafkasya Enstitüsü ve TESEV'in birlikte hazırladığı "Türkiye-Ermenistan İlişkileri; Kısır Döngüyü Kırma" başlıklı rapor düzenlenen toplantıda basına tanıtıldı.
- * TESEV, "Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Kısır Döngüyü Kırma" başlıklı çalışmayı yayınladı. Hazırlayanlar; Aybars Görgülü, Sabiha Senyücel Gündoğar, Alexander Iskandaryan, Sergey Minasyan.
- * Ermenistan'da, Ermenistan'dan ve Türkiye'den katılımcıların dahil olduğu sözlü tarih metodolojisi konusunda bir yaz okulu gerçekleştirildi. Proje Almanya Dışişleri Bakanlığı tarafından finanse edildi.

- * 'Centre for Proposing Non-traditional Conflict Resolution Methods', Türkiye - Ermenistan ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan karşılıklı peynir ticareti girişimine başladı.
- * 'Counterpart International - Armenia' ve TÜSEV İstanbul'da buluştu ve sivil toplum bağlarının geliştirilmesi konusuna değinildi. (Şubat)
- * 'Counterpart International Armenia' ile Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) ortak bir toplantı düzenledi. Toplantının gündemi sivil toplum örgütlerinin işbirliği idi. Toplantıda gelecekte her iki ülkedeki grupların hangi ortak alanlarda çalışabilecekleri gündeme geldi. Toplantı Black SeaTrust ve USAID'in yardımıyla gerçekleşmişti. (Nisan 2010)
- * Ermenistan'ın iktidardaki koalisyonu, Türkiye ile müzakerelere son vermeye karar verdi. Bu kararlarında Türkiye tarafının Nagorno-Karabağ çatışmasına bir çözüm getirilmediği takdirde müzakerelere devam edilemeyeceğini açıklamasının etkili olduğunu belirttiler. Ermenistan tarafı bu talebin kabul edilemeyeceğini söyledi ve müzakereleri sona erdirdi. (22 Nisan)
- * TESEV ve Erivan'daki Kafkasya Enstitüsü Ermenistan-Türkiye barış sürecini inceleyen bir toplantı düzenledi. (Mayıs)
- * Toplum ve Demokrasi Derneği İstanbul'da 10 Ermeni ve 10 Türkiyeli öğrencinin katıldığı bir toplantı düzenledi. Toplantının konusu "Ötekine dair İzlenimler" idi. (23-27 Haziran)
- * İstanbul'da, 'Institute for Historical Justice and Reconciliation' (Tarihsel Adalet ve Uzlaşma Enstitüsü) ikinci toplantısını düzenledi. (Eylül)
- * Erivan'da Ermenistan ve Türkiye'den sivil toplum örgütlerinin katıldığı bir toplantı Ani Diyalog tarafından düzenlendi. Seminerin katılımcıları beş gruba ayrıldı. -Kültür ve miras, -eğitim ve araştırma, -çevre, -insan hakları ve demokratikleşme, -medya ve gazetecilik, bu grupların gündeme getirdikleri konu başlıkları arasında yer aldı. (13-17 Ekim)
- * 'Institute for Historical Justice and Reconciliation' (Tarihsel Adalet ve Uzlaşma Enstitüsü), Erivan'da üçüncü toplantısını düzenledi. (Aralık)
- * GPoT, "Türkiye ve Ermenistan arasındaki diyalogun geliştirilmesi" programı kapsamında Ermenistan'dan gelen bir dizi öğrencinin İstanbul Kültür Üniversitesi'ni ziyaret etmesini sağladı. (Aralık)
- * Hrant Dink Vakfı ve 'Civilitas Foundation', Ermenistan'da yayınlanan ve Türkiye hakkında olan bazı makalelerin Ermeniceye ve Türkçe makalelerin de Ermeniceye çevrilmesine destek oldu.
- * Hrant Dink Vakfı, Ermenistan ve Türkiye arasında sivil toplum kuruluşlarının kolaylıkla bir taraftan diğerine geçilebilmesini sağlamak üzere bir proje başlattı.
- * ARI Hareketi, Ermenistan, Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'dan 20 genci buluşturdu. Gençler çatışmalara ilişkin çözüm önerilerini sundu.
- * Ermenistan- Türkiye sinema atölyelerinin ikinci dizisi, Anadolu Kültür ve 'Yerevan Golden Apricot Film Festival'in katılımıyla gerçekleştirildi.
- * TEPAV, Ermenistan ve Türkiye arasında kültürlerarası diyalog ve turizmin gelişmesini sağlamak amacıyla Ani'deki tarihi ipek yolu köprüsünün yeniden inşa edilmesine ilişkin bir toplantı düzenleyeceğini ifade etti.
- * Eurasia Partnership Foundation ve United States Agency for International Development (USAID) desteğiyle Türkiye-Ermenistan rehberi yayınladı. (http://www.epfound.am/files/esi_picture_story_-_turkey_armenia_manual_-_turkish_-_august_2010.pdf)
- * "Adımı Unutan Ülke" adlı kitap yayımlandı. (Türkiye'de adı değiştirilen yerler sözlüğü) Sevan Nişanyan -Everest Yayınları 2010

2010

- * İnsan Hakları Derneği (İHD) ve ‘Çıplak Ayaklar Kumpanyası’ İstanbul’da 6-7 Eylül 1955 yılında azınlık yurttaşlara yönelik gerçekleşen saldırıların yıldönümünde, saldırıların en yoğun yaşandığı İstiklal Caddesi’nde benzeri olayların bir daha yaşanmaması için Türkçe ve Rumca “Bir daha asla” sloganları ile yürüdü. (Eylül, 2010)
- * TESEV Yayın: “Türkiye-Ermenistan Diyalog Serisi: Yakınlaşma Sürecini İncelemek: Aybars Görgülü, Alexander Iskandaryan, Sergey Minasyan”
- * Türkiye’de “Speaking to One Another” kampı düzenlendi. Bu kampta gençler kendi ekiplerini kurdular ve sözlü tarih çalışmaları gerçekleştirdiler.

2011

- * GPoT, altı Türkiyeli öğrencinin Erivan’ı ziyaret etmesini sağladı. Erivan’a giden öğrencilere, Büyükelçi Dr. David Hovhannisyan Türkiye ve Ermenistan toplumlarının birbirlerine ilişkin fikirlerini/önyargularını konu alan bir sunum yaptı. Öğrencilerden beklenen bu ziyaretin sonunda belgesel filmler hazırlamalarıydı. (Şubat)
- * ‘Institute for Historical Justice and Reconciliation’, İstanbul’da Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin iyileştirilmesini hedefleyen bir dizi toplantı düzenledi. (Şubat / Nisan)
- * Yüzlerce Türkiyeli aydın ilk kez Taksim Meydanında “1915 anması” düzenledi. (24 Nisan)
- * ‘Turkish-Armenian Business Development Council’ bünyesinde bir alt birimin geliştirilmesi öngörüldü. Bu alt birimin, Ermeni ve Türkiyeli iş adamları arasındaki olası uyuşmazlıkları giderebilecek bir yapı olması hedefleniyor. Böyle bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmasının sebebiyse, iki ülke arasındaki ticari anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapılmasını sağlayabilecek diplomatik mekanizmaların, iki ülkenin birbirleriyle diplomatik bağları bulunmadığı için, eksik olması. (Nisan)
- * ‘Eurasia Partnership Foundation’ ve ‘Yerevan Press Club’, Erivan’da Türkiyeli ve Ermenistanlı sivil toplum üyeleri ve gazetecileri biraraya getiren üç günlük bir buluşma gerçekleştirdi. (Mayıs)
- * ‘Global Political Trends Centre’in katkılarıyla Ermenistan’dan, Türkiye’deki seçim sürecini izlemek için beş medya uzmanının gelmesi sağlandı. Gazeteciler, Sabah Gazetesi, IMC TV ve A Haber temsilcileriyle görüştü. (6-12 Haziran)
- * (TESEV) “Demokratikleşme Programı Konferansı”nın ilk seansında “Geçiş Döneminde Vatandaşlık I: Türkiyeli Ermenileri Duymak” başlıklı bir panel düzenledi.
- * TESEV’in “Türkiye Ermenilerini Duymak” başlıklı raporu yayınladı.
- * Aras Yayınları tarih profesörü George A. Bournoutian’ın “Ermeni Tarihi” kitabını Türkçe olarak bastı.
- * “Sessizliğin Sesi - Türkiyeli Ermeniler Konuşuyor” isimli kitap, Olof Palme Merkezi’nin desteğiyle Hrant Dink Vakfı’nın 2011 yılı içinde gerçekleştirdiği Sözlü Tarih Projesi kapsamında basıldı.

- * 'Eurasia Partnership Foundation' "Türkiye ve Ermenistan 1960'lar sinematografisi" programı kapsamında konferans ve film gösterimleri düzenledi. (8 Haziran 2012)
- * 'Eurasia Partnership Foundation' "Sürdürülebilir Kalkınma Projesi" çerçevesinde Türkiye ve Ermenistan'dan katılan çevrecilerle atölye çalışmaları düzenledi. (28 Mayıs 2012)
- * Muğla Bodrum'da, Bağımsız Aktivistler Bodrum Grubu tarafından Ermeni olaylarını konu alan '1915'te Ne Oldu' konulu konferans düzenlendi. (Nisan 2012)
- * İzocam Çevresel Sürdürülebilirlik Çalıştayı'na destek oldu. Yıldız Teknik Üniversitesi 'Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde düzenlenen, "Çevresel Sürdürülebilirlik Çalıştayı", Türkiyeli ve Ermeni öğrencilerle genç profesyonelleri bir araya getirdi. Şubat 2012:
- * TEPAV tarafından 'German Marshall Fund' (GMF)'un desteğiyle yürütülen "Sürdürülebilir ve Etkin Türk-Ermeni Sınır Ötesi Ortaklıkları için Güven İnşası ve Uzlaşma Rehberi Projesi"nin çıktıkları, "Uçurumu Kapatmak: Son Yirmi Yıldaki Türk-Ermeni Sivil Toplum Faaliyetlerine Bakış" başlıklı kitapta toplandı.
- * 'İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe' Girişimi, 1915'te Ermeni soykırımının başlatıldığı tarih olan 24 Nisan'ın yıldönümünde, önceki iki yılda olduğu gibi bu sene de Taksim'de bir anma çağrısı yaptı. (Nisan 2012)
- * 24 Nisan 1915'te başlayan Ermeni soykırımının 97.yıldönümü nedeniyle İstanbul, Ankara, İzmir ve Bodrum'da anmalar yapıldı.
- * İstanbul-Tophane Tütün Deposu'nda sergilenen ve daha önce 10 Mart'ta sonlandırılacağı duyurulan, "Eski Diyarbakır'da Kültürel Çeşitlilik" adlı fotoğraf sergisi yoğun istek üzerine bir gün daha uzatıldı. Küratörlüğünü, Birzamanlar Yayıncılık'tan Osman Köker'in yaptığı sergide çoğunluğu 20'inci yüzyıl başına ait 200'den fazla fotoğraf sergilendi.
- * 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü' İstanbul'da bir toplantı yaptı. Yerevan yönetimi İstanbul'da yapılacak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü toplantısına devlet başkanı seviyesinde davet edilmesine rağmen Dışişleri Bakan Yardımcısını gönderdi.
- * 3. Ermeni-Türk İş Birliği Konferansı iki günlük bir konferans düzenledi. 15 Haziran'da başlayan konferans çerçevesinde Ermeni ve Türk işadamları aktif temaslarda bulundular. Konferans çerçevesinde bazı Ermeni ve Türk işadamları işbirliği yönünde ön mutabakatlara vardılar.
- * Dünyanın dört bir yanına dağılmış Diyarbakırlı Ermenilerin hikâyeleri kitap oldu. Hrant Dink Vakfı'nın 2012 içinde gerçekleştirdiği sözlü tarih çalışmasının ürünü olan 'Diyarbakırlı Ermeniler Konuşuyor', 'Sessizliğin Sesi' serisinin ikinci kitabı olarak yayımlandı. Kitapta, çeşitli ülkelerde yaşayan Ermenilerin yanı sıra, Diyarbakır'da yaşayan Müslümanlaşmış ve kimliğine geri dönmeye çalışan insanların hikâyeleri de yer alıyor.
- * 2012 Agos gazetesi haberi: "Türkiye - Ermenistan sınırına yakın, geçmişi binlerce yıl öncesine dayanan Ani Antik Kenti'nde, Abukhamrents Kilisesi ile Aziz Prkich Kilisesi restorasyon çalışmaları yürütülüyor. Kars Müze Müdürü Necmettin Alp başkanlığında yapılan restorasyon çalışmaları, Dünya Anıtlar Fonu, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Amerika Büyükelçiliği tarafından sağlanan fonlar ile gerçekleştiriliyor."
- * Temmuz 2012 Agos gazetesi haberi: "BDP Van Milletvekili Nazmi Gür, Ermenistan Parlamentosu üyesi ve Gelişen Ermenistan Partisi Milletvekili Akhoyan Aragats ve iş adamı Osman Kavala ile birlikte Van Belediye Başkan Vekili Sabri Abi'ye ziyarette bulundu."

- * “Türkiye ile Ermenistan arasında Akyaka kara ve demiryolu sınır kapısının açılıp açılmayacağı iki ülke arasında dondurulmuş vaziyette bekleyen uzlaşi protokollerine bağlanırken, Ermenistan’ın Trabzon Limanı üzerinden ticaretini sürdürdüğü belirtildi. Ermenistan tarafından yapılan açıklamaya göre yılda 200 Ermenistan plakalı TIR aracına Trabzon Limanı üzerinden Türkiye’yi transit geçiş güzergâhı olarak kullanma izni verildi” (Agos Gazetesi)
- * Ermenistan-Türkiye Gençlik Senfoni Orkestrası konseri 2 Ağustos 2012 tarihinde Şef Cem Mansur’un yönetiminde ve solist Ashot Khachaturian’ın da katılımıyla gerçekleşti
- * Türkiye’den ve Ermenistan’dan gençler “Speaking to One Another” grubu olarak 16-29 Nisan 2012 tarihinde Ermenistan’ın Gümrü şehri ve çevredeki bölgelerde, sözlü tarih araştırmaları gerçekleştirdiler. Muş’tan göç edenleri araştıran gençler etraftaki bölgelerde fotoğraflar çektiler, bölge insanlarıyla görüştüler ve köylerdeki kültürel mirası incelediler.
- *Merkezi Fransa’nın Lyon kentinde bulunan Ermeni Sivil Toplum Örgütü YERKIR’ın başkanı Vahan Kepenekian ile yönetim kurulu üyesi Sevak Artsruni Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir’i ziyaret etti.
- * Hrant Dink Vakfı’nın Heinrich Böll Stiftung Derneği işbirliği ile 2009’dan beri sürdürdüğü Türkiye Ermenistan Gazeteci Diyalog Programı’nın 4. senesinde, Türkiye’den 10 kişilik gazeteci grubu 3 Mayıs- 9 Mayıs 2012 tarihlerinde Ermenistan’ı ziyaret etti.
- * Temmuz ayında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde son yıllarda değer üreten, emek sarf eden STK’lar biraraya geldi. Türkiye’den Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPOT), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (TESEV), Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı (TEPAV), Anadolu Kültür, Hrant Dink Vakfı, Türk-Ermeni İş Geliştirme Konseyi (TABDC) Ermenistan’dan Avrasya İşbirliği Fonu (EPF), Yerevan Basın Kulübü (YPC) ve Sanayiciler ve İşadamları Birliği (UMBA) yetkilileri bugüne kadar yapılanları ve bundan sonra yapılması gerekenleri anlattılar.

- * CHP Genel Başkan Yardımcısı Sezgin Tanrıkulu, 11 Mart 2013 tarihinde Türkiye’de yaşayan göçmen statüsündeki Ermenilerin sorunlarını araştırmak ve çözümler geliştirmek amacıyla TBMM Başkanlığına araştırma önergesinde bulundu. (Agos Gazetesi haberi)
- * Hrant Dink Vakfı, Galata Fotoğrafhanesi, Free Press Unlimited ve Gümrü Gençlik Girişim Merkezi ortaklığıyla, ‘Beklemekten Öte... Türkiye-Ermenistan Sınırından Hikâyeler’ başlıklı bir multimedya 27 Ağustos - 7 Eylül 2013 tarihleri arasında Erivan’da gerçekleştirdi.
- * Hrant Dink Vakfı’nın Heinrich Böll Stiftung Derneği ve Danimarka Dışişleri Bakanlığı desteği ile Türkiye-Ermenistan Gazeteci Diyalog Programı kapsamında, Ermenistan’dan yedi kişilik gazeteci grubu 31 Ekim - 6 Kasım 2013 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaret etti. Program, Türkiye ve Ermenistan’daki gazeteciler arasında bağları kuvvetlendirmeyi ve iki ülke arasındaki haber alma ağlarının doğru yollardan kurulmasına katkıda bulunmayı amaçlıyordu.
- * Hrant Dink Vakfı’nın Boğaziçi Üniversitesi ortaklığı ve Malatyalı Hayırsever Ermeniler Kültür ve Dayanışma Derneği işbirliği ile düzenlediği “Müslümanlaş(tırıl)mış Ermeniler” konferansı, 2-4 Kasım 2013 tarihlerinde Boğaziçi Üniversitesi Albert Long Salonu’nda gerçekleştirildi.
- * Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 13 Aralık 2013 tarihinde, Ermenistan’ın başkenti Erivan’da düzenlenen Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın (KEİ) toplantısına katıldı. Davutoğlu, toplantı öncesi Ermeni mevkidaşı Edvard Nalbandyan ile de bir ikili görüşme gerçekleştirdi.

Türkiye Barışını Arıyor: Kürt Sorununda Kalıcı Barış ve Demokratikleşme Mecburiyetimiz

Cafer Solgun Çift kutuplu dünya durumu, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de sahici sorunların gündemleşmesi ve dolayısıyla üzerinde sağlıklı tartışmalar yürütülmesi önünde ciddi bir engel oluşturuyordu. Kapitalist ve sosyalist blok şeklindeki kutuplaşma, ideolojik bir mahiyet taşıyordu ve yansımaları da tümüyle politik idi. Dünya, kapitalist bloğun öncü gücü ABD ve NATO ile sosyalist bloğun öncü gücü SSCB ve Varşova Paktı arasında bir siyasal nüfuz alanları kavgasının arenasına dönüşmüş durumdaydı.

*Araştırmacı - yazar
Yüzleşme Derneği Başkanı*

1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla sembolize edilen yeni bir dünya durumu ortaya çıktı. Bir başka deyişle, gerçek gündem ve sorunlarımızla yüz yüze gelmemizin önündeki “yapay” ideolojik, politik engeller ortadan kalktı ve böylece ertelenmiş, ötelenmiş ya da bastırılmış, sindirilmiş sorunlarımız olanca çıplaklığıyla gün ışığına çıkmış oldu. Bunlar arasında en önemlisi, kapsamı, niteliği ve ağırlığı itibarıyla kimlik sorunları idi.

Hemen belirtmek gerekir, kimlik sorunları, söz konusu ideolojik kamplaşma döneminde de vardı. Fakat çok bariz etnik ya da dini içerikli kimlik sorunları dahi, o dönemin atmosferi içerisinde kendisini belirli bir ideolojik kampın parçası olarak ifade etmek durumunda hissediyordu. Mesela Afrika’daki, Uzak Doğu veya Ortadoğu’daki ulusal hareketler, büyük ölçüde kendilerini sosyalist olarak nitelendiren, sosyalizmden esinlenmiş hareketler idi. Bunun da başlıca nedeni, kuşkusuz, sosyalist kampın “ulusal kurtuluş” veya “ulusal özgürlük” çaba ve istemlerini sahiplenmeye daha açık bir ideolojik niteliği bulunmasıydı.

Oysa bu hareketlerin büyük çoğunluğunun, söylem ve iddiaları bir yana, sosyalist ideoloji ile çok da alakaları yoktu; ama kendilerini bu şekilde ortaya koymak ihtiyacı duyuyorlardı. Tabii ki bunda, uluslararası alanda destek bulma imkânının ancak bu şekilde

mümkün olabilmesinin de payı vardı. Nitekim SSCB, bu hareketler ile doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişkiler kurmuş, yürüttüğü soğuk savaş stratejisinde bu ilişkileri ABD ve müttefiklerine karşı birer “koz” olarak değerlendirmek çabası içindeydi.

Avrupa'nın da kimlik sorunları vardı ve bu tablonun çok da uzağında değillerdi. Örneğin İngiltere ile mücadele eden İRA, kendisini ifadelendirdiği sorun ve talepler itibarıyla ulusal bir hareket idi; ama aynı zamanda sosyalist söylem ve iddiaları da vardı. Aynı şekilde İspanya'da Bask ülkesinin özgürlüğü için mücadele eden ETA da öyle.

İdeolojik kamplaşma durumunu aşılmasıyla birlikte kimlik sorunları en açık haliyle öne çıkmakla kalmadı, aynı zamanda büyük bir hızla çözüm sürecine de girdi. Çünkü bu sorunları temsil iddiasında olan hareketlerin, rakip ideolojik kampın doğrudan veya dolaylı uzantısı olma imkân ve ihtimalleri ortadan kalkmıştı ve bu durumda söz konusu olan, artık sorunun bizatihi kendisiydi.

Demokrasi deneyimleri belirli bir sosyal, ekonomik ve kültürel zemine oturan ülkelerde kimlik temelli sorunların çözümü, daha az sancılı oldu. Çekoslovakya'nın referandum yoluyla kavga dövüş etmeden iki ayrı devlet olarak (Çek ve Slovakya cumhuriyetleri) kendilerini sürdürmeleri, hemen akla gelen en olumlu örnek. Bu süreçte İngiltere, İRA ile barış görüşmeleri başlattı, İspanya'da ETA ateşkes ilan etti. Afrika'daki eski Portekiz, İspanya, İngiltere sömürgeci ülkeler de “bağımsızlıkları” tanınmış devletler olarak, eski sömürgecileri ile ekonomik, ticari ilişkilerini yeni bir mecrada sürdürmeye başladılar.

buldu, 27 yıl hapis yatan Nelson Mandela ülkesinde devlet başkanı oldu.

Latin Amerika ülkeleri de bu dönemin hatırlanmaya değer örnekleri oluyor. Latin Amerika'da Küba ve SSCB destekli gerilla hareketlerinin tamamı, kanlı-bıçaklı oldukları devletler ile barış ve uzlaşma yoluna gittiler. 90'lı yılların ilk yarısında, Kolombiya dışındaki gerilla hareketlerinin tamamı ile “barış” yapıldı. Bu gerilla hareketlerinin bazıları legal siyasi partiler olarak kendilerini yeniden yapılandırdı, bazı ülkelerde iktidara geldi ya da iktidar ortağı oldu. Bazı ülkelerde (Venezüella, Brezilya, Peru), eski gerilla örgütü liderleri devlet başkanı oldu. Darbe dönemleri ve darbecilerin işledikleri insanlık suçlarıyla yüzleşme, demokratik manada hesaplaşma adına önemli pratikler yaşandığını da eklemek gerek...

Yakın tarihe ilişkin bu kısa hatırlatma ile kimlik ve diğer sorunlar temelinde çatışmalı süreçler yaşayan bu ülkelerin sorunlarını tümüyle çözdüklerini anlatmak değil amacım. Ancak anlatmak istediğim, birincisi, şiddet ve çatışmanın bu sorunları çözüme kavuşturmanın “olmazsa olmaz” şartı olmadığıdır. Ve ikincisi de ideolojik argümanlarla ne kadar perdelenirse perdelensin, sonuçta bu sorunların çözüm dayatan bir mahiyete sahip olduklarıdır. Buradan hareketle bir sonuç daha çıkarmamız mümkün: Uzun ve acılı süreçler içerisinde oluşmuş bulunan demokrasi değerleri, sorunlarımızın barışçıl çözümü açısından kilit bir önem taşımaktadır...

Türkiye: Kürt sorununu çözmek bir demokratik yeniden yapılanma iradesi gerektiriyor

Türkiye deneyimi, yakın tarihimizin izlediği

doğrultudan birçok yönüyle farklı bir örnek teşkil ediyor. 90'lı yıllarda en köklü ve hayli uzun evveliyatı bulunan çatışmalı sorunlar dahi demokratik, barışçıl yöntemlerle çözüm mecrasına sokulurken, Türkiye'de Kürt sorunu, kitlesel kalkışmalar boyutuna geldi (Kürtçede "serhildan" deniyor). Yasaklı Newroz kutlamaları birer "serhildan"a dönüşürken, devlet güçlerinin insanların üzerine ateş açması ve yüzlerce insanın hayatını kaybetmesi dahi sorunun kitlesel bir boyut kazanmasını engelleyemedi (1992 Newroz'unda sadece Cizre'de 57 kişi öldürüldü, yüzlerce kişi yaralandı). Daha önce ailelerinin dahi korktukları gerilla cenazelerine halk sahip çıkmaya başladı, cenaze törenleri, düğünler devletin inkâra dayalı Kürt sorunu politikasına karşı lokal isyanların zemini haline geldi. Bu dönemde legal Kürt partileri kuruldu ve bu partiler de olmadık baskı ve tehditlere karşın azımsanamayacak bir destekle Meclis'e girdiler.

90'lı yıllar boyunca devlet, değişen dünya durumunu kendisi açısından da köklü bir değerlendirme, muhasebe vesilesi yapmaktan uzak durdu. Sadece Kürt sorunu özgülünde dahi çöken resmi ideoloji zihniyetinden vazgeçmedi. Sorunun temeli de zaten buydu: Kemalizm, Türkiye'nin etnik, dini, kültürel gerçekleriyle kavgalı bir devlet ideolojisi idi ve öncelikle bundan arınmak gereği vardı. Oysa ne siyaset kurumunun böyle bir çabası vardı ve ne de toplumun bu yönde bir talebi... Bunun mağduru olan kesimler dahi meselenin özünü görmekten uzak duruyorlardı.

Resmi ideolojinin soğuk savaş yılları boyunca kendisini sürdürmesinde "sıkıntı" yaşanmamıştı. Atatürk İlke ve İnkılâpları'nı korumak adına "komünizmle mücadele", "bölücülükle mücadele", "irtica ile mücadele" gibi genellikle ABD tarafından da desteklenen

konseptlerin arkasına sığınılmıştı. Fakat bu dönem sona ermişti ve sorunlar ile bu sorunların mağdurları herhangi bir ideolojik argümanla kamufler olmaya ihtiyaç duymaksızın açıkça ortaya çıkmışlardı...

Değişen dünya durumunun yanı sıra ülke içerisinde ortaya çıkan bu realite de köklü bir muhasebe yapmayı, resmi ideoloji kalıplarından arınmayı, devlet ve yönetim anlayışında köklü bir demokratik yeniden yapılanma hamlesi içine girmeyi ve tabii ki sorunları yeni bir anlayışla ele almayı kaçınılmaz kılıyordu. Örneğin "Kürtler dağlı Türktür", "Kürtçe diye bir dil yoktur, Kürtçe dedikleri bozulmuş bir Türkçedir" gibi inkâr ideolojisinin çökmüş argümanlarını dayatmanın hiçbir anlamı, karşılığı kalmamıştı.

Ama devlet bunun yerine "düşük yoğunluklu savaş" adı altında düpedüz Kürt meselesini geçmiş isyanları bastırmada esas alınan bir anlayış ve yöntemle bastırarak "çözme" yoluna gitti. Yasaları buna uygun hale getirdi ("Terörle Mücadele Kanunu" hukukun asgari normlarıyla dahi bağdaşmayan, temel hak ve özgürlüklerin çiğnenmesini "yasal" hale getiren bir kanundur ve halen yürürlükten kaldırılmış değildir), dahası mevcut yasaları da hiçe sayan "kirlili" bir savaş yürütüldü. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bunu "her devlet bazen rutin dışına çıkar" diyerek, sonraki yıllarda da "her devletin bir derin devleti vardır" diyerek meşrulaştırmaktan geri durmamıştı. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller de askerle büyük uyum içinde olmakla övünüyor, "teröre finansal destek sağlamakla" suçladığı Kürt işadamları için imzasını taşıyan ölüm fermanları hazırlıyordu...

Bu dönemi anlatan diğer gerçekler de sayısı

binlerle ifade edilen faili meçhul cinayetler, yakılan, yıkılan, boşaltılan binlerce köy ve yerinden yurdundan edilen milyonlarca insan idi.

Resmi ideoloji zihniyeti ve buna bağlı olarak askeri vesayetın etki ve etkinliğini sürdürürebilmek için bu dönemde “bölünme” ve “irtica” adıyla rejimin tehdit ve tehlike altında olduğu psikolojisi yaratıldı. Bunun topluma hâkim kılınması için devletin bütün imkân ve araçları seferber edildi, medya da kullanıldı.

Bugün geldiğimiz noktadan bakıldığında, bu kanlı ve baskıcı zorlamanın gerçeklerin hükmünü sürdürmesini engelleyemediğini görüyoruz. Kullanılan temel argümanlar açısından baktığımızda, birincisi, “irtica” olarak adlandırılan siyasal İslam’ın kitlesel yükselişinin önüne geçilememiştir. Ak Parti oylarını artırarak iktidarının üçüncü dönemini yaşamakta ve Türkiye’nin görünür geleceğinde iktidarda kalmaya devam etme hesapları yapmaktadır. Üstelik sahip olduğu İslami duyarlılıkları toplumun tamamına empoze etme konusunda da oldukça kendine güvenli davranmaktadır. Ve ikincisi, Kürt siyasi hareketi daha da kitleselleşmiş, ağırlık kazanmıştır. Kürdistan’da “yerel iktidar” konumuna gelmiştir. Seçim barajı gibi anti demokratik engellemelere rağmen mecliste grup kuracak güçte bulunmaktadır. PKK, silahlı varlığını geliştirmekte, Ortadoğu’nun en etkili gerilla örgütü kabul edilmektedir. PKK lideri Abdullah Öcalan’ın tutuklanarak müebbet hapse mahkûm edilmesiyle örgütün kendi kendisine güç kaybedeceği beklentisi içinde olanlar, yanılmışlardır...

Çözüm süreci ve barış

Kürt sorunu, can yakan, acı üreten bir sorun olması nedeniyle, Cumhurbaşkanı Abdullah

Gül’ün de belirttiği üzere Türkiye’nin en önemli sorunu. Daha önce “Oslo süreci” olarak adlandırılan girişimi saymazsak, geçtiğimiz yılın sonlarında, iktidar partisi, MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ın koordine ettiği bir süreç başlattı, adına da “Çözüm Süreci” dedi.

Öcalan’ın örgüt üzerindeki etkisi kullanılarak PKK’nin önce silahlarını susturması sağlandı, ardından sınır dışına çekilmesi. Ancak PKK militanlarının sınır dışına çekilmesi sürecinde her şeyin “tereyağından kıl çeker” gibi düz ve kolay bir hat izleyerek hallolmayacağı ortaya çıktı. Çünkü Kürt tarafı, Öcalan’ın “silahlı mücadele dönemi bitti” çağrısını benimsemekle beraber, devletin de kalıcı bir barışı sağlamak için atması gereken adımlar olduğunu deklare etti, yasal ve anayasal güvence talep etti.

Süreç bu noktada “tıkandı” ama denilebilir ki asıl süreç şimdi başlamıştır. Türkler ve Kürtler silahların susmasından, artık cenaze kaldırmıyor olmaktan marjinal kesimler dışında hoşnuttur, bu yönüyle süreci desteklemektedirler. Ancak sürecin kalıcı bir barış ortamına doğru yol almasında tarafların ne yapması gerektiği noktasında henüz siyasi ve toplumsal bir mutabakat söz konusu değildir. Belli ki, tıkanıklığın aşılması da, sürecin asıl anlamına kavuşması da bu noktada kendisini gösterecektir...

Çözüm Süreci’nin kapalı kapılar arkasında kotarılması, başlangıç itibarıyla anlaşılabilir bir durum. Ancak aynı şekilde sürdürülmesi mümkün müdür?

Gelişmeler, eğer bunun mümkün olduğunu düşünenler varsa bile, yanıldıklarını çok açık bir şekilde göstermiştir.

Toplumsal boyutları olan, devletin en üst

düzeyde ilgili olduğu, ekonomik açıdan Türkiye'yi oldukça zorlayan, bölgesel ve uluslararası boyutları bulunan bir sorunun İmralı Cezaevi'nde kalan Öcalan'la yürütülen görüşmeler ve bu görüşmelerin sonuçlarının bir BDP heyeti tarafından örgüte iletilmesi (ve varsayım ya da beklenti olarak örgütün de liderinin görüşlerine harfiyen riayet etmesi) şeklinde bir anlayış ve yöntem takip edilerek ağır ve köklü bir mesele olduğu herkesin ortak kabulü olan bir sorunun çözüme kavuşturulması mümkün olabilir mi?

Sorunun kalıcı bir barışla çözülmesi noktasında neler yapılması gerektiğine ilişkin öncelikle iktidar veya devlet net bir yaklaşımın, bir çözüm projesinin sahibi midir? Sorunun çözümünün Türkiye'nin "yeni Türkiye" olabilmesinin en ciddi sınavı olduğu görülmekte ve buna uygun bir ciddiyet ve sorumlulukla hareket edilmekte midir? Yoksa mesele bazı eleştirel değerlendirmelerde de açıkça ifade edildiği gibi yerel seçimlere silahların patlamadığı bir ortamda girilmesinin sağlanmasından, yani kısır, gündelik, dönemsel bir "günü kurtarma" çabasından mı ibarettir? Buna karşılık, iktidarın yaklaşımının bundan ibaret olduğunu düşündüğünü yüksek sesle dillendiren PKK yöneticileri de, silahlı güçlerini hatırlatarak her an yeniden silahlı mücadeleye başvurabileceğinin işaretlerini vermekte, taraftar kitlesini bu söylemle canlı tutmak çabasında olduğunu düşündüren bir tutum sergilemektedir.

Bu sorular, belirsizlikler, bu dönemde karşılığını bulacak.

Ama tarafların anlayış ve niyetlerinden bağımsız olarak süreci kalıcı bir barışa taşıma konusunda asıl etkili olmasını beklemek gereken faktör, toplumun tavrıdır.

Sivil toplumun rolü

Sorunun demokratik, barışçıl bir çözüme kavuşturulması, Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerinin tanınması, bu temelde yeni, sivil ve demokratik bir anayasayı da kapsayacak şekilde devletin demokratik bir anlayışla yeniden yapılandırılması, bir toplumsal irade olarak kendisini ortaya koyabildiği ölçüde, iktidar ve bir bütün olarak siyaset kurumu, buna uygun bir pozisyon almak durumunda olacaktır. Siyaseti de, devlet ve yönetim anlayışını da demokratikleştirecek olan asıl dinamik budur.

Hükümetin oluşturduğu ve Çözüm Süreci'ni halka anlatmakla sınırlı bir misyon yüklediği Akil İnsanlar komisyonlarının 2 aylık çalışmalarıyla meselenin topluma mal edilmesi bir "görev" olarak yerine getirilmiş olabilir mi? Kuşkusuz ki hayır. Bu nedenle hem sivil toplumun değişik yönleriyle bu sürecin etkili bir aktörü olması, hem de tarafların buna açık duran, dahası destek veren bir anlayışla hareket etmeleri gereği vardır. Eğer amaçlanan kalıcı bir barış ise, bunun bir toplumsal mutabakat haline gelmesinde sivil toplum çalışmalarının rolünün hayati bir önem ifade edeceğinin görülmesi gerekir...

Bu yaklaşım ışığında, adına ne denilirse denilsin, temel misyonu süreci kalıcı bir barış noktasından gözlemlemek, taraflara görev ve sorumluluklarını hatırlatmak, bu yönde etkinlikler düzenlemek, raporlar hazırlamak, sürecin şeffaf bir mecrada yürütülmesini sağlamak olan bir bağımsız komisyon oluşturulmasında büyük yarar vardır. Bu konuda şablon gibi görmemek kaydıyla birer deneyim olarak yararlanmak gereken farklı ülkelerin deneyimleri olduğunu da biliyoruz.

Demokratik siyaset yapma, düşünce, ifade ve

örgütlenme özgürlüğü üzerindeki kısıtlayıcı, baskıcı yasaların değiştirilmesi, örneğin dünyada bir eşi daha bulunmayan yüzde 10 seçim barajının kaldırılması, TMK'nın lağvedilmesi gibi adımlar atılması, hem demokratikleşmenin gereğidir ve hem de Çözüm Süreci özgülünde “güven verici” bir mesaj verilmesini beraberinde getirecektir.

Yeni anayasa çalışmalarının tıkandığı, meclisteki çalışmaların fiilen askıya alındığı bilinen bir gerçek. Atılacak adımlar, bu tıkanıklığın aşılması açısından da uygun bir siyasi atmosfer ortaya çıkmasını beraberinde getirecektir kanısındayım.

Unutmamak gereken, sorunun çözümünün gerçekten de bir “süreç” sorunu olduğudur. Bunun başlıca nedeni, gerek devlet, gerekse de toplum nezdinde ciddi ve köklü bir zihinsel dönüşümü gerekli kılmasıdır.

Ama bunun bir “süreç” sorunu olduğunu söylemek, bugün yapılması gerekeni seçim vb. gerekçelerle belirsiz geleceklere erteleme mazereti olarak anlaşılmalıdır elbette. Bu yaklaşım sadece “süreç” işlemez hale getirmekle kalmaz, barış umut ve beklentilerini gölgeleyen bir etki yaratır. Sorunu bir “süreç” konusu olarak ele almak, sorumluluklarını erteleme değil, aksine sahiplenmenin gerekçesi olarak anlaşılmalıdır.

Sorunun, geçmişteki yaklaşımların aksine bir “terör”, “güvenlik”, “geri kalmışlık” vb sorunu değil, öncelikle bir “Kürt sorunu” olduğu artık marjinal milliyetçi-şoven kesimler dışında ortak bir kabul görüyorsa, tek başına bu bile, en azından temel hak ve özgürlüklerin tanınması noktasında daha fazla ertelenemeyecek sorumluluklarımız, yükümlülüklerimiz olduğu anlamına gelir.

Barış içinde bir arada yaşama

Çözüm Süreci, Kürt sorununu merkeze koyan bir nitelik taşıyor; bu, biliniyor. Demokratikleşme sorunlarımızın en “sıcak” konusunu oluşturması nedeniyle bunda yadırganacak bir şey yok. Öte yandan, ifade ettiği anlam ve kapsamı itibarıyla Kürt sorununun objektif olarak demokratikleşme çabasının en önemli itici dinamiği olduğunu da belirtmek gereği var. Kürt sorununda inkâr, asimilasyon, şiddet, çatışma zihniyetinden arınabildiğimiz ölçüde, devlet ve toplum olarak demokrasi değer ve duyarlılıklarını daha fazla içselleştiren bir duruma geliyoruz. Çünkü Türkiye şartlarında demokratikleşme, özünde bir barış içinde bir arada yaşama iradesi olarak anlam kazanıyor.

Demokratikleşme, objektif olarak her ülkenin özgün koşulları, sorunları temelinde kendisini gerçekleştiren bir süreç. Ama gerekleri, sorumlulukları ve normları evrensel. Türkiye’de de demokratikleşme Kürt sorunu konusundaki tutumuyla sınıyor, gerçekleşiyor.

Fakat önemle belirtmek gerekir ki, demokratikleşmenin Kürt sorununun barışçıl çözümüne paralel olarak kendisini daha çok hissettireceği başka sorunları, alanları da var.

Kürt sorununun çözümünde kat ettiğimiz mesafe oranında demokratik bir zihniyet dönüşümü yaşıyoruz ve bu, diğer sorunların çözümüne de avantaj sağlayan bir ortamın oluşması demek oluyor.

Örneğin Alevilerin sonuçta “eşit yurttaşlık” olarak özetlenebilecek inançlarını özgürce yaşama talepleri var... Ötekileştirilen diğer inanç gruplarının da... Din ve vicdan özgürlüğü kapsamında inanmak veya

inanmamak, eşit şekilde saygı gerektiren bir özgürleşme sorunumuz olarak gün geçtikçe daha fazla gündemimiz haline geliyor... Gayrimüslim yurttaşların yaşadıkları ayrımcılık, diğer etnik kimliklerin dillerini, kültürlerini özgürce yaşama ve yaşatma talepleri, bu kapsamda görülmesi gereken sorunlarımız...

Türkiye etnik, dini, kültürel bakımdan “çeşitli” bir ülke. Onun bu özelliklerinin yok sayılması temelinde Türk etnik temeline dayalı, Sünni ve Kemalist olma mecburiyeti içeren bir ulus-devlet kurgusu yanlış ve bugün bu proje adı dosdoğru konulmamışsa da, çökmüştür.

Peki, yerine ne inşa edilecektir?

Türkiye'nin çeşitliliğiyle birlikte anlamlı, değerli olan gerçekliği sağlıklı, işleyen bir demokrasi inşa etmemiz için, bence yeterince ilham veriyor ve bu soruyu daha büyük bir güvenle yanıtlamamıza olanak tanıyor.

Yeter ki demokrasi, barış ve bir arada yaşama arasındaki aslında birbirini anlatan uyumu görelim

Kürt Meselesi, Çözüm Süreci ve Yüzleşme Adımları

Emine Uçak *“Barış çok uzun süre ötekine verilen bir taviz gibi görülebildi... Savaş halinin ‘normal’ algılandığını gösteren bu yaklaşım hastalanmış bir topluma işaret eder. Barışa giden yol ile de geçmişle yüzleşme gerektirmeyebilir, ama kendi hastalanmışlığıyla yüzleşmeyen hiçbir toplumun barış üretmesi mümkün olamaz. Türkiye’deki barış ise kaçınılmaz olarak rejimin hastalığını gündeme taşıyor ve o nedenle bu cumhuriyetin şu an yaşamakta olan vatandaşlarca yeniden ‘kurulmasını’ gerektiriyor. Çünkü eskisi birçok açıdan sadece bir yanılısamaydı... Güneydoğu notlarını bölgeden bir vatandaşın sözleriyle bitirelim: “Meğer yerde sürünen bir bireyden ayakta duran bir devlet çıkmıyormuş.”*

Etyen Mahçupyan

Kürt meselesiyle ilgili tartışmalar eskiden beri bana hep fil hikâyesini hatırlatır. Herkesin kendi algısına göre yaptığı yorumlamalarda haklı olduğu, ama değerlendirmelerin tek başına resmin tamamı sayılamaması sebebiyle.

Ama şu an kesin olan; Türkiye’nin yıllardır süren en can yakıcı sorununu; şiddetin ve güvenlikçi yaklaşımların çözüm olmadığını anlayarak; demokratik ve barışçıl yöntemlerle çözmeye çalıştığıdır. İnişli çıkışlı, ağır aksak yönlerine rağmen bütün ülkede barışa dair umutları yeniden yeşerten bu sürece gelene kadar yaşananlarla ilgili tarihsel ve sosyolojik arka plan ile ilgili kısa bir hatırlatmadan sonra siyasi çözümlerden çok yüzleşme konusunda yapılması gerekenler üzerinde durmak istiyorum bu yazıda.

Tarihsel süreci konuşurken ilk hatırlanması gereken, vaktiyle sorunun adı konusunda bile bir uzlaşma olmayıştı. Özellikle devletçi bakış Kürt meselesini bir güvenlik ve terör sorunu olarak adlandırıp çözüm önerilerini de bu bakışın üzerine bina etmeye çalıştı uzun yıllar. Ama

bugün konuya karşıt kişiler dahi ortada bir hak ve kimlik sorunu olduğunu ve bunun büyük ölçüde devletin inkâr ve asimilasyon politikalarından kaynaklandığını kabul ediyor artık.

Kürt meselesini sadece 30 yıllık çatışma süreci üzerinden değerlendirmek eksik bir değerlendirme olur. Sorunun kaynağında İttihatçılarla başlayan milliyetçi politikaların cumhuriyetin ilanıyla devlet politikası haline getirilmesi vardır. Çok dilli kültürlü, çok dinli Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti bütün kimlik, din ve dilleri tek bir vatandaşlık kimliğine indirgedi ve bunun için de makbul vatandaş kimliği oluşturdu. Etnik olarak Türk, din olarak İslam, mezhep olarak da Hanefilik olan bir prototipti bu. Oluşturulan bu kimliğe uymayan kesimler ötekileştirildi, istenen makbul vatandaş tipine girmesi için asimile edilmeye çalışıldı, buna karşı direnen kesimler de sistematik baskıcı politikalarla karşı karşıya kaldı. Kürtler de diğer gruplar gibi bu politikalarından nasibini aldı yıllar boyunca. Cumhuriyet dönemindeki Kürt isyanlarının büyük çoğunluğunun kökeninde bu politikalarla karşı tepkiler vardır. İsyancıları sert bir şekilde bastıran devlet, tehcir ve iskân politikalarıyla Kürtleri ülkenin değişik yerlerine sürgüne gönderdi.

Zorunlu göçler ve nesillere aktarılan travma

Tarihten gelen bu ağır mirasın üstüne 12 Eylül darbesinin insanlık dışı uygulamaları eklenince; Kürt meselesinin artık Türkiye'nin son 30 yılına damgasını vuran boyutu yaşandı. Diyarbakır Cezaevinde binlerce tutuklu ve yakınlarına yapılan baskı ve işkenceler Kürtler için sorunun çözümünün tek yolunun 'dağa çıkmak' olarak görülmesine yol açtı. 1984'de ilk silahlı eylemini Erüh'ta yapan Kürdistan

İşçi Partisi (PKK) bu süreçte Kürtlerin hak arayışında başvurduğu adres olurken modern ulusal kimlik inşa süreci de başlamış oldu. PKK'nın geniş kitleler tarafından kabul gördüğü asıl dönem ise; sistematik işkencelerin, faili meçhullerin, zorla kaybetmelerin ve zorunlu göçlerin yoğunlaştığı 90'lı yıllar oldu.

Kürt Meselesi'ni derinleştirmesindeki rolü halen tam anlamıyla anlaşılabilen zorunlu göçler; acı ve travmanın yeni nesillere aktarılmasında da etkili oldu. Özlem Yağız, Yıldız Amca ve Necla Saydam ile birlikte hazırladığımız Malan Barkirin isimli sözlü tarih çalışmasında görüştüğümüz bazı tanıkların anlattıkları, inkâra ve güvenlikçi zihniyete dayanan çözümlerin, uzun vadede sorunları nasıl daha da büyüttüğünü ve kemikleştirdiğini gösteren bir fotoğraf aynı zamanda. Tanıklıklarda, gerek köy boşaltmaları sırasında gerekse göç sonrasında yaşanan dramlar ve mağduriyetlerin Kürtlerin bugünkü siyasal talep ve tercihlerinin şekillenmesinde büyük bir rol oynadığını görmek mümkün.

Birkaç alıntı yapmak gerekirse;
"Bende şu anda çok büyük bir kin var. Kişilere hiçbir zaman nefret duymam ama ben bu sisteme yüzde yüz kinliyim... Bir insanı nasıl yetiştirirsen öyle kalkar."

(1992'de köyleri asker ve korucular tarafından otomatik silahlarla taranırken ölen 11 yaşındaki Selamet'in abisi Tevfik)

"Biz halk olarak hiçbir şekilde savaştan yana değildik. Ama bunu batıya aktaramadık. Kürt halkının orada neler yaşadığını bilmiyorlar. Bazıları da biliyor, işlerine gelmiyor. Biz resmen Irak'ı yaşadık. Dehşet bir şey yaşadık. Yoksa Kürt halkı asla dağa çıkma sevdalı değildi. Zorla oldu."

(Garip, 27 yaşında, İstanbul)

“Gerçekten biliyorum, o çocuğun hiçbir şeyle alakası yoktu... Evli, çocukları var Fırat’ın. Üç yıldır cezaevindedir. Cezaevinden bazen telefon açıyor, kardeşlerine kızıyor, diyor ki, “Kesinlikle Türkçe konuşmayacaksınız! Kendinizi yetiştirin, Kürtçe konuşun!” Çok değişmiş. Eğitiyor hani, bir şekilde katkı sunuyor Kürtlere bu cezaevi.”

(Yılmaz, 20’li yaşlar, İstanbul)

Zorunlu göçlere değinmişken bu göçlerin oluşturduğu yozlaşmayı da es geçmemek gerekiyor özellikle bugünlerde. Bugünlerde diyorum çünkü Kürtlerin uzun çatışma yılları boyunca kaybettiklerinin bugünümüzü yansımaları; asayiş haberleri olarak bakılıp geçilen trajik olaylarla kendini gösteriyor. Ailesini katleden uyuşturucu bağımlısı gençler, artan kadın cinayetleri, arazi kavgalarında giden canlar. Bütün bu sıradan gibi görünen asayiş haberleri aslında Kürtlerin uzun yıllar boyunca zorunlu göçler başta olmak üzere yaşadıkları kayıpların ağır tezahürü.

Yaşanan bütün acı olaylara rağmen toprağında kalabilenler; hem maddi hem de manevi olarak hayatın, kültürün sürdürülmesini sağladılar. Ocağın tüttüğü evlerde atadan babadan deneyimlenen kadim kültür, çocuklara kesintisiz devredildi. Yaşanan acıların travmaları aile bağları içinde olabildiğince sarıldı sarmalandı.

Toprağından zorla edilenlerin travmaları ise halen nesilden nesile aktarılıyor. Zorunlu göçlerin ardından Diyarbakır başta olmak üzere şehirlerin varoşlarına yerleşen yüz binlerin karşı karşıya kaldığı sadece yoksulluk olmadı. Ki yoksulluğun yaygın olarak konuşulduğu haliyle Kürt meselesinin sebebi değil sonucu olduğunu; bu durumun özellikle zorunlu göçlerden sonra Kürtlerin kaderi olduğunu hatırlatmakta fayda var.

Zorunlu göçlerin ardından Kürtlerin karşı karşıya kaldığı diğer bir başa çıkılmaz durum ise yozlaşma oldu kuşkusuz. Devlet tıpkı zorunlu göçlerde olduğu gibi uyuşturucu ve fuhuşa sürükleniş; ‘örgüte insan kaptırmaktan’ daha evla görüp teşvik etti bir bakıma.

Akil İnsanlar Grubu’ndan Etyen Mahçupyan, Güneydoğu izlenimlerinin ‘yozlaşma’ başlıklı bölümünde bu durumu şöyle analiz ediyordu: “Uyuşturucu bağımlısı olanların kolayca satın alınabileceği, muhbir olarak kullanılabileceği düşünüldü ve bu bakış asker ve polis eliyle hayata geçirildi. Kentlerde uyuşturucunun yaygın olduğu bölgeler, genellikle polisin zırlı araçlarla girdiği mahalle ve sokaklardı. Görgü tanıklarının verdiği ifadelerle göre birçok yerde jandarma kıyafetli kimseler çöp bidonlarına içinde uyuşturucu olan çöp paketleri atmaya rutin hale getirmişlerdi. Ufak yaşta çocuklar bu işlemi biliyor ve o paketleri bidonlardan topluyorlardı.” Bu durumun örgütlü Kürtlerin bir anlamda işine geldiğini de belirten Etyen Mahçupyan bunun sebebinin ise şöyle izah ediyordu: “Çocukların bağımlılığı, karşıt gösterilerin ve sokak sahiplenmesinin de zemininin oluşmasını besledi. Gençler uyuşturucu bağımlılığı ile siyasi militanlığın iç içe geçtiği ve birbirini pekiştirdiği yoz bir ‘büyüme’ döneminin içinden geçmek durumunda kaldılar.”

Zorunlu göçlerin meydana getirdiği bu kayıp nesiller; sadece çatışma dönemlerinde değil, normalleşme dönemlerinde bile ne devletin ne de Kürt hareketinin gündeminde yer alamadı. Devletin zorunlu göçle ilgili tek öngörüsü; yoksulluk ile ilgili çalışmalar oldu. Elektriği olmayan eve buzdolabı göndermek gibi. Kürt hareketinin ise hep atılacak yeni adımları, yürütülecek mücadeleleri vardı. Doğrusu durup olup bitenleri görebilecek kadar uzun

bir normalleşme dönemi de pek yaşanmadı. Zorunlu göçlerin maddî olumsuzlukları yani işsizlik, yoksulluk gibi konuları onlar da önemsemi; açlık sınırındaki aileler için gıda bankaları kuruldu. Ama kuşaktan kuşağa aktarılan travmalar, yerinden edilmeye kaybolan kültür yapısı gibi psikolojik ve sosyolojik yönlerin henüz ciddiyetle üzerinde durulmuş değil.

Evrım Alataş'ın senaryosunu yazdığı Min Dit filmi zorunlu göçlerin, faili meçhullerin bir Kürt ailesinin özelinde nesilleri nasıl bir geleceğe ittiğini çarpıcı bir şekilde anlatır. Kimsesiz kalan çocukların şehrin göbeğinde suç ve fuhuşla nasıl buluştuğunu ve nasıl bir kayıp neslin oluştuğunu. Memleketin batısında ilk Kürt filmi olduğu için tepki çeken film memleketin doğusunda ise; acı gerçeği yani çocukların adım adım kayboluşuna seyirci kalındığını dile getirdiği için tepki gördü. Genç yaşta kansere yenik düşen Evrim Alataş, Taraf gazetesinde yer alan son yazısında Min Dit'in karşı karşıya kaldığı tepkilere duyduğu üzüntüyü ve sahiplenilmeyişini şöyle anlatıyordu: "Filmde anne-babası JİTEM tarafından öldürülen ve yalnız kalan, sokaklara düşüp kendi intikamını alan, şiddet ortamında şekillenip, en nihayetinde yolu İstanbul'daki hırsızlık çeteleriyle buluşan iki çocuk... Demem o iki çözülmüş bir "mutlu son" yok. Kimseler gelip o çocuklara 'Gel yavrum, senin annenle baban birer militandı, artık benim şefkatli kollarıma emanetsin' demiyor. Ama biz ne yapalım, gerçek bir hayat hikâyesinden esinlendiğimizi kimseye anlatamıyoruz. 'Böyle politik bir şehirde nasıl olur da iki çocuk sahipsiz kalır, bu film bizi yansıtmıyor.' Bir yerde başka tepkiler, öbür yerde başka. Ne İsa ne Musa dedikleri bu olsa gerek."

Evrım Alataş'ın Min Dit'le aldığı tepkiler bugün de halen devam ediyor. Özellikle

Kürtler zorunlu göçlerin bünyelerinde oluşturduğu tahribatı, yeni nesillere aktarılan travmaları görmezden gelerek çözümün sadece siyasi süreçlerle olacağını savunuyor hararetle. Oysa yukarıda belirttiğim gibi siyasi çözümün yanı sıra toplumsal bir rehabilitasyonun gerekliliği tekrarlanan acı olaylarla kendini gösteriyor. Yüzleşme ve helalleşme aşamalarında zorunlu göçler ilk sırada olmalı mutlaka.

Bu arada çatışma sonrası bizi bekleyen durumlara değinmişken; bölgede tapu kadastro sorunları sebebiyle yaşanan arazi anlaşmazlıklarına dikkat çekmekte de fayda var. Bismil ve Muş'ta son yaşanan ölümler ve olaylar bu konuda ciddi bir tetkikin yapılması gerektiğini ortaya koyuyor. Bu konuda yoğun çaba gösteren Midyat Merkezli Mihallemler Derneği Başkanı Mehmet Ali Aslan; bölgede insanlar arasında yeni kin, düşmanlık ve kan davalarının yaşanmaması için sorunlu olan tüm yerleşim bölgelerinde kadastro çalışmalarının yeniden yapılması gerektiğini belirterek, bu çalışmalarda bilirkişi olarak sadece muhtar ve köy heyetinin seçilmemesini; arazilerin geçmiş süreçteki sahiplerinin ve arazi komşularının hazır bulundurulması gerektiğine dikkat çekiyor.

Ağır aksak süreç

Kürt meselesi ve özellikle çatışmalı dönem, Kürtler başta olmak üzere bütün ülkeye ağır bir maliyet de getirdi. Akil İnsanlar Güneydoğu Bölgesi ekibinin hazırladığı raporda bu maliyet şöyle dile getiriliyor:

"En ağır bedeli Kürtler ödedi; inkâr edildiler, yok sayıldılar, dilleri yasaklandı, yer isimleri değiştirildi, çocuklarına kendi dillerinde isim koyamadılar. Bunlar yetmedi; yerlerinden yurtlarından zorla çıkarılarak adeta sürgün

edildiler, yoksul ve sahipsiz bir şekilde büyük kentlerin varoşlarında kendi kaderleriyle baş başa bırakıldılar. Gidilen yerlerde de işsizlik, fakirlik gibi insan onurunu en ağır şekilde zedeleyecek sorunlar yaşadılar. Tüm bu politikalar, Kürtlerde sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan büyük yaralar açtı. Şiddet ve baskılar arttıkça; ölü, yaralı, tutuklu ve dağa çıkan kişi sayısı büyüdükçe, Kürtlerdeki travma daha da derinleşti. Özellikle kendilerini “her şeylerini kaybetmiş bir nesil” olarak gören genç kuşaklarda travma çok daha büyük boyutlara ulaştı. Kürtlerdeki bu büyük travmanın altında yatan faktörlerin başında, bu sorun yüzünden bugüne kadar yaşanan ölümler gelmektedir. Cumhuriyet’in ilk 14 yılında yaşanan 21 isyan sırasında ölenlerin sayısı 45 bini geçmektedir. Aynı şekilde, PKK ile mücadele sırasında ölenlerin sayısı da 40 binin üzerindedir.

Raporda toplumsal ve ekonomik maliyetlerin yanı sıra, Kürt meselesi, Türkiye’nin siyasi ve hukuki sistemini de yıllarca rehin aldığı vurgulanıyor. Kürtlerin yıllarca olağandışı yönetim sistemleri altında yönetildikleri de vurgulanan raporda şunlara yer veriliyor:

“Terörle Mücadele Kanunu başta olmak üzere, ceza mevzuatında yapılan değişikliklerle, bu bölgede ayrı bir hukuki rejim uygulanmıştır. Dahası, bu sorunun çözülmemesi yüzünden, Türkiye demokrasisi askeri vesayetten kurtulamamıştır; demokratikleşme programları bir türlü tam uygulanamamış, demokratik reformlar beklenen ölçüde gerçekleştirilememiştir.

Yapılmak istenen demokratikleşme hamleleri ya da değişim/dönüşüm programları hep bölünme tehdidiyle engellenmiştir. Daha da uzatılabilecek bu ve benzeri nedenlerle, Kürt sorunu sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel,

psikolojik, güvenlik vb. boyutları olan karmaşık bir soruna dönüşmüştür. Dolayısıyla bir çözüm projesinin ya da sürecinin kalıcı olabilmesi için tüm bu boyutların dikkate alınması gerekmektedir.”

Son açılım süreci ve barış umudu

Tek Parti döneminden son açılım sürecine kadar devlet tarafından dönem dönem çözüm planları da ele alındı. Raporlar, ekonomik girişimler, bölgede söz sahibi olanların siyasi partilerde temsilci gösterilmesi vs. Özellikle Turgut Özal döneminde bu çaba çok hissedildi. Ancak girişimlerin büyük çoğunluğu farklı girişimlerle sabote edildi.

İçinde bulunduğumuz son süreci diğerlerinden ayıran en önemli özelliğin şeffaflık ve sorunun tüm yönlerinin değerlendirilmesi olduğunu vurgulamak gerekir. Ak Parti’nin “Demokratik Açılım”, “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” gibi isimlerle başlattığı bu süreç de Habur gibi yol kazalarına uğradı. KCK operasyonlarıyla ve Uludere katliamıyla Kürt tarafının sürece olan bakışı zedelendi. Dicle Üniversitesi’nden Vahap Coşkun bu dönemi şöyle tasvir ediyor:

“Tarafların birbirlerine güven duymamaları ve şiddet diline meyyal olmaları, bazen sürecin ruhuna ters açıklamaların yapılmasına neden oluyor. Süreçten rahatsızlık duyanlar, böyle bir fırsat ele geçtiğinde bunu mümkün mertebe büyütüp sürecin tökezlemesine malzeme yapmaya çalışıyorlar. Mesela Cemil Bayık “Süreç çöküntüye gidiyor” derken adeta bazılarının duygularına tercüman oluyor. Her iki tarafta da var olan ve uzun zamandır bu tür sözlerin hasretini çekenler -sevinçlerini gizleme kaygısı duymadan- bir kandırmacadan ibaret saydıkları sürecin -nihayet- sonuna geldiği ilan ediyorlar.

Şiddetin tekrar devreye girmesi bazılarını heyecanlandırıyor. Kimileri PKK'yi lanetliyor, kimileri AKP'yi. Kimileri PKK'ye gaz veriyor, kimileri de AKP'ye..."

Tarafların dillerinin ve söylemlerinin sertleştiği dönemlerden sonra mesele özellikle 2013 Nevruzunda bu kez 'çözüm süreci' ismiyle tekrar gündeme gelmiş oldu. Tarafların halen birbirine'süreci sabote etmek' gibi ithamlarda bulunmasına rağmen ateşkesin sürdüğünü ve sürecin ağır aksak da olsa yürüdüğünü görüyoruz. Son demokratikleşme paketinde ana dil eğitiminin sadece özel okullarda serbest bırakılması bu sürecin ağır aksak gidişinin bir göstergesi olsa da atılan adımların sadece sembolik olarak değil kararlılığın devamı olarak algılanması da gerekiyor.

Öte yandan açılım sürecinin sadece siyasi yönüyle değil insani perspektiften de yorumlanmaya ihtiyacı var çünkü her şeye rağmen barış umudunun iyice kuvvetlendiği bir dönem oldu bu süreç. Diyarbakır'da süreci nasıl değerlendirdiğini sorduğum bir kadının 'hani yıllarca çocuk sahibi olmayı istersin sonra hamile kaldığında çok sevinir ama nazar değmesin diye kimseye söylemezsin, üzerine titrersin, işte böyle bir şey' sözleriyle tasvir ettiği gibi; bu süreci siyaset ve iktidar üstü gören büyük bir çoğunluk var. Çözüm süreci deyip geçilen şeyin aslında 'yeniden başlamak' olduğunu ve çoğu zaman siyaset penceresinden değil günlük hayat pratiklerinden bakılması gerektiğini unutmamak lazım.

Yüzleşme adımları ve adaletin tesisi

Bu umudun kalıcı bir barışa evrilmesinin yolu ise öncelikle atılan yüzleşme adımlarının sahiciliğinden geçecek kuşkusuz. Yargı

söz konusu olduğunda Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) ifade özgürlüğü ve demokratikleşme önündeki en büyük engellerden biri olduğunu da vurgulamak gerekir. Siyasi konulardaki herhangi bir fikir dahi TMK kapsamında değerlendirilip kişiler cezalandırılabilir halen. Özellikle KCK yargılamalarında bu durumla ilgili olumsuz örnekleri saymak mümkün. TCK'da örgüt üyeliğiyle ilgili ağır cezalar belirlenmişken TMK gibi ek bir ceza kanununa ihtiyaç olmadığı da ortada. Son Demokratikleşme Paketindeki en büyük eksikliklerden birisi de TMK'nın kaldırılmayışı olmuştur.

Yargıyla ilgili diğer bir konu, 90'lı yıllarla ilgili davaların olayların yaşandığı yerlerden başka illere nakledilmesidir. Uğur Kaymaz, Şerzan Kurt, Çaldıran İnfazları ve Musa Çitil davaları, bu gerekçe ile başka şehirlere nakledilen davalardan sadece birkaç tanesi. Şırnak 23. Jandarma Sınır Tümen eski Komutanı emekli Tuğgeneral Mete Sayar'ın da aralarında bulunduğu 6 kişinin Şırnak'ın Silopi İlçesi'ne bağlı Görümlü Beldesi'nde 14 Haziran 1993 tarihinde 6 köylünün öldürülmesiyle ilgili yargılandığı dava Ankara'ya nakledilen son dava oldu.

Londra Üniversitesi King's College'da "Cezasızlık ve Devlet Suçları" alanında çalışan Saniye Karakaş, başka illere taşınan davalardan olan Uğur Kaymaz, Gazi ve Metin Göktepe davalarındaki cezaların azlığının kamuoyunda bu davaların faileri korumak için taşındığıyla ilgili algıyı güçlendirdiğini belirtiyor:

"Ayrıca bu davalarla ilgili nakil kararları verilirken, failerin menfaatleri mağdurların menfaatlerinden daha üstün tutulmakta ve bu durum mağduriyeti daha fazla artırmaktadır. Nakil kararları, mağdur tarafın

görüşü alınmadan verilmekte ve nakiller, mağdurlar açısından ulaşımın güç olduğu yüzlerce kilometre uzaklıktaki şehirlere yapılarak, mağdurların ve yakınlarının duruşmalara katılımı önünde ciddi engeller oluşturulmaktadır. Mağdur yakınlarının her duruşmaya katılımı, mağdurlar açısından ekonomik olarak ek külfet yaratmakta ve Ahmet ve Uğur Kaymaz Davasında yaşandığı gibi, mağdur yakınlarının ve davayı izlemeye gelen duyarlı kesimlerin, yargılamanın olduğu şehre girişleri Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa dayandırılarak valilik tarafından engellenebilmektedir. Bu yolla, duruşmalara mümkün olduğu kadar az kişinin katılımı sağlanarak, duruşmaların aleniliği prensibi yok sayılmakta, dava kamuoyunun gündeminden düşürülmeye çalışılmakta ve kamuoyunun denetiminden uzaklaştırılmaktadır.”

Yüzleşmeyle ilgili önemli adımlardan biri de zorla kaybetmeler konusudur. Bu konuda Hakikat Adalet Hafıza Adalet Merkezi tarafından hazırlanan Konuşulmayan Gerçek: Zorla Kaybetmeler raporunda bu konuda yapılması gerekenler farklı kategorilerde ele alınıyor. Devlet odaklı önerilerde; 90’lı yıllarda zorla kaybetmelere birinci dereceden karışmış tüm devlet görevlilerinin görevlerine

son verilerek kurumsal reform yapılması, koruculuğun tamamen kaldırılması, yargılamaların hızlı ve etkin bir şekilde suç kapsamında zamaşımı işlemeden yapılması yer alıyor.

Kayıp yakınlarına yönelik olarak ise; Meclis’te mağdur yakınları odaklı bir Hakikat Komisyonu’nun oluşturulması, geçmişte nelerin yaşandığıyla ilgili kolektif hafızaya, alternatif anlatıların da girmesinin sağlanması; kayıp yakınlarının görüşleri alınarak, kapsamlı, çok boyutlu, ailelerin farklı ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tazminat programları oluşturulması; tazmin ve telafi sürecinin kayıp yakınlarının kurduğu taban örgütlenmeleri ile birlikte örgütlenmesi ve sürdürülmesi gibi öneriler yer alıyor.

Toplum odaklı önerilerde ise; anıtlar, müzeler ve anmalar yoluyla yaşananların hafızalaştırılarak unutulmaması ve tekrar etmemesi için “Bir Daha Asla!” yaklaşımının yaygınlaştırılması; zorla kaybetmeler gerçeğinin farklı toplumsal kesimlere aktarılması için görseller, spotlar oluşturmak, yakın tarihle bilgilerin ders kitaplarında yer alması, konuyla ilgili özellikle üniversitelerde araştırmaların yaygınlaştırılmasının gerekliliğine dikkat çekiliyor.

Diğerlerinden “Çerkesler”

Kuban Kural
*Guşips Dergisi Yayın
Koordinatörü,
Kafkasya Forumu Aktivisti*

Türkiye, Kürt halkının (yöntemleri tartışılabilir olsa da) haklı mücadelesi, İslami kesimin başörtüsü ile sembolleşen mağduriyeti, Türkiye solunun 12 Eylül sonrası yaşadığı acılar, Alevilerin siyasallaşan gündemleri ve “diğerleri”nin özel alana hapsolmuş mağduriyetlerinin üzerine inşa edilen bir normalleşme sürecini ağır aksak da olsa yaşıyor. Dünya konjonktürü, AB süreci, teknolojik gelişmeler vb. argümanlara bağlansa da, bu gelişmelerin ancak itici bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Kısmî “özgürleşme” aşamasının, gündemden düşmeyen demokratikleşmenin ve “Çözüm Süreci”nin aktörleri başta Kürt siyasi hareketi olmak üzere mağduriyet yaşamış ve bunu gündeme getirebilmiş kimliklerdir.

Kürt halkı, haklı ve güncel taleplerini ayrıca yaşadıkları acıları ve baskıları çeşitli yollarla gündeme getirme becerisini gösterebildiği için Türkiye’de etnik problemler konuşulurken Kürt Sorunu her zaman başı çekiyor. Bu da gayet normal. Ancak siyasetin dilini oluşturan aktörlerin “Türk ve Kürt halkları”, “Türk – Kürt Kardeşliği” ya da en iyimser haliyle “Türkler Kürtler ve diğerleri” söylemi, yok sayıcı, toptancı veya görmezden gelen bir tedrisatın da oluşmasına vesile oluyor. Kurulan bu dil “diğerleri” olarak dillendirilen kesimleri siyasetin ve kamunun dışına itiyor. Üstelik bu siyasi dil akademiye, medyaya ve sivil topluma da hâkim olmuş gözüküyor.

Hâlbuki “diğerleri” olarak toptan değerlendirilen her halkın geçirdikleri tarihi süreçleri, sosyolojik durumları, kültürel özellikleri oldukça farklı ve incelemeye değer. Bu inceleme; halkların siyasi süreçlere katılım konusundaki çekingenliklerini ya da acemiliklerini de gözler önüne serecektir.

Osmanlı gibi çok dinli, çok kimlikli, çok etnikli, çok kültürlü bir imparatorluk bakiyesinden ulus inşa etmeye girişen İttihat Terakki elitlerinin devamı niteliğindeki Cumhuriyet kurucuları, ideolojik olarak İttihat Terakki' den aldıkları formasyonu formüle ederek uygulama aşamasına geçtiklerinde ilk karşılarına çıkan engellerden birisiydi Çerkesler. Anadolu coğrafyasını Gayri Müslimlerden arındırmayı kendine şiar edinen İttihat Terakki rejiminin gerçekleştirdiği Ermeni Soykırımı'nın ardından sorun teşkil edebilecek Müslüman Gayri Türkler içinde reçete hazırды; Asimilasyon...

Çerkesler belki de yeni rejimin ilk diskalifiye ettikleri olarak tarihin tozlu raflarında yerlerini aldılar. Üstelik o raflardan uzun yıllar inemediler. Ne kendileri kimliklerini var edecek güce erişebildiler ne de Türkiye entelijansiyası ilgi gösterdi onlara.

2000'li yıllarda ortaya çıkan AB süreci, demokratik açılım ve en nihayetinde Çözüm Süreci'ndeki sessizliklerini ya da acemi siyasi çıkışlarını anlamak için Çerkesleri tarihi, sosyolojik ve kültürel bir irdelemeye tabi tutmak gerekiyor.

Soykırımın kılıç artıkları

Milli Eğitim tedarikatından geçmiş olan her TC vatandaşı, kendisini Orta Asya steplerinden gelmiş bir halkın bakiyesi olarak görür ya da gördürülür. Orta Asya retoriği yüzyıllardır bu coğrafyada yaşayan Kürtler, Lazlar, Ermeniler, Süryaniler gibi halklar için ne kadar gerçeklikten uzak ise 150 yıl önce bu topraklara dışarıdan gelmiş olan Çerkesler için de bir o kadar anlamsızdır. Bu coğrafyanın 150 yıllık tarihine dâhil olan bir halkın çocuklarına 1071 'de Orta Asya'dan gelen Türkler olduklarını öğretmek Türkiye Cumhuriyeti

devletinin asimilasyon politikalarının en görünür halidir.

Okutulan, öğretilen, ezberletilen tarihin aksine Çerkeslerin kendi tarihleri ve yaşanmışlıkları var. Her şeyden önce bilinmesi gereken bir gerçek var ki Çerkesler kendi kimlikleri ile buralı değiller. Olamadılar, oldurulmadılar.

Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'yı işgal girişimine karşılık yalnız başlarına on yıllara yayılan bir direniş ortaya koyan Çerkesler nihayetinde 1864 yılında yenilmiş ve Rusya tarafından ağır bir Soykırıma tabi tutulmuştur. Kılıç artıkları olarak tabir edebileceğimiz yüz binlerce Çerkes ise dönemin Osmanlı topraklarına sürgün edilmiş ve kendilerini çıkarları doğrultusunda kabul eden Osmanlı devletinin uygun gördüğü yerlere dağınık bir şekilde yerleştirilmişlerdi.

Osmanlı Devleti'nin iskân politikasından Çerkeslerin payına düşen

Osmanlı devleti tarihi boyunca ciddi bir iskân politikası uygulamış, devletin bekası için gerekli yer değiştirmeleri devlet eliyle gerçekleştirmişti. Son döneminde azalan Müslüman nüfusu tahkim etmek ve devlet otoritesini elde kalan topraklarda hâkim kılmak için aradığı fırsatı, Çerkesya'nın Rusya tarafından işgal edilmesi ve ardından yaşanan sürgünde bulan Osmanlı Devleti, Çerkesleri ülkesine kabul ederek âli cenaplık göstermiş gibi gözükse de kendi çıkarlarını önceleyerek Çerkesleri Osmanlı topraklarına dağıtmıştır.

Balkanlardan, Anadolu'ya ve Orta Doğu'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya dağıtılan Çerkeslerin yerleşim yerleri, ya sınır boyları ya gayri Müslimler ile tampon bölgeler ya da Anadolu'da problem teşkil edebilecek halkların içleridir. Bir nevi jandarma görevi

biçilen Çerkesler İmparatorluğun küçülmesi ve yıkılması döneminde birçok göreve ilk atılan “vefakâr misafirler” olacaktır.

Sonradan gelmenin ve diaspora olmanın da etkisiyle gelinen ülkeye tutunma refleksi bu anlamda Çerkeslerin devlet/iktidar ile girdikleri ilişkide büyük ölçüde belirleyici olmuştur. Günümüze kadar etkileri görülen bu refleks Türkiye'de üzerinde çok durulmayan diaspora kavramıyla açıklanabilecek bir kendini (kimliğinden vazgeçme pahasına da olsa) var etme çabasıdır.

Osmanlı dönemi Çerkes kimliği

Bir imparatorluk olan Osmanlı devleti benzerleri gibi birçok etnik unsuru bünyesinde barındırıyordu. Bu etnik unsurların kültürel özelliklerine büyük ölçüde müdahale etmekten kaçınan devlet erki bünyesinde, devlet bürokrasisinde özellikle saray çevresinde bulunan Çerkesler de yer edinmişti.

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yaşanan kısmî özgürleşme ortamında İstanbul merkezli Çerkes entelijansiyası da kendi örgütlenmelerini oluşturarak varlıklarını devam ettirme çabası içine girdi.

Bu dönemde Çerkes Aydınları tarafından kurulan Çerkes Teavün Cemiyeti kültürel kimliğin yaşatılması için birçok faaliyette bulunuyordu. Guaze adıyla çıkartılan Çerkesce dergi, Latin harfleriyle oluşturulan Çerkesce Alfabe, Osmanlı Devletinde ilk kez açılan ve kız – erkek birlikte eğitim veren Çerkes Örnek Okulu bunlardan bazılarıdır. Bu dönemde Çerkes örgütlenmelerinde görülen belirgin özelliklerden birisi de özellikle kadınların aldıkları inisiyatiflerdir. Bu anlamda kurulan Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti ülkenin kadın hareketi içerisinde tarihi bir yere sahiptir.

Sürgün edildikleri Kafkasya konusundaki hassasiyetlerini yitirmemiş olan Çerkes elitleri, anavatanlarındaki gelişmeleri de yakından takip ediyor ve oluşturdukları Lobi grupları ile Kafkasya'daki gelişmelere müdahil olmaya çalışıyorlardı. Bu anlamda 1918 yılında Kafkasya'da ilan edilen Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti için gerçekleştirdikleri girişimler sonunda Osmanlı Devleti tarafından bu kısa ömürlü Cumhuriyetin bağımsızlığının tanınmasına vesile olmuşlardı.

Merkezde, yani İstanbul'da organize olan Cemiyet, Anadolu'da Çerkeslerin yaşadığı bölgelerde de faaliyetler göstermeye çalışmıştı. İstanbul'daki bu Çerkes mobilizasyonu taşraya çok fazla yansımaya da geleneksel yaşam alanları olan köylerde, geniş Çerkes kitleleri üzerlerinde kimliklerine dair bir baskı olmadan yaşıyorlardı.

İngiliz İşgali sırasında kapatılan Çerkes Teavün Cemiyeti Osmanlı'nın yıkılışı ve Cumhuriyetin kurulması ile tekrar organize olma kabiliyetini de yitirdi.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çerkesler

Mustafa Kemal öncülüğünde başlatılan direniş hareketi içerisinde büyük ölçüde inisiyatif alan Çerkesler, gerek kongreler döneminde gerekse Batı Cephesinde varlık göstermişlerdi. Bu dönemde Türkiye tarihine mal olmuş birçok Çerkes figür olmasına rağmen en bilinen karakter ‘Çerkes’ Ethem'dir.

Bir Teşkilat-ı Mahsusa elemanı olan Bandırma'lı Ethem Bey, kendisi de bir Çerkes olan Rauf Orbay'ın telkinleri ile başlattığı gerilla mücadelesinde Çerkeslerden gerek zorla, gerek gönüllü olarak topladığı askerler ile büyük varlık göstermişti. Batı Cephesinde Yunan ilerleyişini durdurmasının ötesinde,

ülke içerisinde Ankara hükümetine karşı gerçekleştirilen birçok ayaklanmayı da şiddet yoluyla bastırarak Ankara hükümetine zaman kazandırmıştı.

Bastırıldığı ayaklanmaların birçoğunda Çerkeslere karşı savaşan, birliklerinde Çerkesce konuşmayı dahi yasaklatan bu “Çerkes” gerilladan Çerkeslerin payına, iktidar odaklarının kendilerini tarih boyunca yaftalayacakları “Hain” miti kaldı.

Ankara Hükümeti ile düştüğü ihtilaf sonucu Yunanistan'dan geçiş hakkı isteyen Ethem Bey, o ana kadar Ankara Hükümeti tarafından taltif edilirken bir anda hain olarak yaftalanmış ve o güne kadar hiç kullanılmayan bir sığara “Çerkes Ethem”e indirgenmiştir. Bu indirgeme, Ethem Bey'in şahsından öte tüm Çerkes halkının karşısına on yıllarca çıkacak bir aşığılama aracı olarak kullanılmıştır. Kamusal alanda kendisini ifade etmeye kalkan her Çerkes'in karşılaştığı ilk tepkidir “Hain Çerkes”.

Yine bu kaotik dönemde sebepleri tam olarak açıklığa kavuşturulmayan ve ülke tarihçilerinin dahi gündemine girmemiş başka bir olay daha vardır ki, başta Güney Marmara'da yaşayan Çerkesler olmak üzere Çerkesler'in kamusallaşmalarında önemli bir etkidir.

Cumhuriyet döneminin ilk iç sürgünü: Gönen – Manyas Çerkeslerinin tehciri

1922 Aralık ayında Manyas'a bağlı bir Çerkes Köyü olan Mürüvetler'e bir talimatnamenin gelmesi ile başlayan bu sürgün, 14 köy halkının Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürülmesi ve 33 tanesinin mallarının satılarak bekletilmesi ile sürmüştür. Çerkes olmaları dışında bir

suçları olmayan ve niye sürgün edildiklerinden habersiz Kayseri, Niğde, Konya gibi farklı şehirlere hayvan vagonlarında nakledilen Çerkesler, götürüldükleri yerlerde de dağınık bir şekilde yerleştirilmişlerdir.

Yöntemin sertlik oranı farklı olsa da, 1938 yılında gerçekleştirilecek olan Dersim Katliamı'nın bir nevi minyatürü olan bu iç sürgün, Cumhuriyet'in ilk döneminde rejime muhalif olma ihtimali olan gruplara uygulanan bir cezalandırma yöntemidir. Tarihçilerin ilgisine muhtaç olan bu sürgün hadisesi halen tam olarak aydınlatılmamış noktaları ile bu kaotik dönemin karanlık bir noktasıdır.

Sürgün hadisesi amacına büyük ölçüde ulaşmıştır. Geri dönmelerine bir süre sonra izin verilen Çerkesler üzerindeki baskı hiç eksik olmamış, uzun yıllar jandarma nezaretinde hayatlarını sürdürebilmişlerdir.

Toplumsal hafızadan hiç bir zaman silinmeyen Gönen-Manyas Sürgünleri, Çerkeslerin sonradan geldikleri bu coğrafyada kendi kimlikleriyle kamusallaşmaları önünde ciddi bir set olarak günümüze kadar etkilerini sürdürmüştür. 1993 yılında Gönen'de açılmaya çalışılan Kafkas Kültür Derneği'ne özellikle belli bir yaşın üzerindeki Çerkesler tarafından itiraz edilmesi ve sürgün hadisesi hatırlatılarak “uslu durulması” telkininde bulunulması bu etkinin en görünür halidir.

Yine 2013 yılı içerisinde bölgede gerçekleştirilen bir sözlü tarih çalışmasında, belli bir yaşın üzerindeki insanların konuşmaktan kaçınması olayın bölge Çerkesleri üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Ayrıca 150'likler olarak bilinen sürgün listesinin büyük çoğunluğunun Çerkes olması, Birinci ve İkinci Meclis'te bulunan

Çerkes Milletvekillerinin muhalif çıkışlarının “beğenmiyorsan çek git” naralarıyla bastırılması vb. gelişmeler Çerkeslerin misafir psikolojisinden kurtularak buralı olmaları önündeki psikolojik engeller olarak sayılabilir.

Tek parti döneminde Çerkes kimliği

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Çerkeslerin politik, sosyal ve kültürel olarak diskalifiye edilen ilk Gayri – Türk unsur olduklarını söylemiştik. Müslüman ve Sünni olmalarına rağmen Türk olmayan ve dışarıdan gelen, buralı olmayan Çerkeslerin diskalifiye edilmesinde kullanılan asimilasyon yöntemi de incelemeye değer bir konu olarak sosyal bilimcilerin ilgisine muhtaçtır.

Dinin devletleştirildiği, halkların baskılandığı bu dönemde Çerkesler Türkleştikleri ölçüde paye almışlardır. En ırkçı söylemleri dillendirenlerin, tabiri caizse ‘kraldan çok kralcılık’ yapan Cumhuriyet elitlerinin içerisinde ciddi oranda Çerkesin bulunması; “Hain Çerkes” miti ile yaftalanan, “Gönen Manyas Çerkes Sürgünü” ile gözü korkutulan, “beğenmiyorsan çek git” söylemi ile kamusal alanın dışına itilen geniş Çerkes kitlesinin buralı olabilmek için gösterdiği çabanın bir tezahürüdür.

Bu dönemde uygulanan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyaları ve örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ile Çerkes kimliğinin hem geleneksel yaşam alanı olan köylerde hem de yeni yerleşilen şehirlerde varlık gösterebildiği de söylenemez. Kamusal alandan soyutlanan Çerkes kimliğinin özel alana hapsedilmesi ve kimliğe dair hiç bir üretimin yapılamaması Çerkeslerin asimilasyonu açısından bu dönemi önemli kılar. En katı baskı mekanizmalarının uygulandığı bu dönem, büyük bir sözlü

birikimin de yok olduğu dönemdir. Dil, adetler ve kimliğe dair sembolik öğeler bu dönemde büyük ölçüde yitirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi Çerkes örgütlenmeleri

1950'li yıllarda oluşan siyasi atmosfer kısmi bir özgürlük ortamı yaratırken Çerkeslerin özellikle şehirde yaşayan kesimleri için bir nefes alma ortamı da oluşturmuştur. Bu dönemde kurulmaya başlayan Kafkas Dernekleri içerisinde ağırlıklı olarak devletin müsaade ettiği folklorik çalışmalar, ya da balo gibi dayanışma toplantıları yapılabilmekteydi. Derneklerinin isminde “Türk” ibaresini kullanmak zorunda bırakılan Çerkesler bu dönemde siyasi bir mücadele içerisine girmek bir yana kültürel faaliyetlerini bile ciddi denetim altında gerçekleştirebiliyorlardı.

1960'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan sanayileşme ile birlikte gerçekleşen köyden - kente göç süreci de Çerkesleri etkilemiş, geleneksel yaşam alanlarından uzaklaşan ve şehrin çeperlerine yerleşen kitlelerin özel alanlarında dahi kültürel özelliklerini koruyabilmeleri oldukça zorlaşmıştır. Bu aşamada şehre yerleşen Çerkesler yine kimlik siyasetinden uzak olan hemşeri dernekleri ile dayanışma faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Üniversite eğitimi sebebiyle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere gelen Çerkes gençlerinin bu derneklerde sorumluluk almaları ile bir nebze de olsa siyasal çabalar gündeme gelmiş ancak Türkiye gündeminin özellikle sağ – sol tartışmaları arasında kendisine yer bulamamıştır. Yine bu dönemde birçok Çerkes genci özellikle sol örgütler içerisinde bilinen karakterler olmuşsa da Çerkes kimliklerinden çok ideolojik angajmanları görünür olmuştur. Ayrıca Çerkes

kitlelerine ulaşabilmiş bir sol siyasi söylemden bahsetmek de oldukça zordur.

Kimlikleri ile bir siyasal katılım perspektifi geliştiremeyen geniş Çerkes kitlesinin Türkiye siyasi gündeminin savrulmalarından büyük ölçüde etkilendiğini ve siyasi tercihlerini de bu savrulmalara göre yaptığını söylemek mümkündür.

Ayrıca on yılda bir gerçekleşen darbelerde diaspora örgütlenmeleri içerisindeki acemi siyasallaşma girişimlerini de büyük ölçüde akamete uğratmıştır.

SSCB'nin yıkılmasının Çerkes diasporasına etkisi

1989 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması, diaspora Çerkesleri için yeni bir dönemin de başlangıcı oldu diyebiliriz. 1864 yılında sürgün edildikleri, soğuk savaş döneminde demir perde ile çevrelenmiş anavatanları Kafkasya ile yıllar sonra kurabildikleri ilişkiler yeni bir kimliklenme sürecini de beraberinde getirdi. Yeniden kurulmaya çalışılan kültürel ilişkilerin yanı sıra özellikle Abhazya ve ardından Çeçenistan'da başlayan savaşlar diasporanın dönemsel ve konjonktürel anlamda siyasallaşmasına sebep oldu. Hatta bu savaşlara sokak eylemleri ile müdahil olmaya çalışarak belki de kendi kimlikleri ile kamusal alanda ilk kez görünür olduklarını söyleyebiliriz. Tarihi süreç içerisinde kendi kimliğinden büyük ölçüde uzaklaştırılmış bir toplumun bu şekilde siyasallaşması da oldukça kısa sürdü. Kafkasya'daki sıcak gelişmelerin sürüncemede kalmasıyla politik alanlardan uzaklaşsalar da bu dönemin etkisi kimliklenme açısından oldukça önemlidir. Bugün bütün olumsuzluklara ve zorluklara rağmen Kafkasya'ya geri dönen, yerleşen ya

da sık sık ziyaret eden Çerkeslerin oranı gün geçtikçe artmakta ve aidiyetleriyle ilgili başka bir açmazı da gün yüzüne çıkarmaktadır. Kimliğinden taviz vermeden buralı olmak veya oraya dönmek ikilemi, diaspora içi tartışmaların en yakıcılarından biridir.

2000'li yıllar ve kimlik taleplerinin gündeme gelişi

1990'ları Kafkasya'da yaşanan savaşlar ve diaspora içi tartışmalar ile geçiren Çerkesleri 2000'lerin başında yeni fırsatlar ve yeni tartışmalar bekliyordu. AB süreci ve Ak Parti iktidarının askeri vesayete karşı giriştiği mücadele, siyasetin önünü açarken, Kürt sorunu başta olmak üzere kimliklere dair sorunlarını da görünür kılmaya başladı.

Türkiye'de bunlar olurken Çerkesler için başka bir gündem başlığı da Soçi Kış Olimpiyatları idi.

2006 yılında Rusya'nın Soçi şehrini Kış Olimpiyatları için aday göstermesi ile başlayan Soçi Muhalefeti, Çerkeslerin kendi tarihleriyle yüzleşmelerine sebep olmuştur. Tarihi Çerkesya'nın başkenti ve Çerkes Soykırımı'nın sembolü olan Soçi, bir anda Çerkeslerin gündemine girmiş ve Olimpiyat karşıtı muhalefet diasporada özellikle internetin getirdiği imkânlarla ulusötesi bir mecrada örgütlenmiştir. Binlerce Çerkesin katıldığı eylemler gerçekleştiren No Sochi hareketi, muhatabı Rusya olsa da Çerkeslerin diasporada siyasallaşmaları konusunda önemli bir köşe taşı olmuştur. Soçi'ye muhalefet ederken kazanılan siyaset tecrübesinin Türkiye'deki sorunların gündeme getirilmesi aşamasında da öğretici olduğunu söyleyebiliriz...

Ak Parti iktidarının özellikle ilk dönemlerinde

gündemin baş sıralarında bulunan Avrupa Birliği katılım süreci Çerkesler için de belli imkânlar sundu. Bu anlamda ülkede Anadil tartışmaları yapılırken devletin farklı adlar altında olsa da anadil konusunda verdiği tavizler Çerkesler arasında da ciddi bir heyecan yarattı. TRT 'de başlatılan ve haftada 2 saat yapılan Çerkesce yayın -bütün yetersizliklerine rağmen- Çerkesler için özel alanlarda ciddi bir heyecan sebebiydi.

Anadilde yayın ve Demokratik Açılım tartışmalarında sessiz bir görüntü arz eden geniş Çerkes kitlesinin yanı sıra Çerkes STK'ları da bu konuda acemi çıkışların dışında varlık gösteremediler. Ancak, gençler tarafından geleneksel dernek yapıları dışında gerçekleştirilen örgütlenmelerin daha özgüvenli bir şekilde açılım tartışmalarına katıldıklarını söylemek mümkündür. Yine gerçekleştirilen kısmi anayasa değişikliği sürecinde klasik Çerkes örgütlerinin sessiz kaldıklarını görebiliyoruz. Bu anlamda; Evet, Hayır, Yetmez Ama Evet ve boykot çağrılar eşliğinde girilen 2010 anayasa referandum sürecinde “Yetmez Ama Evet” diyerek siyaset geliştirenlerin yine klasik dernek yapılarının dışından gelmesi dikkate değerdir.

Yeni Anayasa tartışmalarını ise Çerkeslerin siyasi katılım kanallarını zorladıkları ve taleplerini gündeme getirmeye çalıştıkları bir dönem olarak söylemek mümkün. Bu dönemde Mecliste kurulan Anayasa Komisyonuna taleplerini ileten Çerkes örgütlenmeleri olduğu gibi Türkiye'de Yeni Anayasa çalışmalarında inisiyatif alan koalisyonlar içerisinde Çerkeslerin taleplerini gündeme getiren yapılar da olmuştur. Son 10 yıllık kısmi özgürleşme ortamıyla birlikte Çerkes örgütlerinin ilk kez sokakta taleplerini dillendirdiklerine de şahit oluyoruz. Anadil eğitimi, Çerkesce TV, kendi soyadlarını

kullanma özgürlüğü gibi somut talepler ile Ankara ve İstanbul'da mitingler düzenleyen yeni dönem Çerkes örgütleri çalışmalarına devam ediyorlar. Şimdilik kitleselleşmiş olmasa da bu taleplerin özellikle yeni nesil Çerkesler arasında sempatican bulacağını öngörmek mümkün.

Yaklaşık bir yıl önce başlatılan ve adına Çözüm Süreci denen çatışmasızlık ortamına Çerkeslerin tepkilerini incelediğimizde ise geniş Çerkes kitlesinin bu süreçten memnun olduğunu ama sürece katkı sunmak için fazla istekli olmadığını gözlemleyebiliyoruz. Çerkes örgütlerinin bu aşamadaki tepkilerini ise “Biz de Varız” gibi ezilen ulus milliyetçiliğine has çıkışlar olarak görmek mümkün. Ancak yine de klasik Çerkes Örgütlenmeleri dışında sivil mecralarda örgütlenen Çerkes gençlerinin ülkede gerçekleşen siyasi meselelere daha politik bir perspektiften yaklaştıklarını ve bu konularda söz söyleme eğiliminde oldukları bir gerçek. Çözüm Süreci aşamasında oluşturulan “Çözüme Evet Koalisyonu” içerisinde imzacı olarak bulunan Çerkeslerin büyük çoğunluğunun kimlik bilincine sahip gençler olması bu konuda önemli bir veridir. Ayrıca yeni nesil Çerkes gençlerinin milliyetçilikten uzak bir kimlik siyasetinin habercileri olduğunu ve bu anlamda Türkiye'deki diğer halklar ile ilişki kurmak, birlikte mücadele etmek konusunda daha istekli olduklarını da eklemek gerekiyor.

Diaspora olma hali

Diaspora, dünyada sosyal bilimler alanında çokça tartışılan bir kavram. Göçmenliğin sorunlarının görünür olmaya başlaması ile birlikte daha da tartışılacağı bir gerçek. Türkiye özelinde ise diaspora üzerine çalışan akademisyen sayısı oldukça az. Bunun sebebini akademik çevrelere nüfuz etmiş

olan Ermeni ve Yahudi diasporalarına karşı takınılan negatif tavırda bulmak mümkün. Kendi içerisinde diasporalar barındıran bir ülkenin diaspora kavramından bu kadar uzak durmasını başka şekilde ifade etmek oldukça güç. Siyasi mecralarda, akademik toplantılarda Çerkes Diasporası yerine Çerkes dünyası gibi ucu açık ifadelerin tercih edilmesi, yine bu diaspora fobisinden kaynaklanıyor.

Her şeye rağmen diaspora konusunda son yıllarda yayınlanan telif eserler ve tercüme bizlere diasporaların ortak özellikleri konusunda ışık tutuyor. Her toplumun geçirdiği tarihsel süreç ve kültürel özellikleri farklı olsa da özellikle ağır bir yenilginin ve yaşanan acıların ardından yurtsuzlaşmış diasporaların belli ortak özellikleri var. Yurtlarını kaybetmiş olmanın verdiği yaşama tutunma içgüdüğü ile yeni geldikleri coğrafyaya adapte olabilmek için çabaladıkları bilinen bir gerçek.

Bu anlamda Çerkesler de Türkiye'de diaspora olmanın getirdiği sorunlarla karşı karşıyalar. 150 yıl geçmesine rağmen kendi kimlikleriyle "buralı" olamamalarında ülkenin geçirdiği tarihsel sürecin ve kendilerine uygulanan toplum mühendisliği politikalarının etkisi olsa da 'diaspora olma hali' uygulanan politikalara karşı bir direnç geliştirememelerinde en büyük etken. Geldikleri ülkeye tutunmak için devletin kendilerine açtığı alanlarda var olmaya çalışmak ve bu özelliği yaklaşık 4 nesil sürdürmek yine sürgün sonrası diaspora durumuna düşmüş toplumlarda görülen ortak özelliklerden. Çerkeslerin dört nesil boyunca ülkedeki siyasi meselelere yaklaşırken devlet perspektifli bir tutum izlemeleri ve devletin en sadık savunuculuğuna soyunmaları ancak bu kavramsallaştırma ile açıklanabilir. Dördüncü, beşinci nesillerde ise yeni bir kimliklenme süreci yaşamaları yine diasporalarda görülen özelliklerden.

Çerkes Diasporası açısından beşinci neslin sokaklarda görülmeye başlandığı, dilini konuşamasa da siyasi anlamda kimliğine tutunanların sayısının arttığı son 10 yıllık diaspora tecrübesi gösteriyor ki, "yeni" bir kimliklenme süreciyle karşı karşıyayız. Bu "yeni"nin içinin nasıl dolacağı, kimlik bazlı siyaseti, milliyetçi ve arkaik söylemlere mi kurban edecekleri yoksa demokrat bir kimlik siyasetinden yola çıkarak Kürtler, Ermeniler, Lazlar vb. ile birlikte bir mücadele mi geliştirecekleri yeni neslin izleyeceği yola bağlı. Ancak göstergeler "devletlû" olarak bilinen büyüklerinin aksine Kürt siyasetine sempatiyle bakan, Ermeni Soykırımı konusunda yüzleşmeye meyilli, Türkiye'nin diğer meselelerine de kafa yoran acemi ama azimli bir genç diasporanın oluştuğu yönünde.

Siyasi atmosferin "itici"liği

Çerkeslerin Siyasal katılımları önünde kendi tarihsel süreçlerinden, diaspora olmalarından bağımsız olarak başka bir engel daha var. Siyasi aktörlerin demokrasi ve temel haklar söz konusu olduğunda kurdukları dil politik mecralara zaten çekingen yaklaşan Çerkes diasporasını siyasetin dışına itiyor. Ülkede özgürlük alanlarının genişlediği, temel hak ve özgürlüklerin kısmen de olsa tanınmaya başladığı, kimlik taleplerinin dikkate alınmak zorunda kalındığı son on yıllık tecrübeye baktığımızda ülkenin ana siyasi aktörlerinin kurduğu dil dahi katılımcı perspektiften ziyadesiyle uzak. Üstelik bu siyaset dışına itilme hali salt Çerkesler için de geçerli değil.

Son on yıllık siyasi tarihimizin ana aktörleri olarak Ak Parti'yi ve Kürt siyasi hareketini saymak mümkün. Ana muhalefet partisi CHP'nin 1930'ların klasik ulusalcı bakış açısından kurtulamadığı ve siyaset üretmekten ziyade retorik tekrarladığını söyleyebiliyoruz.

MHP'nin kimlikler hakkındaki politikası ise arkaik bir milliyetçilikten öteye gidemiyor.

Temel hak ve özgürlükler ve demokrasi konusunda açılımlar yapan Ak Parti kadrolarının Kürt sorunu özelinde gündeme getirdiği (veya getirmek zorunda kaldığı) kimlik meselesinde Kürtler dışındakilerin talepleri gündeme geldiğinde gösterdiği tavır bu anlamda oldukça dikkat çekici. Demokratik açılım sürecinde kendi taleplerini dillendirmek için miting düzenleyen Çerkesler için Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "Anadilde eğitim olmaz, bu talep bütünlüğümüzü bozar. Bakın şimdi de Çerkesler başladı" şeklindeki sözleri Ak Parti'nin bakış açısını en yetkili ağızdan ifade ediyor. Başbakanın bu sözü siyasi bir refleks olmanın ötesinde, kendisine büyük ölçüde oy veren Çerkeslere yönelik önemli bir mesajı ve iktidarın gözünde seslerini çıkarmadıkları takdirde muteber kabul edildiklerinin göstergesiydi.

Kendisi de asimilasyon cenderesinden geçmiş, en ağır fiziki baskılara maruz kalmış Kürt siyasi kadrolarının "diğerleri" söz konusu olduğunda kullandıkları üslup da Başbakanı aratmayacak cinsten. TBMM'de CHP milletvekili Birgül Ayman Güler'e cevap veren BDP milletvekili Sırrı Sakık'ın kurduğu "Sonradan bu ülkeyi kendisine vatan edenler, Kafkaslardan, Boşnaklardan gelenler, siz bu ülkenin sahipleri değilsiniz, haddinizi bileceksiniz" cümlesi Çerkesler için oldukça tanıdık. Doksan yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca Kemalist elitlerden duydukları "beğenmiyorsan çek git" söyleminin başka bir versiyonunu, kendisi de kimliği sebebiyle ezilmiş bir halkın temsilcisinden duymuş olmak ise oldukça trajik ve kırıcı. Bu sözler ayrıca baskın iktidar söyleminin kendisi ile mücadele eden siyasetleri de nasıl kendisine benzettiğinin bir göstergesi.

CHP ve MHP'nin herhangi bir kimlik talebine nasıl yaklaştıklarını ise açıklamaya gerek yok. Birisi ulusalcı reflekslerin diğeri milliyetçi retorik'in esiri olmuş bu iki siyasi partinin temsilcilerinin siyaset arenasında kurduğu ötekileştirici ve asimilasyonist cümleler saymakla bitmez.

Siyasetin ana aktörlerinin ürettikleri bu siyaset tarzı, Çerkesler gibi siyasallaşma konusunda acemi kimlikleri özel alana iten ve siyasetten uzaklaştıran bir sonuca hizmet ediyor.

Sonuç

Yazının başında da değindiğimiz gibi Türkiye, AB süreci, teknolojik gelişmeler ve konjonktürel etkilerin itici gücü, Kürt siyasi hareketi başta olmak üzere ezilen kimliklerin varlık mücadeleleri sayesinde ciddi bir normalleşme sürecini yaşıyor. Ulus Devlet pratiğinin büyük ölçüde esnediği, kimliklerin görünürlüklerinin arttığı bu dönemde Hükümet tarafından gerçekleştirilen açılımlar bir nevi çağa ayak uydurma çabası.

Demokratik açılım, Anayasa Referandumu ve en nihayetinde başlatılan "Çözüm Süreci"nin varacağı nokta yeni bir toplum sözleşmesi, yani Yeni Anayasa. Bu anayasa ile ülkenin huzura erip ermeyeceği ise talebi olan bütün kimliklerin paydaşlar olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine bağlı.

Çözüm Sürecinin muhatapları belli. Bir tarafta devleti temsilen hükümet, diğer tarafta Kürt halkını temsilen Siyasi aktörler. Silahların değil siyasetin konuşacağına vaat edildiği bu süreçte muhatapların gerçekleştirdikleri müzakereler, tüm Türkiye halkı gibi Çerkesler için de oldukça değerli. Yazıda bahsettiğimiz sebeplerle, genelde devlet perspektifli bir bakış açısına sahip olan Çerkes Diasporasının bu aşamada kendisini ciddi bir sorgulamaya

tabi tutması ve bugün taleplerini gündeme getirebiliyor olmasını borçlu olduğu Kürt Siyasi hareketinin hakkını teslim etmesi gerekiyor. Şunu çok iyi biliyoruz ki yöntemleri ne olursa olsun Kürt halkının yok olmamak için gerçekleştirdikleri direniş ve Kürt Siyasi hareketinin mücadelesi olmasaydı Çerkesler de dâhil olmak üzere birçok kimlik kendisini ifade etme imkânı bulamayacaktı. Bu hakkı teslim etmenin ötesinde Çerkeslerin, “Biz de Varız” gibi itici ve milliyetçilik kokan söylemleri bırakarak başta Kürt halkı olmak üzere tüm ezilen ve yok sayılan kimliklerle dayanışma içersinde demokratik bir kimlik siyasetini inşa etmeleri gerekiyor.

Çerkesler gibi “diğerleri” içerisinde sayılan kimliklerin siyasal katılımlarının artırılması için kendi çabaları da yeterli olmayacaktır. Devlet tarafından büyük ölçüde asimile edilmiş olan Çerkeslerin kimliklerini var edebilmeleri için devletin temel

hakları tanınmasının yanında bu hakların kullanılmasını teşvik etmesi de gerekiyor. Cumhuriyet tarihi boyunca devlet korkusu ile yaşamış insanların bir anda devlete güvenmeleri çok mümkün değil. Bu konuda devletin ve siyasi aktörlerin söylemlerine dikkat etmelerinin yanında güven verici ve teşvik edici programları uygulamaları da elzem.

Hem Çerkeslerin, hem iktidarın, hem diğer siyasi aktörlerin gündemden düşürmemeleri gereken ise Yeni Anayasa konusudur. Kimliklerin siyasi katılım süreçlerini destekleyecek, özgürlükleri genişletecek, herkesin kendisini bulabileceği bir Anayasayı inşa edebilen bir Türkiye ancak huzur bulacaktır. Bu Anayasa'nın yapımında siyasi pazarlıkların mı yoksa paydaşların taleplerinin mi dikkate alınacağı ise demokrasi adına önemli bir sınav olarak önümüzde duruyor.

Militarizme Sahiden Direnebilmek

Yard. Doç. Nil Mutluer

*Niğantaşı Üniversitesi
İletişim Bölümü*

Yıl 1980’ler, 90’lar... Akşam yemeklerine eşlik eden tek televizyon kanalı TRT’nin haber programı Ajans... Genelde ilk haberler Türkiye’nin doğu ve güneyindeki çatışmalarla, devletin söylemiyle ‘terör’le ilgili. Haberde çatışmada ölen gerillalar ‘bölücü’ veya ‘terörist’, askerlerse ‘şehit’ olarak adlandırılıyor. Gerillaların ölü bedenleri yan yana sıralanmış televizyon ekranında dururken, yüzleri özenle objektiflerin kadranının dışına doğru yerleştirilmiş, sansüre takılmadan yayına hazırlanmış. İsimleri olmayan atılmış bedenler. ¹

Öte yanda, şehit olmuş askerlerin isimleri, ordu ve ailedeki yerleri tüm detaylarıyla sunuluyor. Bayrağa sarılı tabutlarla törenle toprağa veriliyorlardı.

Ertesi gün, okulda, iş yerinde sokakta bedenleşmiş düşman üzerine konuşmalar alıp başına gidiyor.

1980’ler sonrasında siyasi, sosyal ve ekonomik söylemler ve medya, eğitim gibi birçok kanal ile Kürt’lere yöneltilen ötekileştirme temelinde bir devlet zihniyetinin devamı. Kürtlerin ötekileştirildiği bu hal kurucu ideolojinin zihniyetini anlamayı gerektiriyor. Bu ötekileştirme, devletin militarist unsurlarını nasıl kurduğunu da anlatıyor. Aynı zamanda, bu ötekileştirme, Kürtlerin de neden ve nasıl militaristleştiğini açıklıyor.

Militarizm sadece erkekleri değil, onlardan daha fazla kadın ve çocuklarını etkiler durumda. Zira militarist milliyetçi zihniyet kadın ve çocukları aile içine gruplayarak siyasetinin bir aracı olarak görürken onlara bu olup bitenlerde söz hakkı tanımıyor. Tüm bu sarmal içinde

[1] Mutluer, N. (2011) “Disposable Bodies or Contested Masculinities in Everyday City Life: Internally Displaced Men in Tarlabaşı Istanbul”. (der) R. L. Jackson and M. Balaji *Culturing Manhood and Masculinities: The Politics of Gender and Identity Across Global Context*. Champaign, Urbana: University of Illinois Press, sf: 75-105.

militarizmin sadece çatışmalarla sınırlı değil, aynı zamanda gündelik hayatın dinamikleri içerisine de yerleşmiş halde.

Barışa gidilen bu yolda adımların sağlıklı atılabilmesi barışın ve bir arada yaşamanın içselleşmesi için militarizmin Türkiye'deki zeminini hatırlamak ve son 30 yıla damgasını vuran iç savaşın Türk ve Kürt taraflarıyla birlikte toplumu nasıl militarize ettiğini anlamak, bundan sonrasını barıştan yana örebilmek için önemli.

Zihniyetin zemini

Militarist milliyetçilik, cumhuriyetin egemen kurucu ideolojilerinden.

Osmanlı sınırlarının küçülmesinin yarattığı travma, dünyada milliyetçilik akımının getirdiği tek tipleştirme ve cumhuriyet kurulmadan hemen önce yaşanan sert karşılaşmalar; örneğin, Türklere göre Kurtuluş Savaşı, Rumlara göre Küçük Asya Felaketi veya Ermeni soykırımı veya Koçgiri gibi bastırılan diğer bütün ayaklanmalar... Böylesine travmaları yok sayarak yönetilebilir bir cumhuriyet kurmanın temel şekillendirici ideolojisi modernist, militarist milliyetçilik oldu.

Militarist milliyetçiliğin var olmak için yarattığı güvenlik siyasetinde sürekli tehditler yaratması önemli. Çünkü ancak tehditler etrafında yurttaşları birbirinden şüphe eder hale sokup toplumu korkular içerisinde tek fikir etrafında toplayabiliyor. Bu güvenlik-tehdit sarmalında hangi hayatın daha değerli, hangi davranışın daha uygun olduğu sembollerle topluma sunuluyor. Eğitim, medya gibi kurumlarla da pekiştiriliyor.

Sünni Hanefi Türk kimliği egemen kimlik olarak sunulduğundan bu kimliğin dışında kalanlar Ermeniler, Rumlar, Yahudiler Lozan Antlaşması'na göre azınlık olarak,

Alevi, Ezidi, Süryani gibi gruplar ise yok sayılıp egemen ideoloji içinde baskı ve asimilasyon politikalarıyla eşit yurttaş olamadan yaşamlarını sürdürdüler. Kaynaklara ulaşmaları engellendi. Devletin her statüsünde eşit yurttaş olarak çalışamadılar. Devlet gerektiğinde açık ve gizli çatışmalı müdahalelerden de kaçınmadı. Bu tablonun erkek egemen heteroseksist yapısında kadınlar militarist milliyetçiliğin tanımladığı çerçevede kapsandı. LGBT bireyler ise hepten yok sayıldılar, tehdit olarak algılandılar.

Dışlananlar sadece bununla da sınırlı kalmadı. Kendilerinin veya başkalarının dışlanmasına sessiz kalmayanlar, siyasi düşünceleriyle egemen ideolojiyi eleştirenler militarist milliyetçi devletin hedefi haline gelenler arasına girdi. Kısaca, sadece dini, etnik nedenlerle değil, siyasi görüş farklılıkları da devletin oltasına takılmaya sebep oldu. Darbelerle sindirilen ve baskı altında tutulan siyasi görüşler toplumda konuşulamaz hale geldi.

Bu tabloda, Kürtler hem kimlik, hem de özellikle 1980 sonrasında militarist siyasetleriyle Türk devletinin düşman söyleminin vücut bulmuş hali oldular. Kürtler cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kimliklerini korumak istemelerine rağmen devlet büyük bir bölümünün Sünni olmasıyla onları Türklük içerisinde eritmeyi hedefledi. Alevi olanlarıysa, Türkmen ve Arap Alevilerinde olduğu gibi Müslüman ortaklığında yok sayıldı. Modern anlamda Kürt milliyetçiliğinin temelleri 19. yy. sonundan itibaren özellikle Kürdistan'dan sürülen aşiret liderlerinin etkisiyle atılmış olsa da, Cumhuriyet kuruluşundan itibaren Kürt varlığını yok saydı. Osmanlı'nın son döneminden itibaren bastırılan isyanlar, 1938 Dersim katliamı, Kürt dilinin inkârı, kimlik üzerindeki baskılar, faili meçhul cinayetler, keyfi ve sistematik gözaltı ve işkenceler ve

özellikle 1990'larda yaşanan zorunlu boşaltma, yakma, yerinden etme ve köy koruculuğu politikaları devletin Kürtler üzerindeki egemen siyasi yaklaşımı oldu.

Kürt hareketinin yükselişi

Türkiye'nin Kürt varlığını yok sayan asimilasyon politikaları Kürdistan'daki aşiret ve cemaatlerin siyasetin içerisinde farklı taktikler geliştirmelerine neden oldu. Kürt aşiret önderleri statüko desteğini sağlamak için sağ ve sol merkez muhafazakâr partilerde siyasi hayata girdiler. Siyasette olsalar da birçoğu Kürt kimliğini hiç vurgulamadı bile. 1960'lardan sonra şehirli Kürtler, ağırlıklı Türkiye'nin sol kanadında siyaset yapsalar da (DDKO -Devrimci Doğu Kültür Ocakları-, PSK -Partiya Sosyalist a Kurdistana Türkiye-vb.), PKK'nin (Partiya Karkeran Kürdistan) kurulması bir dönüm noktası oldu. Çünkü PKK'nin orduya karşı silahlı tepkisi ve Kürt toplumunu temsiliyeti devleti, ötekileştirdiğini muhatap almaya zorladı. Dünyadaki kimlik hareketlerinin de etkisiyle Kürt hareketi Türk siyasetinde meşru olarak rol oynayacak partileri de kurdu. Doğu Bloğu'nun Balkanlar'daki çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılması etnik temelli halk hareketlerinin dünya ve Türkiye gündemine girmesine neden oldu.

1980'lere kadar Kürt kimliğini inkâr eden devlet, 1990'lar yaklaşırken OHAL (Olağanüstü Hal) politikasını adeta darbe zihniyetinin bölgesel devamı olarak uygulamaya soktu. Halen günümüze damgasını vuran 1990'lar, bugün toplumların içselleşen militarizminin de bel kemiğini oluşturuyor. Kürdistan'dakiler JİTEM (Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele), ordu ve bazılarının toplama kampı addettikleri

YİBO'larla (Yatılı İl Bölge Okulları) gündelik hayatta devletin militarist uygulamalarının ilk elden hedefi oldular. Sistematik ve keyfi gözaltılar, faili meçhuller ve daha birçok insan hakları ihlalleri 1990'ların Kürdistan'daki rutin uygulamaları haline geldi. Tüm toplumun militarist zihniyetini bugün halen etkileyen ve Kürt toplumunu bölmeyi hedefleyen köy koruculuğu ve zorunlu göç politikaları hayata geçirildi.

PKK'nin çıkış ideolojisi her ne kadar Marksist Leninist bir perspektifle başlamışsa da, özellikle 1990'lardan sonra hareketi bugünkü konumuna getiren ideolojik maya milliyetçilik oldu. PKK örgütlenme modeli olarak başından itibaren Kürt elitlerini örgütün üst yapısından uzak tutmayı ve toplumla sıkı bağlar içerisinde örgütlenmeyi seçti. Bu tutum her ne kadar toplumun rahat bir şekilde kendisini hareketin bir parçası hissetmesine neden olduysa da, özellikle devletle çatışmaların yükseldiği dönemlerde Kürt hareketi içerisindeki çok sesliliğin ve entelektüel gelişimin merkezleşmesine de neden oldu. Hatta bu durum zaman zaman Kürtler arası ötekileştirmeye de sonuçlandı.

PKK kuruluşundan itibaren devletin Kürtlere yönelik ayrımcı, asimilatif ve silahlı tutumuna karşı geldi ve buna karşı silahlı mücadeleyi de meşru gördü. Silahlı örgütlenmesi gerilla yapısını oluşturmak ve yapıya halk desteğini sağlamak için onları belli değerlerin etrafında topladı. Örgütün kurucusu ve önderi Abdullah Öcalan PKK'nin ideoloğu olarak ideal Kürt kimliğini yarattı. Ve bu kimliğin, milliyetçi yapıların vazgeçilmez taşıyıcıları kadınlar ve çocuklarla vücut bulan aile tarafından benimsenmesini sağladı.² Milliyetçi militarist ideoloji ve ulus devlet inşa süreci kadın ve çocukları aile ile konumlandırmayı önemsiyor;

[2] Sayın, M. (1998) Erkeği Öldürmek (Killing the Man). İstanbul: Zelal; Öcalan, A. (2004) Defending a Nation (Bir Halkı Savunmak). İstanbul: Çetin vb. Yayınlar Öcalan'ın ve PKK Kongre kararları Kürt ulusunu inşa sürecinde önemli roller oynadı.

aileyi siyasetini uygulanabileceği bir araç olarak görüyor.³

Her milliyetçi hareketin olduğu gibi Kürt milliyetçiliği de kadın ve erkekler roller biçti. Gündelik hayat içerisinde bu roller ilişkilerle farklı şekillere girse de, ideolojilerin hareket kapasitesini sağlayan gücün de temelini oluşturuyorlar. Kadınların PKK'de konumlanış biçimi sadece kadınlar için değil, Kürt hareketinin milliyetçiliğinin karakterini belirlemek için de önemli bir yere sahip. Her ne kadar önderlik, yani, özellikle Abdullah Öcalan çevresinde şekillenen bir hiyerarşik yapı olsa da, toplum içerisinde yatay örgütlenme yapıya katılımın açık olması için önemli.

Bu yatay ilişki PKK'deki gerilla kadının, geleneksel kadından ayrılmasına neden olan bir özelliğe de sahip. Handan Çağlayan Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar kitabında Kürt milliyetçiliğinin kadına atfettiği anlamları değerlendirirken 1980 öncesi kadınların ya sembolik ya da 'düşüren kadın' gibi tehdit oluşturan rollere sahip olduğunu söylerken, 1990 sonrası kadınların aktör olarak kabul edilmeye başladığını vurguluyor.⁴ Bu anlam yüklemeler çerçevesinde Kürt hareketinin içerisindeki kadınların hareketlerine de PKK gerillası veya anne gibi roller biçiliyor. Muhafazakâr zihniyetlerde aileyi temsil eden kadınların PKK'nin ve sonrasında da Kürt siyasetinin önemli bir parçası haline gelmesi, gerillaların halkın arasına rahat karışabilmesine de olanak tanıdı. Tüm milliyetçiliklerde olduğu gibi milliyetçi kimliğe

sahip kadınlar cinsellikten de uzak olarak algılandıklarından kadının muhafazakâr zihniyetlerdeki 'tehdit' algısını da aşmış oluyorlar. Bu yapıda annelik, gerilla gibi rolleri ayırmak da büyük önem taşıyor, o zaman içerdeki hiyerarşi, iş bölümü ve denge korunabiliyor. Bu elbette, kadınların bazı rollerinde sürekli kalmasına da neden oluyordu. Saha çalışmam sırasında evdeki aile içi şiddetten kaçmak için PKK'ye katılmak istediğini ancak, PKK'nin kendisini nişanlı olduğu için geri çevirdiğini anlatan Ayten artık sadece anne olarak kalabileceği için isyan ediyordu.⁵ Milliyetçilik gibi modern ideolojiler cinsiyet rollerini statik olarak kurmayı hedefleseler de, gündelik hayatın ilişkiler ağı kişilerin çeşitli aidiyetler yaratmasına da neden oluyor. Ayten, içerisine sıkıştırıldığını hissettiği anne rolünü şehirde hepsi Kürt hareketine yakın olmayan farklı sivil topluluklarıyla olan ilişkisinde çoğullaştırıyor.

Gerillaların köyleri ziyaret etmeleri, ziyaretlerinde konuştukları milliyetçi söylemi benimseyen Kürtler tarafından efsane gibi aktarılıyor, verilen tüm siyasi mesajlar kişilerin bireysel talepleriymişçesine içselleşiyor. Çünkü gerillalar, Kürtlerin yıllardır çektiği haksızlıklar ve acılarla mücadele eden kişiler olarak algılanıyorlar. O noktada, hareketi benimseyen Kürtler için hareketin talepleri ile bireysel hareket arasında bir ayırım kalmıyor.

Elbette herkes bu ziyaretlerden memnun değil. Bir kısmı köy ziyaretlerinin devletin JİTEM gibi yapılarının baskılarına neden

[3] Keyder, Ç. (1993) "The Dilemma of Cultural Identity on the Margin of Europe". *Review*, Cilt 16, No: 1 sf: 19-33; Mayer, T. (ed) (2000) *Gender Ironies of Nationalism: Setting the Stage*. London and New York: Routledge, sf: 1-22, Enloe, C (2004), *The Curious Feminist*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, Mutluer N. (2012) "Normal Şiddet, Normal Ölüm: Tarlabası'nın Güncelliğinde Şiddetin Aile, Siyasal ve Toplumsal Boyutu", Aile ve Şiddet Konferansı Tebliğ Kitabı, İstanbul: Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı.

[4] Çağlayan, H. (2007) *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu*. İstanbul: İletişim.

[5] Ayten ile görüşme Haziran 6, 2007, Tarlabası İstanbul.

olduğu için rahatsız. Bir kısmıysa, var olan etkin siyasi aktör PKK olduğu için kendini desteklemek durumunda hissetse de, PKK'nin özellikle geçmişteki militarist uygulamalarını eleştiriyor. Tarlabası'nda zorunlu göçmenlerle gerçekleştirdiğim çalışmamda PKK her ne kadar varlığıyla önemsenen bir kurum olarak karşımıza çıksa da, kurumun içerisindeki hiyerarşinin de ayrımcılıklara neden olduğu gibi örnekler de özellikle eski gerillalar tarafından dile getirilen konular arasındaydı. Ve elbette, kendisini Kürt siyasi hareketiyle özdeşleştirmeyen gruplar da var. Şimdi Kürdistan'da daha esnek bir siyasi paylaşım ortamı olsa da, bu gruplar bir müddet Kürt siyasetine mesafelerini ancak şehir ortamlarında belirtebildiler. ⁶

Savaş ortamında şekillenen güç ilişkileri PKK'nin modern milliyetçi yapısının sınırlarını oldukça esnek kılıyor. Zira PKK her ne kadar tepeden yapılanan hiyerarşik bir düzene sahipse de, toplumla olan bağlantısı, 1980 darbesi sonrası gelişen Avrupa'daki Kürt diasporasının varlığı ve Ortadoğu'daki diğer aktörler örgütün sınırlarının yatay ve esnek olmasına neden oluyor. Ve bu yapı içerisinde "Önderlik" olarak adlandırılan adeta kurumsal organın nasıl hareket ettiği sadece kurum için değil, hareketle özdeşleşen Kürtler için de önem taşıyor. Türklerle, yaşadıklarıyla ve siyasetle aidiyetlerini her gün yeniden kurmalarına neden oluyor.

Devlet siyasetinin militarist yüzleri

İstanbul'a gelene kadar, 10 yaşına kadar, iç dünyamda insanların ölümlü olduğunu bilmiyordum... Öldüklerini bilmiyordum çünkü öldürülüyorlardı... Eğer öldürmeler olmasaydı, normal ölüm olduğunu bilebilirdim... Ya devlet ya Hizbullah ya da PKK çevremdeki insanları öldürüyordu. ⁷

Bu sözlerin sahibi tekstil işçisi Zınar, onunla Tarlabası'nda zorunlu göçmenlerle gerçekleştirdiğim doktora çalışmam için konuştuğumda 25 yaşındaydı. Ancak, kendisi şehre gelip insanların ecelleriyle ölebildiğini öğrendiği zaman henüz 10 yaşında bir çocuktuktu. Zınar, köyleri devlet kuvvetleri tarafından yakılarak boşaltılıp, babası hapse atılınca, ailenin en büyük çocuğu olarak annesi ve kardeşlerinden önce ailenin geçimini sağlamak için amcasının yanına Tarlabası'na geliyor. Sonra annesi ve kardeşlerini yanlarına alıyorlar. Sonra da babası hapisten çıkıyor. Ailenin erkekleri olarak iş bölümünde siyaset babaya, ekonomik işler ise 10 yaşından bu yana çalışan Zınar'a düşmüş.

Köye dönüş yasası çıkmasına rağmen, Zınar'a göre ortada artık dönülecek bir köy yoktu, köyleri yakılmıştı ve ciddi alt yapı sorunları vardı. Şimdi köylerine dönemeseler de sonunda Kürdistan'a, Amed'e (Diyarbakır) dönebildikleri için sevinçli ancak, buruk çünkü şimdi babası KCK davasından tutuklu. Neden tutuklandığını anlayabilmiş değil. Zınar, çalışarak ailesini geçindirmeye devam ediyor. Zınar ve ailesinin yaşadıkları yüzbinlerce zorunlu göçmenin yaşadıklarından belki de görece en hafif atlatılanlarından. 1980'lerin sonu 1990'ların başında devletin asimilasyon politikası Kürtlere iki seçenek tanyordu: Ya köy korucusu olmayı kabul edeceklerdi, ya da köylerini zorunlu olarak terk edeceklerdi. Köy korucusu olanlar devlet eliyle koruculuğu kabul etmeyen Kürtlere karşı silahlandırılıyorlardı. Köylerini terk etmeye zorlananlar ise hiçbir hazırlıkları olmadan, köyleri yakılarak ve yeni yaşam yerleri gösterilmeden göçe zorlandılar. Zorunlu göçle yakın kasaba ve şehirlere gidenler yoksulluk ve dışlanma ile baş başa kaldılar. Zorunlu göç öncesinde de köyde hayatları çok

[6] Şentürk, M. (2008) "Yoksulların Yaşam Stratejileri: Küçük Mustafa Paşa ve Balat Örnekleri (Life Strategies of the Pooors: The Examples of Küçük Paşa and Balat)". MA Thesis in Sociology. İstanbul: İstanbul University.

[7] Zınar ile görüşme, Kasım 25, 2007, Tarlabası, İstanbul.

kolay değildi. Bazıları evden zorla toplanarak götürüldükleri YİBO'larda (Yatılı İl Bölge Okulları) okurken yaşadıklarını doğrudan orduda yaşamaya benzetiyorlardı. Köyde kalanlarsa daha huzurlu değildi. Devletin asimilasyon politikaları sonucu köyleri sürekli ordu mensupları tarafından basılıyor, her türlü aşağılanmayı yaşıyor ve öldürülüyorlardı. Ömer'in memleketinde çocukken şahit olduklarının eğitimini yarım bırakmasında etkisi büyük. Ömer'in yaşadıkları göç öncesi gündelik hayatın bir parçalarından:

Panzerler... İki de yerde sürünüyor ve panzerler arkalarından geçiyordu. Bazılarıyla aralarında yalnızca bir santimetre kadar fark vardı. Demek istediğim, zorlamışlardı onları, nasıl diyeyim, sanırım böyle işkence bilmedim ben, ancak, bu yalnızca bu ülkede olabilirdi. Böylesi birşeye tanıklık ettikten sonra... Ruhum yok edildi! Yalnızca okulla ilgili değildi, ama memleketi bile görmek istemedim.⁸

1990'larda yaşanan militarizm, olaylara ilk elden şahit olanların siyasi tercihlerini de etkiledi. Zınar ailesini geçindirmek için, Ömer ise savaşa inanmadığı için gerillaya katılmadıysa da, hatta Ömer PKK'yi zaman zaman eleştirse de, PKK ve onunla ilişkili siyasi partileri destekliyorlar.

Zorunlu göç ve köy koruculuğu seçenekleri Kürtleri kendi içerisinde bölerken, aynı zamanda bir kısım yurttaşını da diğerine karşı silahlandırıyor. Bu silahlanma Kürtleri sadece PKK'li ve diğerleri olarak bölmedi, aynı zamanda, korucu olarak silahlananların bazıları bu gücü bir şantaj vesilesi haline de

getirdiler. Silahlanmayan köylülerini "PKK'li olmaktan" jandarmaya ihbar edeceklerini söyleyerek şantaj yaptılar. Bu olayların belki de en vahşi olanı 4 Mayıs 2009'da Mardin'in Mazıdağı'na bağlı ilçesi Bilge Köyü'nde 6'sı çocuk ve 16'sı kadın 44 kişinin yaşamını yitirmesiyle yaşandı. Mesele her ne kadar ilk anda namus cinayeti olarak ört bas edilmeye çalışılsa da, olayın hala aydınlatılmayan ilişkiler hali korucu olan katil zanlılarının ve öldürülenlerin göç, terk edilen ve gasp edinilen mallar ve işlerle ilgili çelişik bir ilişki ağına da karşımıza çıkardı. Kısaca, devletin siyasi ve sosyal olarak Kürtleri bölmek için attığı adım, yurttaşlar arasında militarist bir iktidar kavgasının kurulmasına da neden oldu.

Tüm şehitler kutsal

Gündelik hayatı yaşamla ölüm arasında kuranlar, bazı ölümleri doğallaştırabiliyorlar; özellikle de şehitlik gibi militarist milliyetçilikle meşrulaştırılanlarını. Siyasette yaşanan çatışmalar gündelik hayatın şiddet ve militarizmle de ilişkisini belirliyor. Şehitlik gibi bir kavram gündelik hayatta erkeklik ve kadınlığı kuran kavramlar arasına girebiliyor. Örneğin, şehitlik gündelik hayatta şiddetin, özellikle erkek olma şiddetinin normalleştirilmesinin ilk adımlarından. Şehitlik, erkekliğin adımlarından askerliğe, milletin için ideal asker olmanın disiplininin edinildiği yere gönderme yaptığından gündelik hayatta erkeklerin diğer erkek ve kadınlarla olan ilişkilerindeki yaklaşıma da yansıyor.⁹ Gerekirse vatani veya ailesi için kendini feda etme, karşısındakine şiddet uygulamaktan çekinmeme, kısaca şiddeti meşrulaştırma, gündelik hayat pratiklerinde ortaya çıkıyor. Gündelik hayat çoğulluk ilişkilerine izin verse de, politik kategorilerin yerleşmesine de zemin hazırlıyor.

[8] Ömer ile görüşme, Aralık 29, 2008, Tarlaabaşı, İstanbul.

[9] Selek, P. (2008) Sürüne Sürüne Erkek Olmak. İstanbul: İletişim Yayınları; Mutluer, N. (2012) *Tactics in Between: Gendered Citizenship and Everyday Life of Internally Displaced Men in Tarlaabaşı* İstanbul. Basılmamış doktora tezi, Central European University, Budapest

Yukarıda Kürdistan'da şahit olduğu şiddeti eleştirerek "normal ölümü" şehirde gördüğüne dikkat çeken Zınar, konu şehitlik olunca ölümü doğallaştırıyor. İster egemenlik kurmak ister varoluş için olsun militarizmi çözüm olarak doğallaştıran sistemlerde şehitlik gerektiğinde olması gereken, sorgulanmayan bir kategori. Devletin şehitlik söylemi karşısında Kürt Hareketi de zaman içinde ölen gerillalar için şehitlik kavramını geliştirdiğinden, kelime olarak "şehit" Zınar'ın aklına ilk olarak gerillaları getirdi. "Normal" yani, yaşlanarak eceliyle ölmeyi sorunsallaştıran Zınar, konu şehitlik olunca ölümü normalleştirdi. Şehitliği adeta ölümlerle bağlantılı değilmişçesine kutsal, normal gerekirse yaşanması gereken bir hal olarak ele aldı. Üstelik bunu yaparken "direnişçi" olarak savunduğu gerillaların şehitliğinin yanı sıra Türk ordusu askerlerinin "şehitliğini" de kutsar şekilde normal buldu, saygı duydu.

Normalleşen haliyle ölüm söylemi şiddetin nasıl içselleştiğinin de bir kanıtı. Ve bu şiddetten Türkiye'de hiçbir taraf muaf değil. Zınar'ın kine benzer şekilde bir şehitlik söylemi Türkiye'nin kuzeydoğusundan Karadeniz'den ekonomik nedenlerle ailesiyle Tarlabası'na gelen Şükrü tarafından da dile getirilebiliyor: "Vatan için gerekirse, elbette."¹⁰ Bu söylem içerisinde olan Şükrü gerillalara terörist derken oldukça milliyetçi ve Kürtlere karşı ayrımcı bir söylem de benimsiyor.

Militarizmin gündelik hayata sirayet eden yüzü şehitlik gibi kavramların kullanımı gibi diğer etnik gruplarla dayanışma da bağlamsal. Şükrü'den devam edersen Tarlabası'ndaki gündelik hayatlarından bahsederken Kürtlerle işbirliği yaptığını da vurguluyor, her ne kadar söyleminde Romanlarla Kürtleri kıyaslarlarken Romanları kendine daha yakın hissetse de,

"Romanlarla yıllardır birlikte yaşıyoruz. Kürtler sonradan geldi, gene de yıllardır onlarla da birlikteyiz. Bir arada çalışıyoruz da, Romanlar daha misafirperver. Kürtler de öyle de, Romanlar daha çok. Romanlar eğlenmeyi, gezmeyi biliyor. Kürtler daha muhafazakâr ve kapahlar. Siyasi işleri de var. Romanlarla daha rahat."¹¹

Şehitlik söylemi gündelik hayatta Şükrü'nün ekonomik ilişkilerini doğrudan etkilemese de, söyleminde şehitlik ve Türk milliyetçiliği ile özdeşleşme açısından benzer tepkiler veren Romanlarla sosyal ve politik açıdan daha yakın hissediyor kendini. Her ne kadar gündelik hayat çoğulluk ve biraradalık sağlasa da, milliyetçi söylem politik olaylardaki kategorilerin yakın ve uzak olanlarını belirlemede etkili bir rol oynuyor. Türk arkadaşları, komşuları olmasından gocunmayan bir Kürt ailesinin Tarlabası'ndaki evinin duvarlarını ailenin gerillada olanlarının veya "şehitlerinin" fotoğrafları süslüyor. Oysa aynı aile ile sohbet ilerledikçe aile fertlerinden askerde olanların fotoğrafları çekmecelerden çıkıyor.

Kürt kimliği üzerinden şekillenen siyaset vatan için kutsal ve feda edilebilir hayatların hangileri olduğunun sürekli altını çizdi. 1980'lerden bu yana Kürt ve Türk genç erkek yurttaşların ölümü şehitlik söylemi etrafında normalleşti. Bu sırada, kadın ve çocukların savaştan nasıl etkilendikleri söz konusu bile olmadı. Ölüm karşı çıkılan bir konu olmak yerine, sıradanlaşan haliyle gündelik hayata girdi. Milliyetçi militarizm sinik halleriyle gündelik hayatı şekillendirirken, şiddet de kurumlarıyla normalleştirildi. Bu süreçte, toplumda militarizm sıradanlaştı, içselleşti.

[10] Şükrü ile görüşme, Aralık 18, 2008, Tarlabası, İstanbul.

[11] Şükrü ile görüşme, Aralık 18, 2008, Tarlabası, İstanbul.

Bariş sürecinde Şiddet

Bariş sürecinde Şiddetten bahsetmek her ne kadar ikircikli gibi dursa da, ölüm ve yaşamı birbirine tehdit olarak savuran, ölümlerin doğallaştığı bir siyaset alanında Şiddetin ve bunca zamandır yaşanan travmaların öyle hemen bitmesinden bahsetmek elbette mümkün değil. Antimilitarist feminist aktivist Cynthia Enloe'nun da belirttiği gibi savaşın bitmesiyle beraberinde getirdiği travmaların ne zaman biteceği aynı zamana denk düşmüyor.¹² Bunun için savaşın tarihine ve yarattığı travmalara yeniden bakabilmek önemli.

Bu elbette yaralar sarılmayacak ve yeni döneme bakılamayacak anlamına gelmiyor ancak, bunun için yeni dönemin eski zihniyeti değiştirerek yenisini yaratmakta sahici ve samimi olması elzem. Bu değişiklik de savaşın ne zaman başladığını ve ne zaman bittiğini ve özelliklerini anlamayı gerektiriyor. Türkiye'deki bariş sürecindeki sorun da tam burada yatıyor. Bahar şahin "Kürt Meselesinde Şiddet ve "Muhabbet" İhtimali Üzerine Yeniden Düşünmek" makalesinde 1990'lara dair oldukça önemli bir tespitte bulunarak, 1990'lı yıllardaki devlet Şiddetinin başlangıç ve bitişini tespit etmenin zorluğuna değiniyor.¹³ Zira devletin adeta normalleşen insan haklarına aykırı uygulamaları ve düşük seviyeli çatışmanın tam da bittiğinden bahsetmek mümkün değil.

Öte yandan, "Şiddet durdu" dense de, Şiddet üzerinden var olan bir söylem ve siyaset var. Şiddet dili olmadan diğer taraf ikna olmuyor.

Alışkanlıkları halen devam ediyor. Bariş sürecinden hemen önce yaşanan Roboski katliamı için halen özür dilenmemesi, KCK tutuklularının halen serbest bırakılmaması, gerek gördüğünde iktidarın Kürtlere hakarettten geri durmaması ve devletin siyaseti tıkayan bazı adımlarına cevap olarak bireysel veya kollektif Kürt siyasi aktörlerinin de zaman zaman açlık grevlerini tercih etmeleri, ölüm ve yaşam sınırları arasında taktik geliştirmeye alışık siyasetin cumhuriyetin kuruluşundan bu yana var olan zihniyetini yenilemesine vesile oluyor.

Bütünsel sahicilik ve samimiyet

Walter Benjamin Şiddet eleştirisinin görevinin "Şiddetin hukuk ve adaletle ilişkisini ortaya koymak" olduğunu belirtir.¹⁴ Bunun için atılacak adımlar da sürpriz değil. Birçoğu sürekli yeniden önümüze geliyor. Anayasanın toplumsal bir mutabakatla yeniden yapılması, Terörle Mücadele Kanunu'nun kaldırılması, KCK tutuklularının serbest bırakılması, siyasi hukuk davalarında fikrin değil militer eylem veya girişimin cezalandırılması, sadece 28 şubat gibi iktidarın yakından ilgilendiği değil, aynı zamanda 12 Eylül darbesi gibi davaların tüm faillerin katılımıyla yürütülmesi, Madımak, Hrant Dink, Pınar Selek benzeri davalardaki adaletsiz tutumun düzeltilmesi... Liste uzayıp gidebilir. Bu listedeki tüm maddeler eşit yurttaşlık, inanç ve fikir özgürlüğü kapsamında ele alınarak yürütüldükçe zihniyetin değişmesi ve toplumda bu değişikliğin sahiciliğinin benimsenmesinin adımı atılmış olabilir. Bu hukuksal yaklaşım faili meçhuller gibi

[12] Enloe, C. (1989) *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. London: Pandora. Enloe, C. (2000) *Maneuvers The International Politics of Militarizing Women's Lives*, London: University of California Press, Enloe 2004.

[13] şahin, B. (2012) *Kürt Meselesinde Şiddet ve "Muhabbet" İhtimali Üzerine Yeniden Düşünmek*, Bölgesel Bariş Doğru, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları.

[14] Benjamin ([1921] 2010) "Şiddetin Eleştirisi Üzerine. Şiddetin Eleştirisi Üzerine. İstanbul: Metis Yayınları, sf:19-42, 19.

aydınlatılmayan cinayetlerin çözümü içinde ilk adımları oluşturuyor.

Savaşın militer yaralarının sarılması önemli. Devlet uyguladığı zorunlu göç politikasını telafi etmek için geri dönüş yasası çıkarsa da mevcut haliyle bu yasanın uygulanması oldukça zor. Hem yakılmış ve tahrip edilmiş olması nedeniyle köylerde ciddi alt yapı sorunları var hem de göç Kürtleri önemli bir şekilde yoksullaştırdı. Bunlar göz önüne alınarak yasanın hayata geçirilecek önlemlerin alınması önemli. Ayrıca, yaşananların travma boyutu maddi tazminle çözülebilecek gibi değil, özür ve telafi çalışmalarının toplumun tüm kesimlerini kapsamaması önemli. Köy koruculuğu sisteminin bir an önce durdurulması, koruculukla yaratılan militer zihniyetle mücadele çalışmalarına başlanması gerekli. Gerillalar Kürt toplumunun ve dolayısıyla barışın da önemli bir parçası. Bu minvalde, geri dönüş yolunun samimi ve sahici bir şekilde uygulamaya konması Kürt toplumunun barışın sahiciliğine inanması için önemli.

Barış süreci Türk tarafından bağımsız düşünülemez. Toplumsal barış sürecinin sahici ve samimi bir şekilde gelişmesi için sadece devletin değil, Türk kesiminin de sivil adımlar atması önemli. Bu adımların atılabilmesi için gerekli özür ve telafi sürecinin katılımcılığı ve savaşta yaşananların farkındalığının toplumsal düzeyde Türk kesimine de saydam bir şekilde aktarılması gerekiyor. Türk tarafı her ne kadar çoğunluk olsa da, örgütlülük ve hak arama konularında oldukça zayıf. Egemen siyasetin değişen milliyetçi değerlerine ve neoliberal piyasa ekonomisine angaje. Savaşta neler olduğu konusunda da manipüle edilmiş durumda. Kürt hareketi ise siyasi ve militarist yapılanmasından halkına kadar daha geniş bir yaygınlıkta örgütlü. Üstelik her ne kadar eleştirilebilecek yanları olsa da, mücadelesini devlete karşı kurarken insan

hakları, cinsiyetçilikle mücadele ve eşitlik gibi konularda önemli yollar kat ettiği de inkâr edilemez bir gerçek. Bu fırsat Türk kesimine sadece Kürtlerle değil, geçmişte yaşanan ayrımcılıklarla yüzleşmenin ve kendi travmalarını da atabilmenin anahtarını sunuyor.

Militarizm karşılıklı yaşanan bir sarmal. O yüzden, bu sarmaldan birlikte çıkmak çok önemli. Türkiye’de de var olan şiddet sarmalını eleştirerek barışı sağlamanın yolu sorunu bütünsel bir yaklaşımla ele almayı gerektiriyor. Yani, başta savaştan en fazla etkilenen gruplardan kadınların sürecin doğal bileşeni olacağı ve kendisini Kürt ve Türk olarak addetmeyenlerin de dışlanmayacağı, kendisini içinde hissedeceği antimilitarist bir süreç olmalı. Kısaca, çözüm toplumun bütün aktörlerinin barış sürecine katılımını sağlayarak mevcut haliyle büyük aksaklıklara sahip hukuk ve adalet sistemini yeniden tesis etmekten geçiyor. Bu gibi bir yaklaşım barışın sahici ve samimi olması yönünde önemli bir işaret olacak.

Buradaki kritik nokta, tüm bunlar olurken yeni ötekiler yaratmamak. İktidarın ve diğer siyasi aktörlerin Aleviler, ateistler, feministler, Gezi katılımcıları gibi yeni ötekiler göstermemesi. Zira tam süreç konuşulurken yeni ötekilerin gösterilmesi zihniyetin değişmesi yerine pekişmesine neden oluyor. Bu haliyle de, barış sürecinin samimiyeti ve sahiciliği sorguya açılmış oluyor. İçselleşen militarizme sahiden samimiyetle direnebilmenin imkânı yok oluyor.

Gezi, Ermeniler, Kürtler...

Yetvart Danzikyan

Gazeteci, Yazar

Bu makale Gezi Direnişisi olarak adlandırabileceğimiz toplumsal hareketliliğin sönümlenmesinden yaklaşık üç ay sonra yazılıyor. Ki bu sönümlenmenin tarihini Temmuz ayı sonları olarak almakta beis yok. 2013 Mayıs'ının son haftasında ilk kıvılcımı çakılan hareketlilik, bilindiği üzere Haziran ayının ilk haftalarında zirvesine ulaşmış, Haziran ortasında Gezi Direnişçileri polis tarafından Gezi Parkı'ndan sert bir müdahale ile çıkarılmıştı. Devam eden haftalarda çeşitli ölümler, anmalar forumlar vesilesiyle hareketlilik bilhassa İstanbul, Ankara, İzmir ve Hatay'da sürmüştü ancak 2013 Temmuz sonlarından itibaren hareket yavaş yavaş ivmesini kaybetmeye başlamıştı.

Mevcut durumda Gezi'ye bakışla ilgili olarak Türkiye'de iki büyük kamptan bahsedebiliriz. İktidar ve ona yakın çevreler Gezi Direnişisi'ni ulusalcı kesimin hâkim olmaya çalıştığı, kimi zaman da hâkim olduğu, darbe girişimi de içeren, yurtdışı destekli bir komplo olarak görürken, bağımsız durmaya çalışan kesimler ve sola yakın kesimler ise buna hayli haklı gerekçeleri olan toplumsal bir başkaldırı, bir dinamik olarak bakmaktalar. Bu büyük iki kampın arasında ise biraz kafası karışık gibi duran bir siyasal Kürt hareketi var. Çözüm sürecinin en kritik aşamasında, PKK gerillalarının çekilme sürecinin tam ortasında patlak veren Gezi Direnişisi, Kürt hareketini büyük ölçüde kararsız bıraktı. İlk kıvılcımı çakanlardan biri evet bir BDP milletvekili Sırrı Süreyya Önder'di. Ancak kıvılcımın bir isyan halini almasıyla Kürt hareketi alışlagelinen ölçüde sokağa çıkmadı, parkın girişinde sembolik sayılabilecek iki çadırı temsilde karar kıldı. Yürüyüşler, anmalara da çatı örgütleriyle katıldı ancak Kürt hareketinin sokağa çıktığında nasıl da gösteriye rengini verdiğini bilen kesimler için tüm bu katılımlar sembolik ölçüdeydi. Daha sonraları Kürt hareketinin temsilcileri direnişisi haklı bulmakla ve "bizim taleplerimizle aynıdır" demekle birlikte ulusalcı/milliyetçi/çözüm karşıtı kesimlerin varlığını bu duruma gerekçe gösterdiler, hatta bu

tavırlarıyla kimi sol kesimlerden eleştiriler de aldılar. Ancak direnişe destek veren sol-demokrat cephenin önemli bir bölümü Kürt hareketinin bu tavrını politik olarak olgun ve iyi düşünülmüş buldular. Zira direnişe ana rengini vermese de ulusalcı/milliyetçi kesimlerin varlığından onlar da şikâyetçi idi ama asıl olarak bu kesime göre Kürt hareketinin hayli hassas bir çizgide yürüyen çözüm sürecine sekte vuracak bir hamlede bulunmaması gayet mantıklıydı. Ancak Kürt hareketinin bu tavrı daha sonra kimi evrimler geçirdi. Direnişin sönümlenmesinden haftalar sonra Kandil'den demeç veren PKK üst düzey yöneticilerinden Cemil Bayık, direnişe kitlesel destek verilmemesinin hata olduğunu söyledi. "Türkiyelileşme" adı altında BDP'den ayrılarak batıda seçime girecek yeni bir çatı parti/oluşum kuran HDP yöneticileri ise partilerini "Gezi'nin vücut bulmuş hali" olarak tarif ediyor. Özetle Gezi Direnişi ile açığa çıkan dinamik, Türkiye'deki tüm siyasal cephelerin doğal olarak ilgisini çekti ancak siyasal bir tavrı ve merkezi olmayan her hareket gibi Gezi de başı sonu belli bir tarife, ya da siyasal yapıya denk gelmiyor, alışlagelmiş kalıplarla izah edilemiyor.

Bununla beraber direniş boyunca, direnişe eşlik eden bazı yan-paralel çizgiler, temalar kimi zaman öne çıktı, kimi zaman silikleşti ancak direniş boyunca varlığını hissettirdi. Bu çizgilerin -kimi zaman silikleşse de- varlığı, Gezi Direnişi'nin mevcut siyasal kalıpları dönüştürücü bir gücü olduğunun göstergesi olarak anlaşıldı. Bu kalıpların dönüşüp dönüşmediği hala kesin değildir ve bu tür yorumları aşırı ve iyimser bulan bir kesim de vardır, keza hareket şu sıralarda sönümlendiği için bu gücün varlığını net olarak test etmek de mümkün değil ancak direnişi yakından izleyenler böyle bir çizginin varlığına gözleriyle tanıklık ettiler. Bu bahsettiğimiz çizgi siyasal

alana ilk kez çıkan Gezi Direnişçilerinin Ermeni ve Kürt meselesi ile sokakta karşılaşmaları ve bu iki meselenin -çok iddialı olmayan gözlemlere göre- resmi görüş tarafından örtülen kısımlarına tanık olmaları, Ermeni ve Kürtlerin yıllardır içinde yaşadıkları koşullara ve gerçekliğe aşina olmaları, hatta kim bilir, belki de anlamalarıdır. Dediğimiz gibi, tartışmalı bir konu ancak yok sayılabilecek bir konu değil ve Gezi sayesinde bunun imkânlarının var olduğu görüldü, başlangıç anlamına gelebilecek adımlar atıldı.

Ermeni meselesi ile başlayalım; Gezi Parkı, kent ve cemaat tarihini yakından bilen Ermeni ve Türkler (ve elbette Kürtler) açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Zira Gezi Parkı'nın kendisi yani yıkılacak olan bölümü değil ama kuzeye doğru akan devamı, eski ve devlet tarafından el konmuş bir Ermeni mezarlığı idi. Kabaca şöyle bir tarifte bulunmak mümkün; Gezi Parkı'nın ana gövdesinin bittiği, yolun diğer tarafından bir şerit halinde devam etmesi için küçük bir köprü'nün inşa edildiği noktadan takriben Harbiye Orduevi'ne kadarki bölge, Osmanlı döneminde bir Ermeni mezarlığı idi. Osmanlı'nın son yıllarında patlak veren salgın hastalıklar yüzünden şehir içinde tüm mezarlıklara defin yasaklandığında, mezarlık da artık kullanılamaz hale gelmişti ancak arazi cemaate bağlı vakıfların malıydı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1939'da) uzun süren hukuki mücadeleler sonucunda devlet, mezarlık arazisine hukuki oyunlarla el koymuş, şimdiki Divan Otel'i'nin yerindeki küçük şapel de yıkılmıştı. İlerleyen yıllarda bu arazinin üzerine Divan Otel'i, TRT Radyosu ve çeşitli apartmanlar inşa edildi. Arada ise Gezi Parkı'nın ana gövdesinin bittiği alandan Hilton Otel'i'ne kadar bir şerit halinde giden ek ve mini bir park vardı. Gezi'nin işte bu bölümü, Ermeni mezarlığı içinde sayılmakta. Ancak hikâye bununla da bitmiyor. Gezi'nin

Taksim Meydanı'na bakan girişindeki bazı mermer merdivenlerin yapımında mezarlıktan sökülen taşların kullanıldığı anlatılıyor. Bir önemli detay daha var. 1915 soykırımından sonra mezarlık arazisi içinde, 1915'te ölenler anısına bir anıt dikildiği ve bu anıtın 1920'lere kadar durduğu bilinmekte.¹

Yani Gezi Parkı, Ermeni cemaati ve Türkiye'nin toplumsal/etnik dengesizlikleri açısından aslında hayli simgesel bir öneme sahiptir. Hâlâ da öyle.

Ancak park aynı zamanda daha büyük bir hesaplaşma açısından da simgesel bir anlama sahipti ve bu hesaplaşmanın kapsayıcılığı, az önce bahsettiğim gerçek simgeselliğini ezmekteydi. Şöyle ki: parkın yerinde çok daha önce Osmanlı döneminde inşa edilmiş "Topçu Kışlası" olarak bilinen askeri bir kışla yer almaktaydı. (İlginç bir biçimde, bu kışlanın da mimarı, Ermeni Balyan ailesine mensuptur) Mimari/estetik açıdan kente damgasını vurmayan, hatta şehircilik uzmanları ve mimarların önemli bir bölümüne yıkılması isabetli bulunan yapılardan biri olan bu kışla, zamanla işlevini yitirmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında avlusu futbol sahası olarak kullanılmıştı. Tek parti devrinin 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminde ise tüm bölgeyi kapsayan bir planın gereği olarak (ki bu plan Maçka'ya kadar uzanan bir vadiyi yeşil alan olarak öngörüyor, aynı zamanda bir açık hava tiyatrosu, bir de spor ve sergi salonunu kapsıyordu) yıkıldı ve yerine Gezi Parkı yapıldı. Hatta ilk yıllarda bu parka ve bölgeye İnönü Gezisi ismi verildiği bilinir. İşte AKP, parkı yıkıp yerine eski bir kışlanın benzerinin inşa ederek hem dindarlara karşı baskının zirveye ulaştığı bir dönem olarak sunageldiği İnönü döneminden rövanşı

alıyor, hem de bu yeni kışlanın içine AVM yerleştirerek, daha doğrusu böyle yapacağını ilan ederek, bölgeyi yeni dönemin burjuvazisi açısından steril bir hale getirecek adımları atıyordu. Özetle kendi hesabınca bir taşla iki kuş vuruyordu, ama hukuksuzca.

Dolayısıyla başta bahsettiğimiz kritik önemde simgesellik, yerini daha çok cumhuriyet-dindarlar arasındaki bir simgesel mücadeleye ve yeşil bir alanın sökülüp yerine AVM yapılacak olmasıyla yeni burjuvazi ile -kentin eski sakinleri arasında yaşanan ilave bir simgesel bir mücadeleye bırakıyordu. Ki bu iki simgesel mücadelenin Türkiye'nin neredeyse son 10 yılına damgasını vurduğu ortadadır. Tüm bunlara ek olarak AKP döneminde hızlanan kentsel dönüşüm hamlelerinden ürken eski laik orta sınıfın, köhneleşmiş ama kent merkezinde yer alan, bu yüzden kentsel dönüşümün hedefinde yer alan tarihi semtlerde oturan azınlıkların ve varoşlarda yıllardır zor da olsa tutunmayı başaran Kürt Alevi yoksul sınıfın da bu mücadelede, yani direnişte yerini aldığını ekleyebiliriz. Zira belki de onlar için de parkın yıkılması ve yerine bir kışla yapılması, gayet simgesel bir önemdeydi. Sıranın artık onlara geldiğini gösteriyordu. Bu tarif aslına bakılırsa Gezi Direnişi'ne temel karakterini veren kesimleri de tanımlar, çok da kesin olmamakla birlikte elbette.

Konumuza dönersek, bu tablo ve denklem içinde yine de kimi kesimler buranın eski ve el konmuş bir mezarlığın devamı hatta ta kendisi olduğunu söyleyerek mücadeleye bu boyutu da katmaya çabaladılar. Gerek parkın içindeki direniş çadırlarında yerini alan kimi Ermeni aktivistleri, gerekse konuya daha detaylı bakmaya çalışan kimi gazeteciler bu konuyu zaman zaman gündeme getirmeyi

[1] Mezarlığın tarihi ve el koyma hikâyesi için bkz: <http://www.istanbulermenivakiflari.org/tr/istanbul-ermeni-vakiflari/vakif-listesi/beyoglu-uc-horan-yerrortutyun-ermeni-kilisesi-vakfi/24>

denedilerse de devlet şiddeti ve biraz önce bahsettiğimiz sembol/simgesavaşları içinde bu sesler çok duyulmadı. Bu sesler daha güçlü bir biçimde çıkarılabilir ya da bu konuda ısrarcı olunabilir miydi? Tartışmaya açık bir konu. Ancak yine de alanda yaptığımız kimi gözlemler bize şunu söylüyor. Parkın eski bir Ermeni mezarlığı olması, bir şekilde çok güçlü olmasa da dolaşıma girdi. Ancak bu daha çok kentsel talanın tarihteki örneklerinden biri olarak algılandı, İttihat ve Terakki mirasını devralan Cumhuriyet rejiminin, Ermenilere ve azınlıklara yönelik imha politikasının devamı, yani Mustafa Kemal ve CHP'nin, tekçi/Türkçü politikalarının bir sonucu olarak zihinlerde yer etmesi, büyük ölçüde başarısız oldu, ya da bu zeminde çok sınırlı bir etkileşim elde edildi.

Elbette bu sonucu doğuran ilginç tesadüflerden biri de polis/devlet şiddetine maruz kalanlara kapısını açın kurumlardan birinin, yukarıda bahsettiğimiz şapelin yerine/yakınına kurulan Divan Otelinin olmasıydı. Otel laik-burjuva cephesinin en önemli aktörlerinden biri olan Vehbi Koç'un kurucusu olduğu Koç Grubu'na ait. Ve grup, daha doğrusu otel, direniş boyunca gösterdiği performansla hem direnişçilerin sempatisini hem de AKP'nin nefretini kazandı. Dolayısıyla zor bir denklemde ilerlendiğini kabul etmek gerek.

Direniş boyunca ikinci ve daha büyük ve netameli karşılaşma-etkileşim ise parkta ve meydanda yer alan ulusalcı-milliyetçi kesimlere -içgüdüsel olarak- daha yakın duranlar ve Kürt meselesi konusunda bugüne kadar net bir tavır almaya gerek görmeyen ancak direnişe belli bir oranda rengini veren kesimle; siyasal Kürt hareketi ve aslen Kürt meselesi arasında yaşandı. Evet, siyasal Kürt hareketine yakın gruplar ve partiler de parkta ve meydanda yerlerini almışlar, Öcalan

posterlerini açmışlar ve zaman zaman PKK'yı desteklen marşlar şarkılar söylemişlerdi ancak uzunca bir süre, direnişin başlangıcı boyunca ya bu durum aslında herkesin kendi direnişini alıp parka ve meydana gelmesi nedeniyle o büyük tablo içinde bir detay olarak kalmış ya da ulusalcı/milliyetçi gruplardan gelen kimi itirazlar büyümeden kapanıp gitmişti. Keza direnişin çatı örgütü konumundaki Taksim Dayanışması'nın kritik basın açıklamalarından birinde Sırrı Süreyya Önder'i -bir siyasi parti mensubu olduğu gerekçesiyle- kürsüye çıkmaya uygun bulmaması da o coşku içinde çok mesele edilmemişti. Bununla birlikte polis/devlet şiddetinin artması ve iktidar kontrolündeki/emrindeki medyanın bu şiddetin çok az bir kısmını yayınlarına yansıtmasıyla gerek direnişin bileşenleri arasında gerekse medyadaki kimi köşelerde "Batı, Kürtlerin yıllardır neler yaşadığını şimdi daha iyi anlıyor" yorumları yayılmaya başladı. Başlarda bu yorumlar ihtiyatla karşılandı. Zira şu soru işaretli hala geçerliydi: ulusalcı/milliyetçi kesimin "bir kesimi" ve bu güne kadar Kürt meselesine uzak kalmış kesimler, evet bir "empati" kurmuş gözüküyorlardı ancak bu, AKP'ye karşı yükselen direnişin havasında alınan taktik-politik bir tavır mıydı, yoksa gerçekten de iki kesim arasında bir etkileşim, rezonans kurulmuş muydu? O günlerde buna net bir yanıt vermek zordu. Ancak ilerleyen günlerde şu görüldü: Güneydoğu'da çözüm sürecinin ruhuna hiç de uygun olmayan biçimde yeni karakollar yapılmasına karşı çıkan siyasal Kürt hareketi Lice'de büyük bir yürüyüş düzenlemiş ve bir karakol inşaatını engellemek üzere harekete geçmişti. Sonuçta karakola kadar gelen grubun üzerine güvenlik güçlerince ateş açıldı ve Medeni Yıldırım adlı genç, aldığı kurşun yaralarıyla hayatını kaybetti. Bu vaka direnişin zirve noktasının geride bırakıldığı ancak ateşin hala sönmediği günlerde yaşandı. Bunun

üzerine İstanbul ve Ankara’da yürüyüşler düzenlendi, bu yürüyüşlere ulusalcı/milliyetçi kanada yakın durduğu görülen kesimlerden de katılım oldu. Keza direniş boyunca hayatını kaybedenlerin adları her anıldığında Medeni Yıldırım’ın da bu isimler arasında sayılmasına dikkat edildi. Bu tablo “Batı, Kürtlerin neler yaşadığın artık daha iyi anlıyor” yorumlarının bir kez daha dolaşıma sokulmasına yol açtı. Ancak BDP eş başkanı Selahattin Demirtaş’ın direnişteki ulusalcı/çözüm karşıtı güçlerin varlığına tam da bugünlerde dikkat çekmesi, akabinde ise kimi ulusalcı ve içgüdüsel olarak ulusalcı kesimlerin bu demeci bağlamından kopartarak büyütmesi/kullanmasıyla bu alanda kat edilen yolun bir kazanıma dönüşmesi önünde ciddi bir engel oluştu. Mevcut durumda siyasal Kürt hareketi yukarıda bahsettiğimiz telafi çıkışlarıyla bu alandaki kazanımları korumaya çalışmakta. Ancak tam olarak nerede durduğumuzu tespit edebileceğimiz bir deneyim yaşamış değiliz, bu yazının yazıldığı dönem itibarıyla.

Son olarak belki şöyle bir cepheye de kabaca göz atılabilir; bütün bunlar olurken Sünni-dindar cephe ne yapmakta, ne düşünmekteydi? Direniş günleri bu alanda, iktidarın çekim gücüne kapılmış dindar kesimle, iktidarın baştan çıkarıcılığından ve hoyrat otoriterliğinden uzak durmaya çalışan dindar kesim arasındaki çatlağı da derinleştirdi ya da daha ihtiyatlı bir ifadeyle, daha görünür kıldı. Makalenin başında da bahsettiğimiz gibi AKP, medyasıyla, yorumcularıyla, danışmanlarıyla bu dinamiği darbeci-komplocu-dış destekli olarak tanımlamakta ısrarlıydı. Ancak olup biteni iktidarın/devletin çizdiği çerçevede

okumaya niyetli olmayan bir çevre de vardı bunlar sokağa çıkan kesimin taleplerine kulak kabartmak gerektiğini dile getirdiler. Bu kesimde tartışma yaratan bildiri, İslami kesimin kimi entelektüelleri ve Mazlumder’den kimi yöneticilerin imza attığı bildiridir. Hükümet’in tavrının eleştirildiği bildirideki şu cümleleri hatırlayabiliriz:

“Ey Müslümanlar!

Hayatımız değişiyor. Çocuklarımıza başka bir dünya bırakacağız. Diktiğimiz AVM’ler ve tükettiklerimiz üzerinden kendini değerli bulan bir nesil inşa ediyoruz. Kibirli, bencil, ahlak ve fedakârlık duygusundan yoksun, zalim bir topluluğa dönüşmemek için sadece güç, statü ve paraya önem veren yaşam idealinden sıyrılmalıyız. Mahallemiz parçalanıyor. Artık zenginlerle fakirlerin ayrı camilerde namaz kıldığı bir topluma doğru gidiyoruz. Çocuklarınızın bir yoksula, düşküne dost ve komşu olmasını istemiyor musunuz? AVM’ler ile simgeleşen bu tüketim kültürü hepimizi, yaralarımızı saramayacağımız günlere sürüklüyor.

Başbakan’ın Ağaoğlu’na nazire yaparcasına “ben istiyorum olacak” diyerek istediği kışla/AVM/rezidanslara dur diyen eylemcilere bir teşekkürü çok görmemeli, en azından bu eylemi anlamaya çalışmalıyız.”

Çok kısa bir bölümünü alıntılıdığım metin İslami kesimde tartışma yaratmış, hatta Mazlumder’den bazı yöneticilerin metne imza atması üzerine iktidara daha yakın duran kimi isimler, söz konusu sivil toplum kuruluşundan istifa etmişlerdir. ²

[2] Metnin tamamı, imzacılar ve tartışmalar için bkz: http://www.radikal.com.tr/turkiye/mazlum_derde_gezi_parki_catlaji-1138337

Pekâlâ... Sonuç; Gezi Direnişi'nin kendi içinde, katılanları dönüştürücü bir gücü olduğunu söylemek mümkün. Bunun ipuçları görüldü. Gerek Türk-Kürt, -bu çapta olmasa da- gerekse Türk/Kürt-Ermeni ilişkilerinde daha dikkatli bir kulak kabartma halinden -ihtiyatlı bir dille de olsa- bahsetmek mümkün. Bu kulak kabartmayı elbette hala kamusal hayata egemen ya da bu egemenliğe ortak durumda olan şehirli, iyi eğitilmiş Türkler açısından, daha doğrusu onların küçük bir kısmı açısından tarif ediyoruz. Bir de şunun ipuçları görüldü, Gezi Direnişi öncesinde iktidarın konsolidasyon süreci tamamlanmıştı. Yani ordu, emniyet, yargı, medya ve bürokrasi artık tam olarak iktidarın elindeydi, tek merkezden yönetiliyordu. Gezi bu sürece iki etkide bulundu: hem muhalefetin de kimi durumlarda konsolide olabileceğini, ya da bileşenler içindeki tüm hoşnutsuzluklara rağmen bunu deneyecek imkânlarla sahip olabileceğini gösterdi. Ki buna salt aktüel siyasi muhalefet olarak bakmamak gerekir. Resmi görüşün, kurucu otoritenin dışladığı, AKP'nin de aynı dışlayıcılığı devraldığı bir

tabloda, dışlananların ortak bir zeminde var olabilmelerinden de bahsediyoruz. Hem de iktidardaki konsolidasyonda kimi çatlaklar açabileceğini gösterdi. Direnişin en kritik günlerinde medyanın özür dilemesi ve birkaç günlüğüne haber yapar gibi davranması, kendini buna mecbur hissetmesi, önemlidir. Keza Hükümet içinde de bu konuda görüş ayrılıkları yaşanması, önemlidir.

Mevcut durumda Gezi Direnişi ve bu direnişe ruhunu veren dinamik, yazının başında da bahsettiğimiz gibi sönmüş görünüyor. Bu sönmüşlükte kuşkusuz iktidarın bu direnişe gerek fiziki gerekse ideolojik olarak tüm gücüyle saldırmasının da payı var. Ancak toplumsal hareketlerin seyri, ilginçtir. Bazı hareketler nasıl ki önceden öngörülemezse, bazı hareketler ve dinamikler de bir kere ortaya çıktılar mı, artık hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Evet, bu ortaya çıkışın ardından uzunca bir süre ortalık tekrar sükunetli olabilir. Ama olan, olmuştur bir kere. Toplumun hafızasında bir yerde ağır ağır mayalanmaktadır belki de.

Bariş Sürecinde Sivil Toplumun Rolü

Yiğit Aksakoğlu Türkiye için çok önemli bir döneme tanıklık ediyoruz. Çözüm veya barış süreci olarak adlandırılan bir sürecin başındayız. Fakat biz, toplum olarak bu sürecin sadece izleyicisi olabiliyoruz. En azından şimdilik... Çatışan yalnızca iki taraf olduğu genel kabulüyle çatışmadan etkilenenlerin, kadınların, erkeklerin, gençlerin, yaşlıların -asında toplumun- katılımına kapalı bir süreç ilerliyor. Hâlbuki tüm tarafların barıştan yana söz söyleme imkânı bulması ve barışı oluşturma sürecine katılımının sağlanması çok önemli. Savaştan etkilendiğimiz gibi barıştan da etkileneceğiz. Dolayısıyla böyle önemli bir süreçte katılımın bir hak olduğu iddia edilebilir. Bu yazıda da tartışmanın eksenini acaba sivil toplum sürecine katılmalı mı değil, sivil toplumun bu süreçte nasıl katılacağı ve toplumsal barışın sağlanmasında ne tür sorumluluklar alabileceğidir.

*Diyalog ve Uzlaşma Merkezi
Derneği*

Yakın zamanda bu durumdan hareketle, Diyalog ve Uzlaşma Merkezi Derneği (DUDE) adı altında, çözüm sürecine sivil toplum katkısının yollarını araştıracak, bunları STK'larla beraber uygulamaya çalışacak, büyük ihtimalle bazı hatalar yapacak, bu hatalarından öğrenecek ve tüm bu öğrendiklerini yaygınlaştıracak bir dernek kurmaya karar verdik. Sürece dâhil olmanın ve katkıda bulunmanın yolları şimdilik var olmadığı için biraz yaparak da öğreneceğiz.

Çatışma yaşanan toplumların çözüm süreçlerine katkı sağlayan sivil toplum çalışmaları hakkındaki yazılı kaynaklara bakarak, benzer süreçlerde sivil toplumun neler yaptığını ve bizim neler yapabileceğimizi öğrenmeye çalıştık. Bu konuyla ilgili olarak farklı ülkelerdeki çözüm/barış süreçleriyle ilgili çeşitli yazılara rastladık. Bunlara baktığımızda en önemli sonuçlardan birinin sivil toplum katılımının yüksek olduğu süreçlerin daha sürdürülebilir bir toplumsal barışa yol açtığı gözlemleniyor. Dolayısıyla çözüm süreçlerine sivil toplum katılımının bir hak olmasının yanısıra sonuçları açısından

da önemli bir fark yarattığı/yaratacağı söylenebilir.

Farklı kaynaklarda çözüm sürecinde sivil toplumun üstlenebileceği role bakınca temel olarak bir kaç rolden bahsedildiğini görüyoruz:

- i- Müzakerelere katılma,
- ii- Danışman rolüyle paralel bir müzakere forumu oluşturma,
- iii- Etkin iletişim kanallarını kullanarak süreci etkileme ve
- iv- Yalnızca resmi müzakereler durduğunda dâhil olma¹.

“Müzakerelere sivil toplumun dâhil olması” durumuna bir örnek olarak 2003’de Liberya’da yürütülen müzakereler gösterilebilir. Burada özellikle kilise temelli bir örgüt ve kadın örgütleri ağının² -1990’larda katılmama da-2000’lerdeki müzakerelere doğrudan dâhil olma çabaları örnek gösteriliyor³. Tabii bu örnekte, Türkiye’de yaşanan “çözüm süreci” ile aralarında önemli bir fark var. Liberya’daki görüşmelerde Birleşmiş Milletler arabuluculuk yapıyor ve sivil toplumun dâhil edilmesi için onlar da talepte bulunuyorlar. Bu örnekte çözüm sürecine kadınların katılımı bir kazanım olarak dikkat çekici. O zaman kurulan kadın örgütleri ağı hala çalışmalarına devam ediyor.

“Eşzamanlı bir sivil toplum forumu” oluşturulmasıyla ilgili olarak 1994-1996 yılları arasında Guatemala’da yaşanan süreç örnek verilebilir. Bu örnekte sivil toplumun kendisi bu inisiyatifi alıyor. Resmi müzakerelere

paralel ve aynı içerikle fakat yalnızca sivil toplumdaki katılımı toplantılar yapılıyor. Bu toplantıların sonuçlarının resmi toplantılara bilgi/girdi vermesi gibi bir hedefi var. Bu örnek ile Türkiye’de yaşanan çözüm süreci arasındaki önemli fark, Guatemala’da sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan foruma katılanların resmi müzakerelerin içeriği konusunda bilgi sahibi olması. Sürecin en başından itibaren forumun önemli bir talebi müzakereyle ilgili bilginin paylaşılması yönünde oluyor. Öte yandan sürecin bu katılımcı yanına rağmen alınan kararların uygulanması konusunda zorluklar yaşanıyor ve gerekli anayasal değişikliklerin referandumla reddedilmesi gibi bazı olumsuz sonuçlar da ortaya çıkıyor. Bu örnekte, geniş sivil toplum katılımı sağlanmasına rağmen, katılım mekanizmalarının kurumsallaşmasının önemi vurgulanıyor. Öte yandan sivil toplumun birleşik bir kitlesel hareket yaratamamış olması da süreci olumsuz etkiliyor⁴.

Kongo’da ise sivil toplum hem müzakerelere dâhil oluyor, hem de paralel bir forum oluşturarak bu iki rolü birbirini tamamlayıcı şekilde yürütüyor. 2001’deki görüşmeler sırasında 360 kişilik görüşmeci ekibinin 66’sı sivil toplum temsilcilerinden oluşuyor ve çeşitli alt çalışma gruplarında yer alarak anlaşmaya imza atanlar arasına da giriyorlar⁵. Bu sürece paralel olarak Ulusal Sivil Toplum Diyalogu başlığında toplantılar düzenleniyor. Bu toplantılara katılan örgütlerin temsilcileri/

[1] Bu çerçeveye ilgili daha detaylı bilgi için: <http://www.osloforum.org/sites/default/files/CivilSocietyandPeaceNegotiations.pdf>

[2] Bu örgütlerle ilgili detaylı bilgi için: <http://www.marwopnet.org/>

[3] Liberya’daki çatışmanın tarihçesi ve barış görüşmeleriyle ilgili özet bilgiye şuradan ulaşılabilir: <http://www.wmd.org/resources/whats-being-done/ngo-participation-peace-negotiations/history-conflict-liberia>

[4] Alvarez, E., Prado Palencia T., Guatemala’s Peace Process: Context, analysis and evaluation, in *Owning the process: Public participation in peacemaking, Accord, 2002*, <http://www.c-r.org/accord-article/guatemala%E2%80%99s-peace-process-context-analysis-and-evaluation#sthash.zec1NR0p.dpuf>

[5] Kongo’daki barış görüşmeleriyle ilgili özet bilgiye şuradan ulaşılabilir: <http://www.wmd.org/resources/whats-being-done/ngo-participation-peace-negotiations/history-conflict-democratic-republic#sthash.iDpQfnUw.dpuf>

destekçileri barış sürecine önemli bir toplumsal destek sağlanmasına da yardımcı oluyorlar.

Benzer bir paralel forumun 2001'de Afganistan'da yine BM tarafından kurulduğundan da bahsediliyor. Bu örnekle ilgili bir yazıda yer verilen bir anekdotu burada aktarmakta da fayda var; Müzakereler sırasında uluslararası bir kuruluş yetkilisi, yerel STK forumundan bir katılımcıya, 'çözüm sürecinin fonlanması konusunda neyi daha iyi yapabiliriz' diye soruyor. STK forumu üyesi, daha fazla para vermemelerinin iyi olacağını belirtiyor. Sivil toplum alanının profesyonelleşme tehlikesi, sivil çalışmaların projecilik faaliyetlerine dönüşmesi, fon veren alan ilişkilerinin çalışmalara etkisi üzerine endişelerini dile getiriyor. Bu anekdot dikkat çekici.

Üçüncü olarak bahsedilen, -etkin iletişim kanallarını kullanarak dâhil olmak- ise pek çok ülkede ve benzer süreçlerde tanık olunan STK'ların yürüttükleri bazı faaliyetleri içeriyor. Bu başlıkta, tartışma ve iletişim platformları yaratmak, kamuoyu araştırmaları yapmak, etkileşimli alanlar yaratmak (atölyeler, web siteleri vb.) özel konulara yönelik referandumlar yapmak gibi etkinlikler sayılıyor. Örneğin, 1995'te Sri Lanka'da kurulan Ulusal Barış Konseyi, müzakerelere sivil toplumun katılımı için çağrıda bulunuyor ve bunu bir kampanya haline dönüştürüyor. Sri Lanka'da 2002-2003 yıllarında yapılan barış görüşmelerinin başarısız olmasını özellikle Norveçli arabulucular insan hakları perspektifinin eksikliğine ve bu perspektifi getirebilecek olan sivil toplumun müzakerelere katılamamasına bağlıyorlar.

2003'deki Kongo'da yapılan müzakerelerdeki tartışmaların içeriğini kamuoyuna anlatan bir web sitesi ve BM'nin desteğiyle bir radyo (Radio Okapi⁶) kuruluyor. Bu iletişim kanalları barış süreciyle ilgili doğru ve güvenilir bilgi veren yerler olarak kabul görüyorlar⁷. Radyo hala beş farklı dilde yayına devam ediyor.

Son olarak "resmi müzakereler durduğunda müdahil olmak" da yine sivil toplumun yapabileceği işler arasında sayılıyor. Müzakerelerin bittiği yerde sivil toplum taslak anlaşmalar, politika belgeleri vb. üreterek müzakerelerin devam etmesini teşvik edebiliyor. Bunun için de müzakereler sürerken süreçle ilgili düzenli bilgi üretimi ve örgütler arasında iletişimin sağlanmış olması gerekiyor.

Tüm bu yöntemler sivil toplumun katılımını artırmayı ve barış sürecini kalıcı kılmayı hedefliyor. Fakat her birinin gerçekleştiği bağlam farklı olduğu için her birinde yeni bir model üretmek söz konusu. Benzer şekilde Türkiye'de de uygun bir modeli planlamak ve hayata geçirmek gerekiyor. Süreçler farklı da olsa kadınların ve gençlerin katılımının çok önemli olduğu pek çok kaynak tarafından belirtiliyor. Dolayısıyla zaman kaybetmeden bunun yöntemlerini konuşmalı ve yeni modeller geliştirmeliyiz.

Tüm bunları yaparken sürecin kolay olmadığı/olmayacağı ve bu çatışmalı süreçten faydalananların çalışmaları itibarsızlaştırmaya çalışacağı da gözardı edilmemeli. Çözüm sürecine sivil toplumun katkısının, uzun dönemde Türkiye'deki siyasi kültüre de etki ederek birçok alanda katılımın ve demokratikleşmenin önünü açmasını umuyoruz.

[[6] <http://radiookapi.net/>

[7] <http://www.osloforum.org/sites/default/files/CivilSocietyandPeaceNegotiations.pdf>